

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI**

**İSTANBUL'DA YAŞAYAN ANDKHOY TÜRKMENLERİNDE
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ay Maral BAHMAN

BURSA – 2023

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI**

**İSTANBUL'DA YAŞAYAN ANDKHOY TÜRKMENLERİNDE
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ay Maral BAHMAN

**Danışman:
Prof. Dr. Hülya TAŞ**

BURSA – 2023

ÖZET

Yazar adı soyadı	Ay Maral Bahman
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı
Tezin niteliği	yüksek lisans
Mezuniyet tarihi	 / / 2023
Tez danışmanı	Prof. Dr. Hülya TAŞ

İstanbul’da Yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde Halk Bilimi Unsurları

Afganistan, topraklarında önemli oranda Türk varlığı bulunan ülkelerden biridir. Afganistan’da bulunan Türklerin önemli bir bölümünü Özbek Türkleri oluştursa da Özbek Türklerinden sonra en kalabalık nüfusa sahip etnik grup Türkmenlerdir. Afganistan’ın kuzeyinde yer alan Faryab vilayetine bağlı Andkhoy ilçesi ise Afganistan’ın Türkmen kökenli halkın yaşadığı yerleşim yerlerinden biridir. Bu çalışmada Afganistan’ın Faryab vilayetine bağlı Andkhoy ilçesinden Türkiye’ye göç ederek İstanbul’da yaşamlarını sürdüren Andkhoy Türkmenlerinin halk bilimi unsurlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de kültürlerarası etkileşime girmiş olmakla birlikte belirli bir gelenek içinde İstanbul’un değişik semtlerinde bir arada yaşayan ve benzer kültürel özelliklere sahip olan Andkhoy Türkmenlerinin maddi ve manevi kültürel unsurları incelenmiştir. Çalışma kapsamında literatür taraması yapılmış, daha sonra saha çalışması gerçekleştirilerek İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinin halk bilimi unsurları derlenmiştir. Çalışma; giriş, dört bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın yöntemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde Afganistan hakkında genel bilgiler verilmekte ve Afganistan’daki Türkmen varlığı açıklanmaktadır. Bu doğrultuda Afganistan’ın kuruluşu, modernleşme çabası, coğrafi konumu, ekonomik durumu ve etnik yapısı ele alındıktan sonra Afganistan’da yaşayan Türkmenlerin yerleşim bölgeleri, toplumsal yapısı ve geçim kaynakları hakkında bilgiler verilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde nitel araştırma yöntemleri ve bunların sonuçlarından bahsedilmiştir. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise Afganistan Faryab vilayetine bağlı Andkhoy ilçesinden Türkiye’ye göç ederek halen İstanbul’da yaşayan Türkmenlerin halk bilimi unsurları incelenmektedir. Sonuç olarak Afganistan Andkhoy Türkmenlerinin İstanbul’daki yaşamlarında kültürel geleneklerini ve unsurlarını ekonomik güçleri nispetinde yaşatmaya çalıştıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Türkmenler, Andkhoy, Halk Bilimi

ABSTRACT

Name and Surname	Ay Maral Bahman
University	Bursa Uludağ University
Institution	Social Science Institution
Field	Turkish Language And Literature
Branch	Department of Turkish Folklore
Degree Awarded	Master
Degree Date	 / / 2023
Supervisor	Prof. Dr. Hülya TAŞ

Elements of Folklore in Andkhoy Turkmen Living in Istanbul

Afghanistan is one of the countries with a significant Turkish presence in its territory. Although Uzbek Turks constitute a significant portion of the Turks in Afghanistan, Turkmens are the ethnic group with the largest population after Uzbek Turks. Andkhoy district of Faryab province, located in the north of Afghanistan, is one of the settlements in Afghanistan where people of Turkmen origin live. In this study, it is aimed to examine the folklore elements of Andkhoy Turkmens who migrated to Turkey from Andkhoy district of Faryab province of Afghanistan and continue their lives in Istanbul. In this context, the material and spiritual cultural elements of Andkhoy Turkmens, who have entered into intercultural interaction in Turkey and live together in different districts of Istanbul within a certain tradition and have similar cultural characteristics, were examined. Within the scope of the study, a literature review was conducted, then fieldwork was carried out and folklore elements of Andkhoy Turkmens living in Istanbul were compiled. The study consists of an introduction, four chapters, conclusion and appendices. In the first part of the study, the method of the study is emphasized. In the second part of the study, general information about Afghanistan is given and the Turkmen presence in Afghanistan is explained. In this direction, after discussing the establishment of Afghanistan, its modernization efforts, geographical location, economic situation and ethnic structure, information about the settlement areas, social structure and livelihoods of Turkmens living in Afghanistan is given. In the third part of the study, qualitative research methods and their results are mentioned. In the fourth and final part of the study, the folklore elements of the Turkmens who migrated to Turkey from Andkhoy district of Faryab province of Afghanistan and still live in Istanbul are analyzed. As a result, it is seen that Afghanistan Andkhoy Turkmens try to keep their cultural traditions and elements alive in their lives in Istanbul to the extent of their economic power.

Keywords: *Afghanistan, Turkmens, Andkhoy, Folklore*

ÖN SÖZ

Türkiye'ye göç ederek İstanbul'da yaşamlarını sürdüren Andkhoy Türkmenlerinin, yaşamlarının akışındaki doğum, nişan, evlilik ve cenaze merasimleri gibi sosyal ve kültürel etkinliklerini gözlemleyerek, bunlara ilişkin ayrıntılı bilgiler vermeye çalıştığımız, görsellerle desteklediğimiz çalışmamız boyunca kültür unsurlarını incelediğimiz bu çalışma sırasında gerek konuyla ilgili gerekse yaşadığım zorluklar konusunda beni hiç yalnız bırakmayan, bütün hatalarıma rağmen sabırla çalışmamı her seferinde yeniden gözden geçirerek kıymetli desteğini benden hiç esirgemeyen çok değerli hocam Prof. Dr. Hülya TAŞ'a, tez çalışmam sırasında önerileriyle bana yol gösteren değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI'ya, tez çalışmalarım için saha çalışmaları yaptığım sırada bana kapılarını açan, düğünlerine, nişanlarına ve diğer yaşam alanlarına beni davet ederek desteklerini esirgemeyen kıymetli dostlarım Andkhoy Türkmenlerine, çalışmam boyunca en büyük destekçim ve beni teşvik eden sevgili eşim İzzet ERDEM'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ay Maral BAHMAN
Bursa, 2023

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER	x
FOTOĞRAFLAR.....	xi
HARİTALAR	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı	5
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.3. Araştırma Verilerinin Elde Edilmesi.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE AFGANİSTAN'DAKİ TÜRKMENLER

2.1. Afganistan'ın Tarihçesi	7
2.1.1. Afganistan'ın Kuruluşu ve Modernleşme Çabası	9
2.1.2. Afganistan'ın Coğrafi Konumu.....	11
2.1.3. Afganistan'ın Ekonomisi.....	12
2.1.4. Afganistan'ın Etnik Yapısı.....	14
2.2. Afganistan'da Türkmen Varlığı	17
2.2.1. Afganistan'daki Türkmenlerinin Yerleşim Bölgeleri	17
2.2.2. Afganistan Türkmenlerinin Toplumsal Yapısı.....	18
2.2.3. Afganistan Türkmen Kültürü	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSTANBUL'DA YAŞAYAN ANDKHOY TÜRKMENLERİNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ

3.1. Doğum.....	21
3.1.1. Doğum Öncesi.....	22
3.1.1.1. Hamile Kalamama (Kısırlığı Giderme Yolları).....	22
3.1.1.1.1. Dinsel ve Büyüsel Uygulamalar	22
3.1.1.1.2. Halk Hekimliği Kapsamına Girenler	22
3.1.1.1.3. Tıbbi Sağaltma Kapsamına Girenler	23
3.1.1.2. Hamile Kalma.....	23
3.1.1.3. Hamilelikten Korunma	23
3.1.1.4. Hamileliğin Anlaşılması.....	24
3.1.1.5. Çocuğun Cinsiyeti	25
3.1.1.6. Aşerme.....	26
3.1.1.7. Doğum Hazırlıkları.....	26
3.1.2. Doğum Sırası.....	27
3.1.3. Doğum Sonrası.....	28
3.1.2.1. Müjdeleme	28
3.1.2.2. Bebeği Yıkama	29
3.1.2.3. Bebeğin İlk Sütü	31
3.1.2.4. Loğusa Yemeği.....	31
3.1.2.5. Ad Koyma	31
3.1.2.6. Kırklama	32
3.1.2.7. Çocuk Kutlama	33
3.1.2.8. Diş Buğdayı	37
3.1.2.9. İlk Saç ve İlk Tırnak	38
3.1.2.10. Ölü Doğum	39
3.2. Sünnet.....	40
3.2.1. Sünnet Yaşı ve Önemi.....	41
3.2.2. Sünnet Hazırlıkları	42
3.2.3. Sünnet İşlemi.....	43

	Sayfa
3.2.4. Sünnet Düğünü	43
3.2.5. Sünnet Yemeği	45
3.2.6. Sünnet Çocuğuna Hediyeler	45
3.2.7. Sünnet Çocuğunun Bakımı.....	46
3.3. Evlilik.....	46
3.3.1. Evlenme Biçimleri.....	47
3.3.1.1. Kız Denişik Şekli.....	47
3.3.1.2. Kız Kaçırma.....	48
3.3.1.3. İç Güvey	48
3.3.1.4. Beşik Kertmesi	48
3.3.1.5. Akraba Evliliği	49
3.3.1.6. Çoklu Evlilik	49
3.3.1.7. Yabancıyla Evlilik	49
3.3.2. Evlilik Yaşı.....	50
3.3.3. Eş Seçimi.....	51
3.3.4. Kız Görme	52
3.3.5. Kız İsteme	53
3.3.6. Başlık Parası	55
3.3.7. Söz.....	57
3.3.8. Nişan.....	57
3.3.8.1. Nişanlılık Dönemi	65
3.3.8.2. Hediyeleşme	66
3.3.8.3. Çeyiz.....	67
3.3.9. Düğün	69
3.3.9.1. Düğün Tarihi ve Davet	70
3.3.9.2. Düğün Yeri	71
3.3.9.3. Kına Gecesi	71
3.3.9.4. Gelin Alma	72
3.3.9.5. Düğün ve Düğün Yemeği.....	76
3.3.9.6. Nikâh	78
3.3.9.7. Güvey Salma	79

	Sayfa
3.3.9.8. Yenge Toy	80
3.3.9.9. Gelin Görme	83
3.3.9.10. Gelin Selam	83
3.3.9.11. Güvey Çakılık.....	84
3.3.9.12. Dünür Davetleri	85
3.4. Ölüm ve Cenaze	85
3.4.1. Ölüm.....	86
3.4.2. Ölüm Olayının Duyurulması	86
3.4.3. Ölüye Yapılanlar	87
3.4.4. Yıkama ve Kefenleme	87
3.4.5. Defin.....	88
3.4.6. Cenaze Merasimi.....	88
3.4.7. Cenaze Evi.....	89
3.4.8. Yas Tutma	90
3.4.9. Mezar Ziyaretleri.....	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA YAŞAYAN ANDKHOY TÜRKMENLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

4.1. Nevruz	91
4.1.1. Nevruzun Anlamı	91
4.1.2. Nevruzun Kutlanması.....	92
4.1.3. Nevruz ve Dini Bayramlar İlişkisi	92
4.2. Ramazan ve Oruç	95
4.2.1. Ramazan Öncesi	95
4.2.2. Sahur.....	96
4.2.3. İftar ve Teravih Namazı	96
4.2.4. Ramazan Bayramı Hazırlıkları.....	97
4.2.5. Ramazan Bayramı	98
4.3. Kurban Bayramı	98
4.3.1. Kurban Bayramının Niteliği.....	98

	Sayfa
4.3.2. Kurban Kesim Zamanı	99
4.3.3. Kurbanlık Tercihi	100
4.3.4. Kurban Hazırlığı.....	100
4.3.5. Kurban Etinin Dağıtılması	101
4.3.6. Kurban Öncesi ve Sonrası Oruç	102
4.4. Halk Hekimliği.....	102
4.4.1. Kızamık	103
4.4.2. Sarılık	103
4.4.3. Boğaz Ağrısı.....	104
4.4.4. Çocuğun Geç Konuşması	104
4.4.5. Çocuğun Geç Yürümesi	104
4.4.6. Yılan ve Akrep Sokması	105
4.5. Halk İnanışları.....	105
4.5.1. Kurban/Adak	106
4.5.2. Nazar	106
4.5.3. Bereket	107
4.5.4. Günler.....	107
4.5.5. Peygamber Toy	107
4.5.6. Rüyalar	108
4.6. Giyim-Kuşam.....	109
4.7. Mutfak ve Yemek.....	110
4.7.1. Mutfak	110
4.7.2. Ekmek.....	113
4.7.3. Katlakı Nan (Katmer Ekmeği)	114
4.7.4. Etli Ekmek.....	116
4.7.5. Sütü Ekmek	117
4.7.6. İşliki.....	117
4.7.7. Elde Kesilen Makarna	118
4.7.8. Mantı	118
4.7.9. Yoğurt.....	120
4.7.10. Reçel.....	120

	Sayfa
4.7.11. Tatlı	120
4.7.12. Türkmen Pilavı.....	122
4.7.13. Dopiaza.....	122
4.7.14. Kelle Paça Çorbası	123
4.7.15. Yörme.....	124
4.7.16. Sambusa (Börek)	126
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	127
KAYNAKÇA	132
EKLER.....	138
EK 1: Kaynak Kişi Bilgileri.....	138
EK 2: Etik Kurulu Raporu.....	139

ŞEKİLLER

	Sayfa
Şekil 1: Afganistan'ın Dolar Bazında GSYH'ı (2012-2020).....	13
Şekil 2: Afganistan'ın Dolar Bazında İhracatı (2012-2020).....	13
Şekil 3: Afganistan'ın Dolar Bazında İthalatı (2012-2020).....	14
Şekil 4: Andkhoy Türkmenlerinde Doğum Öncesi, Doğum Sırası ve Doğum Sonrası.	21

FOTOĞRAFLAR

Sayfa

Fotoğraf 1: Kundaklı Çocuk	27
Fotoğraf 2: Doğum Hazırlığından Minder, Yastık, Yorgan	28
Fotoğraf 3: Kürte	29
Fotoğraf 4: Kürte Giymiş Türkmen Erkek Çocuğu	30
Fotoğraf 5: Kürte Giyen Türkmen Kız Çocuğu.....	30
Fotoğraf 6: Çocuk Kutlama (Bebek Toy) (1)	34
Fotoğraf 7: Çocuk Kutlama (Bebek Toy) (2)	34
Fotoğraf 8: Çocuk Kutlamalarında İkram Edilenler (1)	35
Fotoğraf 9: Çocuk Kutlamalarında İkram Edilenler (2)	35
Fotoğraf 10: Çocuk Kutlama (Bebek Toydan Gelen Misafirlere Verilecek – Hediyeler (Serpai)	36
Fotoğraf 11: Afgan Elbiseli Çocuk.....	36
Fotoğraf 12: Andkhoy Türkmenlerinde Diş Patrak Töreni	37
Fotoğraf 13: Diş Buğdayı	38
Fotoğraf 14: Tırnak Kesme Merasimi	39
Fotoğraf 15: Sünnet Kıyafeti	42
Fotoğraf 16: Davetiye Örneği	44
Fotoğraf 17: Kız Evinden Kette Saçak (Büyük Sofra Bezi).....	58
Fotoğraf 18: İki Nan Saçağı (Nişan Sofra Bezi).....	59
Fotoğraf 19: Kız Evinden, Oğlan Evine Nişan Saçağı (Sofra Bezi) Getirilirken	59
Fotoğraf 20: Katlama Toyda (Nişan) Def Çalarken	60
Fotoğraf 21: Kız Evinde Katlamanın Yapılışı (1)	60
Fotoğraf 22: Kız Evinde Katlamanın Yapılışı (2)	61
Fotoğraf 23: Kız Evinde Nişan Saçağı (Sofra Bezi) Hazırlanırken.....	61
Fotoğraf 24: Oğlan Evine, Kız Tarafından Gelen katlama. Oğlan Evinde Katlama Toy.....	62
Fotoğraf 25: Nişan Saçağı (Sofra Bezi)	62
Fotoğraf 26: Nişan (Katlama Toy Oğlan Evinde Gelen Misafirlere Katlama Dağıtılırken)	63

	Sayfa
Fotoğraf 27: Nişanlık Döneminde Dönürlere Edilen İkramlıklar.....	63
Fotoğraf 28: Nişanın Kette Saçağı (Büyük Sofra Bezi)	64
Fotoğraf 29: Dönürlere Verilen Süt.....	65
Fotoğraf 30: El Dokuma Torba (duvara asılır)	69
Fotoğraf 31: El Dokuma Yastık Kılıfı	69
Fotoğraf 32: Türkmen Defi Arka Yüzü	73
Fotoğraf 33: Türkmen Defi İç Yüzü	74
Fotoğraf 34: Türkmen Defi Kenarı.....	74
Fotoğraf 35: Afganistan’da Türkmen Keccebe (Gelin Arabası)	76
Fotoğraf 36: Gelin Arabası	76
Fotoğraf 37: Yenge Toy Günü Gelin Kayınvalidesine Selam Verirken.....	82
Fotoğraf 38: Yenge Toydan Yün Eğirme Kirmanı.....	82
Fotoğraf 39: Nevruz Bayramında Yapılan Haft Meyve (1).....	93
Fotoğraf 40: Nevruz Bayramında Yapılan Haft Meyve (2).....	94
Fotoğraf 41: Nevruz Bayramında Yapılan Sümelek Tatlısı Yapılışı.....	94
Fotoğraf 42: Dödüklü Tencere (1)	112
Fotoğraf 43: Dödüklü Tencere (2)	112
Fotoğraf 44: El Dokuma Çaydanlık Kılıfı	113
Fotoğraf 45: Türkmen Ekmeği	114
Fotoğraf 46: Ekmeğe Desen Vermek İçin Kullanılan Alet (Tikeç).....	114
Fotoğraf 47: Katlakı Nan (Katmer Ekmeği) Yapılışı	115
Fotoğraf 48: Katlakı Nan (Katmer Ekmeği).....	115
Fotoğraf 49: Etli Ekmeğin Yapılışı.....	116
Fotoğraf 50: Etli Ekmek	116
Fotoğraf 51: Sütlü Ekmek (Çörek)	117
Fotoğraf 52: Türkmen İşliki.....	118
Fotoğraf 53: Mantı	119
Fotoğraf 54: Mantı Yapılışı	119
Fotoğraf 55: Pişmiş Mantı	120
Fotoğraf 56: Bayramda Yapılan Seleçe Tatlısı (1)	121
Fotoğraf 57: Bayramda Yapılan Hajur (Halbur Hurması) (1)	121

	Sayfa
Fotoğraf 58: Bayramda Yapılan Hajur (Halbur Hurması) (2)	122
Fotoğraf 59: Kelle Paça	123
Fotoğraf 60: Kelle Paça Çorbası (1)	124
Fotoğraf 61: Kelle Paça Çorbası (2)	124
Fotoğraf 62: Yörme	125
Fotoğraf 63: Yörmenin Pişmemiş Hali.....	125
Fotoğraf 64: Sambusa (Börek).....	126

HARİTALAR

	Sayfa
Harita 1: Afganistan'ın Coğrafi Konumu	12
Harita 2: Afganistan’da Bulunan Etnik Unsurların Dağılımı	15

KISALTMALAR

Kısaltması	Bibliyografik Bilgiler
Akt.	Aktaran
Çev.	Çeviren
km.	Kilometre
km ²	Kilometrekare
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Örn.	Örneğin
s.	Sayfa
S.A.V.	Sallallahu Aleyhi Vesellem
vb.	ve benzeri
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Afganistan bugünkü coğrafi konumu açısından Güneydoğu Asya, Orta Doğu ve Orta Asya arasında geçiş konumunda bulunan ve jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca birçok devletin dikkatini çekmiş bir ülkedir. Bu durum Afganistan topraklarının tarihsel süreç içerisinde güneyden kuzeye, doğudan batıya ve kuzeyden güneye geçmeyi isteyen birçok devletin istilasına uğramasına neden olmuştur (Fevzi, 2013: 1). Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Afganistan'a Sakalar ve Akhunlar'la başlayan Türk akınları da gerçekleşmiştir. Bu nedenle Afganistan topraklarında önemli bir Türk varlığı bulunmaktadır (Şahin, 2016: 1144). Tarihi kayıtlara göre M.Ö. 500'lü yıllarda İranlılarla birlikte başlayarak Afganistan'da Kuşanlar, Sakalar, Araplar, Akhunlar ve Samani devletlerinin yıkılmasıyla Gazneli hakimiyeti kurulmuştur. Gazneli Mahmut döneminde Türk İslam nüfusu Afganistan topraklarına iyice yerleşmiş ve Hindistan'a varana kadar uzanmıştır (Saray, 1997: 20-27). Günümüzde Afganistan'ın etnik yapısını Tacikler, Türkler, Nuriler, Beluçlar, Peştunlar, Çaraymaklar, Tacikler, Araplar, Aymaklar, Hazarlar ve Hindular oluşturmaktadır. Peştunlar'dan sonra Afganistan'da en fazla nüfusu olan millet ise Türklerdir. Afganistan'da bulunan Türklerin önemli bir bölümünü Özbek Türkleri oluşturmaktadır. Özbek Türklerinden sonra en kalabalık nüfusa sahip etnik grup ise Türkmenlerden oluşmaktadır (Jarring, 1939: 57-73). Afgan Türkistanı ya da Güney Türkistan denen olarak ifade edilen bu bölgede, çoğu Türkmenistan sınırına yakın, bir kısmı da İran (Meşhed) sınırında yaşayan Türkmenler bulunmaktadır. Afganistan Türkmenleri Özbeklerin aksine göçebe olarak yaşamakta ve hayvancılıkla geçinmektedir (Dupree, 1982: 18-19).

Afganistan'ın Türkmen kökenli halkın yaşadığı yerleşim yerlerinden biri de Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Faryab vilayetine bağlı Andkhoy İlçesidir. Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin bir bölümü Fars dilinin etkisi ile Farslaşmıştır. Türkmenlerin bazıları geçmişten gelen kültürlerinin bir bölümünü yaşatırken bazıları gelenek ve göreneklerini unutmuştur.

Afgan Türkmenleri, farklı siyasi iktidar dönemlerinde Türkiye'ye resmi kanallarla iskânlı göçmen olarak kabul edilmiş öncü göçmen gruplarının (diğer Türkî göçmenlerin)

arkasından ve öncü göçmenlerin ulusötesi sosyal ağlarının da aracılığıyla zincirleme şekilde Türkiye'ye gelen bir göçmen grubudur. Vatandaşlıklarını alarak yerel yönetimlerde aktif roller alan Afgan göçmenler ulusötesi siyasi, sosyal ve kültürel alan yaratmak üzere ulusötesi birçok günlük geleneksel ve göreneksel aktiviteye sahiptirler (Özservet, 2013: 163).

Göçmenlerin mekânsal bağlarına bakıldığında, Afganistan'dan gelen Türk kökenli göçmenler genelde İstanbul'da Zeytinburnu semtini, Afganlıların yoğun yerleştiği mekânlarla (Yeşiltepe mahallesi ve ilçe merkezi ile) sınırlı olarak ikamet etmektedirler. Zeytinburnu semtinde yaşayan kadınların bu semtin dışındakilerle irtibatının olmadığı, ancak erkeklerin çalışmak durumunda oldukları için bu semtin dışına da çıktıkları görülmektedir.

Afgan göçmenler, vatandaşlık aldıktan sonra Türkiye'de ilk yerleştirildikleri şehirlerde oluşturdukları sosyal ağları hâlâ devam etmektedir. Çoğunun Afganistan ile bağları oldukça zayıflamış haldedir. Bunun sebebi ya akrabalarının da Türkiye'ye gelmiş olmaları veya akrabalarının Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkelere göç etmiş olmalarıdır (Özservet, 2013: 177-178).

İstanbul'a Afganistan'dan gelen Türkler içinde Özbek kökenli Afgan göçmenler ilk büyük alt grubu oluşturmaktadır. Türkmen asıllı olanlar ise, ikinci büyük alt grubu oluşturmaktadır. Türkmenler, ekonomik olarak belirli bir sektörde, yoğunlukla halıcılık ve dericilik sektörlerinde istihdam olmaktadır. Büyük kısmı Kapalıçarşı'da halıcılıkla uğraşan bu grup göçmenin bir kısmı da bölgedeki deri, tabakhane ve tekstil atölyelerinde çalışmaktadırlar. Kapalıçarşı'da gümüşçülük, hediyelik eşya ve halıcılık yapılan ve şimdi sayıları kırkı geçen dükkânı Afgan Türkmenleri işletmektedir (<http://guneyturkistan.wordpress.com> 07.02.2022).

Asimilasyon, entegrasyon veya uyum kavramlara kültürlerin karşılaşması sırasında ortaya çıkan sosyal süreçleri ifade etmektedir. Göçmenlerin yöneldiği hedef ülkelerin devletleri, farklı kültürlerden gelen göçmenlerin kendi toplumlarına adapte veya asimile olmadıkları takdirde toplumsal problemlere neden olacağı endişesi taşımaktadırlar. Diğer

tarafından bir sosyal gerçeklik olarak da farklı kültürlerin karşılaşması birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Yeler, 2021: 428).

Ev sahibi ülkedeki toplumsal sürece uyum sırasında, göçmenlerin yaşadığı zorluk, bir taraftan çoğunluk toplumun normlarına ve kültürüne duyarlı olmaya çalışırken, diğer taraftan kendi kimliklerini ve kültürlerini korumayı hedeflemeleridir. Yabancı ülkeye göçlerinin ilk zamanlarında bu durum onları daha da zorlamaktadır. Çünkü ilk evrede bir kültür şoku yaşamaktadırlar. Kendi kültürlerinden farklı bir kültürle karşılaşmak ve onunla birlikte yaşamak durumunda kalan bireylerin ya da grupların, bu yeni kültüre uyum konusunda yaşadıkları problemlere ve sergiledikleri tepkilere kültür şoku adı verilmektedir (Güvenç 1996: 122). Ancak Afganistan Andkhoy Türkmenleri hem dinlerinin İslam olması ve Türk kültürü içinde gelmeleri sebebiyle çok fazla adaptasyon ve uyum problemi yaşamamakta, kültür şokunu hafif atlatmaktadırlar.

Göçmenlerin ve ev sahibi toplumun birbirlerinin kültürel niteliklerinden haberdar olmaları ve etkilenmeleri normal bir süreçtir. Kültürel uyum sürecinde her iki tarafında kültürlerinde göreceli bir değişim olacaktır. Herhangi bir tarafın kendi öz kültüründen tamamıyla vazgeçmesi söz konusu olmamakla beraber, bu süreç genelde hâkim kültürün azınlık kültür üzerinde etkisinin daha fazla olduğu bir biçimde gerçekleşmektedir. Uzun vadede uyumun sağlanması hâkim toplum bireylerinin ve girişimcilerinin de göçmenlerin de ekonomik açıdan ilerlemesini sağlamaktadır (Heckman 1997: 283).

Afgan Türklerle yapılan iki çalışma dikkat çekicidir. Bu çalışmalardan ilki Şevket Ökten tarafından gerçekleştirilen “Zorunlu Göç Zor(Un)Lu Kabul: Ceylanpınar Afgan Göçmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” adlı çalışmadır. Bu çalışmada, zorunlu göç sonucu Ceylanpınar’a yerleştirilen Afgan-Özbek göçmenlerinin ilçe halkıyla ilişkileri, kimliklerini koruma ve kültürel olarak yeniden inşa süreçleri analiz edilmiştir. Yerli ve mülteci iki grubun kolay kaynaşmadığı, başka bir deyişle kaynaşma-bütünleşme yönünde iki tarafın da istekli davranmadığı tespit edilmiştir (Ökten, 2012: 171).

İkinci çalışma ise Ferhat Dikmen vd. tarafından “Hatay/Ovakent Afganistan Göçerlerinin Kültürel Evrilmesi Üzerine” adlı çalışmadır. Bu çalışmada otuz yılı aşmış bir süredir

Hatay’ın Ovakent mahallesine yerleştirilen zbek asıllı Afgan göçmenlerin geldikleri ülkedeki toplumsal ve kültürel koşullarını değerlendirilmiştir. Buna göre, Türkiye’de ikametleri sırasında farklı alanlarda ve farklı oranlarda değişim yaşadıkları, bu değişimlerin hızının farklı konularda değişik olmasıyla birlikte, yönünün Türk toplumuna uyum ve Türk toplumu değerleri ve kurallarıyla kendi değer ve kurallarının birlikteliklerinden oluşan kltrlerasarı bir ortam doğrultusunda olduğu tespit edilmiştir (Dikmen vd., 2019: 66).

Türkiye’ye geldiklerinden bu tarafa yönlerini Afganistan’a çevirmeyen bu grubun, toplumsal, eğitimsel ve ekonomik şartlarının iyileştirilmesi halinde, Türk toplumu içinde tamamıyla kültürel bir erimeye açık oldukları, bu kültürel erimenin zaman alacağını tespitinde bulunmuşlardır.

Afganistan’ın Faryab vilayetine bağlı Andkhoy ilçesinden Türkiye’ye göç edip İşstanbul’da yaşayan Andhoy Türkmenlerin halk bilimi unsurlarını konu alan bu çalışmada belirli bir gelenek içinde bir arada yaşayan ve benzer kültürel özelliklere sahip olan Andkhoy Türkmenlerin maddi ve manevi kültürel unsurlarının incelemesi amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı

Afganistan, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış bir yerdir. Günümüzde Afganistan’da Özbek, Türkmen, Halaç, Tatar, Kırgız, Kazak, Kızılbaş, Karakalpak ve Avşarlar yaşamaktadır. Bununla birlikte ülkede Türk varlığı olarak en çok Özbekler ve Türkmenler yaşamaktadır. Bu çalışmanın konusu bakımından incelenen “Güney Türkistan” olarak adlandırılan Afganistan’ın kuzey bölgelerinde Andkhoy, Bala, Murgap ve Mervçak arasındaki yerlerde yaşamaktadırlar (Şahin, 2016: 1144-1146).

Afganistan’ın ikinci kalabalık Türk topluluğu olan Türkmenler, “ülkenin kuzey kısmında yer alan Amuderya’nın kıyı kesimlerinde, Andkhoy ile Akcan’ın kuzeyinde Belh ve Faryab illerinin sınırında (Çöllük bölgesinde) yerleşmişlerdir. Haşdanar bölgesinde Belh, Mezarı Şerif ve Meymene’nin kuzeyi ile Abıkevser vadisinde birçok Türkmen köyü bulunmaktadır” (Ayan ve Koyuk, 2021: 452).

Çalışmada sosyal yaşamları ve halkbilimi açısından incelenen Türkmenler, Afganistan’ın Faryab vilayetine bağlı 14 ilçeden biri olan Andkhoy ilçesinde yaşamaktadırlar. Bu topluluktan bazıları ülkede yaşanan sürekli savaş ve istikrarsızlıktan kaçarak farklı zamanlarda Türkiye’ye göç etmişlerdir. Başlangıçta çalışmanın Afganistan’da yapılması planlanmış; fakat savaş ve iç karışıklık nedeniyle bu düşünceden vazgeçilerek İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri arasında yapılmasına karar verilmiştir.

Çalışmanın amacı, İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmen topluluğunun halk bilimi bakımından geleneklerinin incelenmesidir. Bu amaç kapsamında Andkhoy Türkmenlerinin; doğum, sünnet, evlilik, düğün, ölüm gibi geçiş dönemleri ile bayram, halk sağlığı, mutfak ve yemek, giyim kuşam gibi yaşam olaylarına ait geleneklerine göreneklerine yer verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nitel desende tasarlanmış olup bu kapsamda halk bilimi çalışmalarında kullanılan alan araştırması yöntemiyle sürdürülmüştür. Alan araştırması yapan araştırmacı, belirlediği sahaya giderek orada kaynak kişilere sorularını yöneltmekte, öngördüğü malzemeyi derledikten sonra oradan ayrılmaktadır. Araştırmacı derlediği veri ve bilgileri de kayda geçirerek bilimsel bir dille aktarmaktadır (Dağlı, 2015: 39). Bu tez çalışmasında da halk bilimi kapsamında İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinin aile yaşamları, yerinde gözlem ve görüşme yapılarak derlenmiştir.

İstanbul Zeytinburnu’nda merkezi bulunan “Afganistan Türkmenleri ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği” ile irtibata geçilerek onların yönlendirmeleri ile kaynak kişilere ulaşılmıştır. Ailelerin izniyle yapılan görüşmelerin ses kaydı alınmış ancak bazı kaynak kişilerin görüşmeye ikna edilmesi noktasında zorluk yaşanmıştır. Çalışma kapsamında 30 kişiyle görüşülmüş, ses kaydı alınmasını istemeyen 5 kişinin söyledikleri not edilmiştir. 30 gönüllü katılımcının 3’ü erkek, 27’ si kadındır.

1.3. Araştırma Verilerinin Elde Edilmesi

Araştırma verilerinin elde edilmesi ve derlenmesinde öncelikle İstanbul’da ikamet eden Andkhoy Türkmenlerinin yaşadığı yerler tespit edilmiştir. Ardından bu toplulukla araştırmanın amacı bağlamında ilk temas sağlanmış, görüşme yapmayı kabul edenlere bilgi verilerek görüşleri talep edilmiştir. Görüşmeyi kabul eden katılımcılarla Eylül 2021-Ocak 2022 tarihleri arasında düzenli olarak iletişim kurulmuştur. Verilerin elde edilmesinde açık uçlu sorular kullanılmış; ayrıca sünnet düğünü, diğ buğdayı gibi merasimlere katılım sağlanarak fotoğraflar çekilmiştir. Elde edilen veriler belli bir sırayla yazıya geçirilmiştir. Araştırma İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinin beyanlarıyla sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE

AFGANİSTAN'DAKİ TÜRKMENLER

2.1. Afganistan'ın Tarihçesi

Afganistan, milattan bin yıl öncesinde Aruya adıyla tanınırken M.S. 3.yy'da Hurasan adıyla anılmaya başlanmıştır. 13. yy. ise ilk defa ülkenin belirli bir bölümünü ifade etmek için Afganistan denilmiştir; 19. yüzyılda ise ülkenin tamamına Afganistan adı verilmiştir (Ahmetbeyoğlu, 2002: 45). Afganistan önemli ticaret yolları üzerinde yer alan bir ülkedir. Bu durum Afganistan'ın lehine olduğu gibi aleyhine bir takım sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuz sonuçlardan birisi de ülkenin tarih boyunca istilalara uğramasıdır. Asya kıtasının stratejik önemi bulunan ülkelerinden birisi olan Afganistan tarih boyunca birçok istilaya ve yağmaya hedef olmuş ve bu durum Afganistan'ın farklı farklı milletlerin yaşadığı bir ülke olmasına yol açmıştır (Abdülhamitoğlu, 1982: 17).

Ülkeyi stratejik konumundan ötürü ilk istila eden ülke İranlılardır. M.Ö. 500'de İran orduları ülkeyi işgal etmiş ve Güney Indukus vadisine girmişlerdir. Bölgede yaklaşık iki asır hüküm sürmeyi başaran İranlılardan sonra büyük İskender bölgenin hâkimiyetini ele geçirmiştir (Saray, 1997: 26). Büyük İskender bölgede hâkimiyeti kurduktan kısa bir süre sonra yeniden Makedonya'ya dönmüş ve bölgeyi Yunanlılara teslim etmiştir. Bölgede hâkimiyeti ele geçiren Yunanlılar Baktariana devletini kurmuş ve bir süre sonra bu devlet Hindistan'la yaşanan amansız mücadeleler sonucunda zayıflamıştır. Bu zayıflamayı fırsat bilen Türkler ülkenin kuzeyinden yaptıkları saldırılar ile bölgeyi ele geçirmiştir (TDV, 1997: 21). Batıda bulunan Sasani devletinin ve Hindistan'ın genişlemesi ile birlikte ülkenin hâkimiyeti başka bir Türk devleti olan Akhunlar'ın eline geçmiştir (Tabakoglu, 1998: 364). Akhunlar müttefik grup olarak gördükleri Juan'larla birlikte Göktürklerin aleyhine yürüttükleri yanlış politika dolayısıyla M.Ö. 569 yılında Göktürkler tarafından hezimete uğramıştır. Altıncı yüzyıl sonlarına doğru Akhunların ülkedeki hâkimiyeti sona ermiş ve bölgede Halaç Türkleri yaşamaya başlamıştır (Saray, 1997: 27).

Hazreti Osman'ın halife olmasından sonra İslam orduları Kabil'nin yakınlarına gelmiş; ancak Kabil, Belh ve Herat gibi şehirler Muaviye döneminde fethedilebilmiştir. Her ne kadar Arap ordularının Afganistan'daki kalma süresi kısa olsa da bu sürede İslâmiyet hızla halk arasında yayılmıştır. İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra Afganistan'da büyük bir kuvvet hakimiyet kuramamış ve ülke halk içinde kendisine “Şah” unvanı verilen beylikler ve kabile reisleri tarafından yönetilmiştir. Bu durum Samanilerin 11. yüzyılın ikinci arasında Afganistan'ın önemli bir bölümünü işgal etmesine kadar sürmüştür. Samanilerin önemli bir bölümünü teşkil eden Türkler Afganistan'da yaşayan Halaç Türkleri ile bir araya gelerek ordularının güçlenmesini sağlamıştır (Saray, 1997: 28). 1369-1505 yılları arasında ise Afganistan'da Timurlular hüküm sürmüştür (Burget, 1999: 30). Timurlular hükümdarları arasında yaşanan taht kavgaları dolayısıyla ülke toprakları parçalanmıştır. Ancak Abdali kabilesi ileri gelenlerinden Ahmet Han 1747 yılında Afgan devletini kurmuştur (Bayur, 1950: 99).

Ahmet Han'ın ölümünden sonra oğlu Timur Şah tahta geçmiştir. Bir devlet adamının vasıflarını tam olarak taşımayan Timur isyan edeceği dedikodularına inanmış ve kardeşi Süleyman'ı öldürmüştür. Daha sonra devletin merkezini Kabil'e taşımıştır. Timur Şah babasından devraldığı Toprakları koruyamayacak duruma gelmiş bir yandan kabileler arasında çıkan ayaklanmaları bastırmaya çalışırken diğer yandan da Buhara Emirliği bölgesini geri almıştır. 20 yıllık saltanat sonrasında 1800 yılında tahtı oğlu Zaman Şah'a bırakmıştır. Zaman Şah ise yedi yıllık saltanatı süresince ülkeyi babasından daha kötü yönetmiştir. Zaman Şah içerde kardeşi Mahmut Şah ile dışarda İngilizler ve Hindistan'la yaptığı mücadeleler sonucunda ülkenin gücünü oldukça azaltmıştır (Bayur, 1950: 100-101). Mahmut Şah kurduğu ittifak ile kardeşi Zaman Şah'ı yakalamış ve gözlerine mil çektirmiştir (Saray, 1997: 42-43). Böylece Mahmut Şah tahta geçmiştir. 1818 yılında ise ülkedeki kabile reislerinin başlattığı ayaklanma sonucunda Dost Muhammed Mahmut Şah'ın ordusunu yenilgiye uğratmış ve Mahmut Şah Kabil'i terk etmek durumunda kalmıştır (Saray, 1997: 43).

Ülke Dost Muhammed'in yönetiminde iken çeşitli iç ve dış isyanlar yaşanmıştır. Ülkenin merkezi ve güney kısımları İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Daha sonra Dost Muhammed Kabil'den kaçmış ve Türkistan beyliklerine sığınmıştır. İngilizlerin verdiği

destekle tahta geçen Süca'ül Mülk ülkeyi yönetememiştir. Böylece İngilizler ülkenin idaresine doğrudan ellerine almışlardır. İngiliz yönetiminin Afgan halkına yaptığı baskı ve zulüm Afgan halkını çileden çıkarmış ve Afgan halkı başta Kabil olmak üzere ülkenin dört bir yanında İngilizlere karşı ayaklanma başlatmışlar. Bu ayaklanmalar sonucunda Afganistan'da bulunan 17.000'in üzerinde İngiliz askeri hayatını kaybetmiştir. İngilizler ise yaşadıkları yenilginin intikamını alabilmek için 20.000 kişilik ordu ile Afganistan'a girmiştir ve bu askeri müdahalenin sonucunda yaklaşık 70.000 Afgan halkı hayatını kaybetmiştir (Saray, 1997: 44-45).

İngilizlerin çekilmesinden sonra Emir Abdurrahman Türkmenlerin ve Özbeklerin desteğini alarak Afganistan'da hâkimiyeti ele geçirmiştir. Emir Abdurrahman'ın vefat etmesinden sonra yerine oğlu Habibullah Han geçmiştir. Habibullah Han'ın 1918'de bir suikast sonucunda yaşamını yitirmesi ile yerine oğlu emir Amanullah Han tahta geçmiştir. Amanullah Han 1919 yılında Afganistan'ın İngilizlerin işgalinden kurtarsa da ülkede çatışmalar bir türlü sona ermemiştir. Beçe-i Sakav adındaki bir çete lideri ülkenin dört bir yanında çıkan çatışmalardan yararlanarak Kabil'i ele geçirmiştir. Böylece Amanullah Han tahtı kardeşi Inayetullah Han'a bırakmış ve ülkeyi terk etmiş ve İtalya'ya yerleşmiştir. Nadir Han ise sürgünden dönerek bir araya getirdiği kuvvetler ile Kabil'i çete liderinden geri almayı başarmıştır (Burget, 1999: 35). Ancak Nadir Han henüz 15 yaşında olan bir genç tarafından tabancayla öldürülmüş ve ölümünün ardından yerine 19 yaşında olan oğlu Zahir Şah tahta geçmiştir (Saray, 1997: 201-202). Zahir Şah 40 yıllık kraliyet sonrasında Davut Han tarafından tahttan indirilmiştir. Davut han 1973 yılında cumhuriyeti ilan etmiştir (Saray, 1997: 206). Darbeyle birlikte ülkenin yönetimini ele geçiren komünist rejim uyguladığı tüm barbarca müdahalelere rağmen yıkılma arifesinde olan Rus desteğiyle ayakta durmaya çalışmıştır (Ferheng, 1994: 626-627). Nitekim Davut Han, Kabil'in Taliban'in eline geçmesiyle 1996 yılında asılarak öldürülmüştür.

2.1.1. Afganistan'ın Kuruluşu ve Modernleşme Çabası

Bir devlet olarak Afganistan'ın ortaya çıkışı, Nadir Şah'ın ordusunda bulunan Abdaliler'in 1747'de işbaşına geçmesi ile başlamıştır. Nadir Şah idaresinde örgütlenmeyi ve askerî disiplini öğrenen Abdali aşiretleri bir Han'ın etrafında birleşerek aralarında ilk

Afgan kralını seçmişlerdir (Zıyayı, 2004: 10). 19 Şubat 1919'da Habibullah Han'ın hayatını kaybetmesi üzerine Afganistan'ın ilk kralı olan Emanullah Han tahta geçmiştir. Böylece Afganistan'ın bağımsızlığını tanımadığını ifade eden İngilizler ile Afganlılar arasında yeni bir İngiliz-Afgan savaşı başlamıştır. Bu savaşta başarılı olamayan İngilizler 8 Ağustos 1919'da Ravulpindi Antlaşmasını imzalayarak Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir (Mohammadi, 2010: 57). 1923'te ilk Afgan anayasasının hazırlanması ile birlikte modern anlamda içişleri, dışişleri, savunma, maliye, eğitim, sağlık, bayındırlık, ticaret, adliye, telgraf ve posta bakanlıkları kurulmuştur (Kiren, 2012: 52). Emanullah Han tarafından Afganistan'da gerçekleştirilen reformların akabinde Afganistan'ın laik bir devlet olduğu ilan edilmiştir. Yönetimde yapılan değişikliklerle birlikte din adamlarının devlet işlerindeki rolü azaltılmıştır. Yapılan reform uygulamalarında toplumun tepkisini çeken Emanullah orduyu güçlendirebilmek amacıyla Mustafa Kemalden askeri heyet talep etmiştir. Emanullah Han Batı'ya yaptığı gezi sonrasında kılık kıyafet reformu yapmaya kalkmış ve bu durum ayaklanmaların başlamasına neden olmuştur. Bu ayaklanmalar sonucunda “Baçe-Sakav” lakabıyla tanınan çete liderinin Kabil'i ele geçirmesi sonucunda Emanullah Han Afganistan'ı terk etmiştir (Hajıyar, 2011: 6).

Emanullah Han ülkeyi yönetecek yeni kabineyi seçtikten sonra yalnızca dokuz ay iktidarda kalabilmiştir. Bunun üzerine Fransa'da sürgünde bulunan Nadir Han geri dönerek ülkedeki kargaşa ortamından faydalanmış ve iktidarı yeniden ele geçirmeyi başarmıştır. Afgan kabile Meclisi ise kısa süre içerisinde ülkede iktidarı sağlayabilen Nadir Han'a “Şah” unvanını vermiş ve onu tahta çıkarmıştır. Toplumun dini hassasiyetlerini dikkate alan Nadir Han kurduğu sağlam irade ile 1933 yılına kadar iktidarını sürdürmüş ancak bir suikast sonucunda katledilmiştir. Nadir Han'ın ölümünden sonra yerine oğlu Zahir Şah geçmiştir (Aydın, 2010: 7). Zahir Şah döneminde ülkede Haşim Han, Mahmut Han ve Davut Han gibi başbakanlar görev yapmıştır. Bu dönem genellikle totaliter bir dönem olarak adlandırılmaktadır. Ülke genelinde herhangi bir gelişmenin kaydedilmediği bu dönemde insanların özel yaşamlarını kontrol edebilmek amacıyla istihbarat birimleri kurulmuştur. Ayrıca medyaya sansür uygulanmıştır (Musavi, 2009: 28).

Zahir Şah 30 yıl süren krallığında ülkede uygulanan herhangi bir politikada rol almamıştır. Sadece temsili bir kral olarak kalmıştır (Derih 2001: 377). 17 Temmuz 1973 yılında eski başbakanlardan Davut Han muhalefet tarafından desteklenen darbeyle Zahir Şah'ı devirmiş ve yönetime el koymuştur. Solcu subayların ve Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin desteklediği darbenin akabinde ülkede cumhuriyet ilan edilmiştir (Kazım, 2007: 2). Davut Han 1976'da politika değişikliğine gitmiş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) uzaklaşarak İslam ülkelerine yönelmiştir. Böylece bazı ekonomik ve toplumsal reform çalışmaları yürütmüştür. 1977 yılında hazırlattığı anayasa kabul edilmiştir (Batoor, 2018: 24). Bunun sonucunda son on yıldır birbirinden ayrı şekilde faaliyet yürüten perşem ve halk partileri Davut Han'a karşı yeniden birleşmiştir. Perçem partisinden Ali Ekber Heybar'ın suikaste uğraması sonucunda ülkede yaşayan komünistler Davut Han'a karşı muhalif bir hareket başlatmıştır. Cenaze törenine 11.000 kişinin katılması ile Davut Han daha da endişelenmiş halk ve perçem parti liderlerini tutuklatmıştır. Tutuklanan liderlerden Hafızullah Amin'in ordu içerisindeki gücü ile gerçekleşen darbe sonucunda Davut Han tahttan indirilmiş aile üyelerinin birçoğu ve kendisi öldürülmüştür. Böylece 27 Nisan 1978'de Afganistan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur (Derih, 2001: 624-630).

2.1.2. Afganistan'ın Coğrafi Konumu

Orta Asya'nın güneyinde bulunan Afganistan denize kıyısı olmayan bir ülke konumundadır. Ülkenin güneyinde ve doğusunda Pakistan, batısında İran, kuzeyinde Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan kuzey doğusunda ise Çin bulunmaktadır (Harita 1). Afganistan'ın yüzölçümü 652.000 km²'dir. Ülkenin kuzey ve güney doğusu düzlüklerden oluşan dağlık bir alandır. Afganistan'ın başkenti ise ülkenin en büyük şehri olan Kabil'dir (Nijman, 2020: 10).

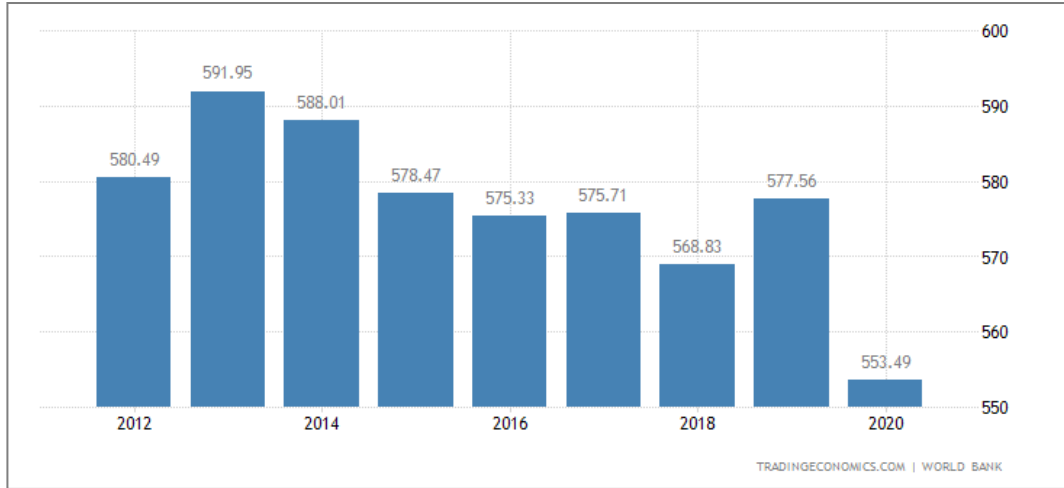
Harita 1: Afganistan'ın Coğrafi Konumu (<https://ekstremlbilgi.com/genel/afganistan-nasil-bir-ulke-dir-03.09.2022>)

Afganistan ortalama 1200 metre yükseklikte bir ülkedir. Ülkenin doğu ve batı arasındaki uzunluğu 1240 km, kuzey ile güney arasındaki uzunluğu ise 653 km'dir. Dağ silsileleri ülkeyi kuzey doğuda bulunan Vakhan koridorunda güney batıya doğru ikiye ayırmaktadır. En önemli daha silsilesi ise Himalaya dağlarının da uzantısı olan Hindikus dağlarıdır. Bu dağlar güney ve kuzey Afganistan bölgeleri arasında bir set gibidir. Bu dağlar batıya doğru açılarak İran'ın sınırına kadar uzanmaktadır. İki ülke arasında Kuhu Baba Dağı bulunmaktadır. Ülkenin en önemli geçiti ise Siber geçebilir. Siber geçici 2987 metre yüksekliğindedir (Zıyayı, 2004: 18).

2.1.3. Afganistan'ın Ekonomisi

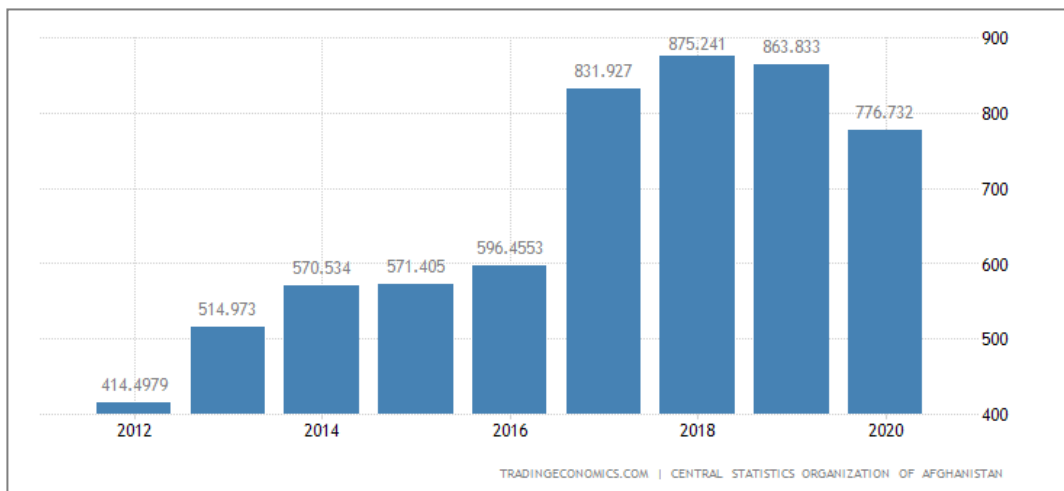
Kara ile çevrili bir ülke olan Afganistan'ın ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Ülkede genellikle koyun ve keçi yetiştiriciliği yaygındır. Ülkede çalışabilir nüfus miktarı yaklaşık 15 milyondur. İşgücünün sektöre göre dağılımına bakıldığında ise önemli bir bölümünün tarım sektöründe olduğu görülmektedir. İşgücünün yaklaşık %80'i tarım

sektöründe %10'u hizmetler sektöründe %10'u ise endüstri sektöründe istihdam edilmektedir. Ülkede endüstri sektörü ağırlıklı olarak küçük ölçekli ayakkabı, mobilya, sabun, tekstil, kömür, yağ, doğalgaz, el yapımı halı, bakır ve çimento işletmesine dayanmaktadır. Ülkede zengin bakır rezervleri bulunmaktadır (www.bgs.ac.uk; erişim tarihi: 9.11.2022).

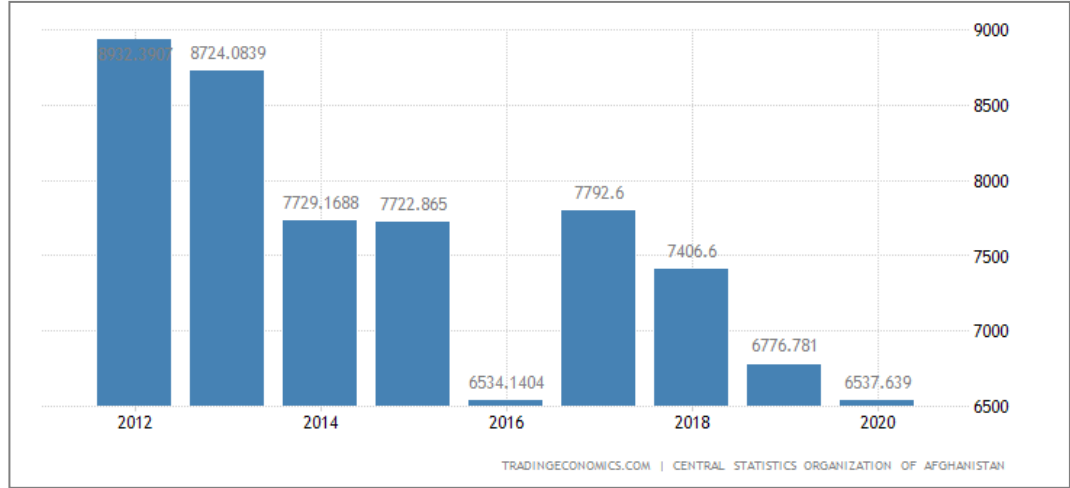

Şekil 1: Afganistan'ın Dolar Bazında GSYH'ı (2012-2020)
(<https://tr.tradingeconomics.com/afghanistan/gdp-per-capita-> 05.11.2022)

Şekil 1 incelendiğinde Afganistan'ın GSYH'nın 2020 yılında rejim değişikliğinin etkisiyle çok sert bir şekilde düştüğü gözlenmektedir.

Şekil 2: Afganistan'ın Dolar Bazında İhracatı (2012-2020)
(<https://tr.tradingeconomics.com/afghanistan/exports-> 05.11.2022)

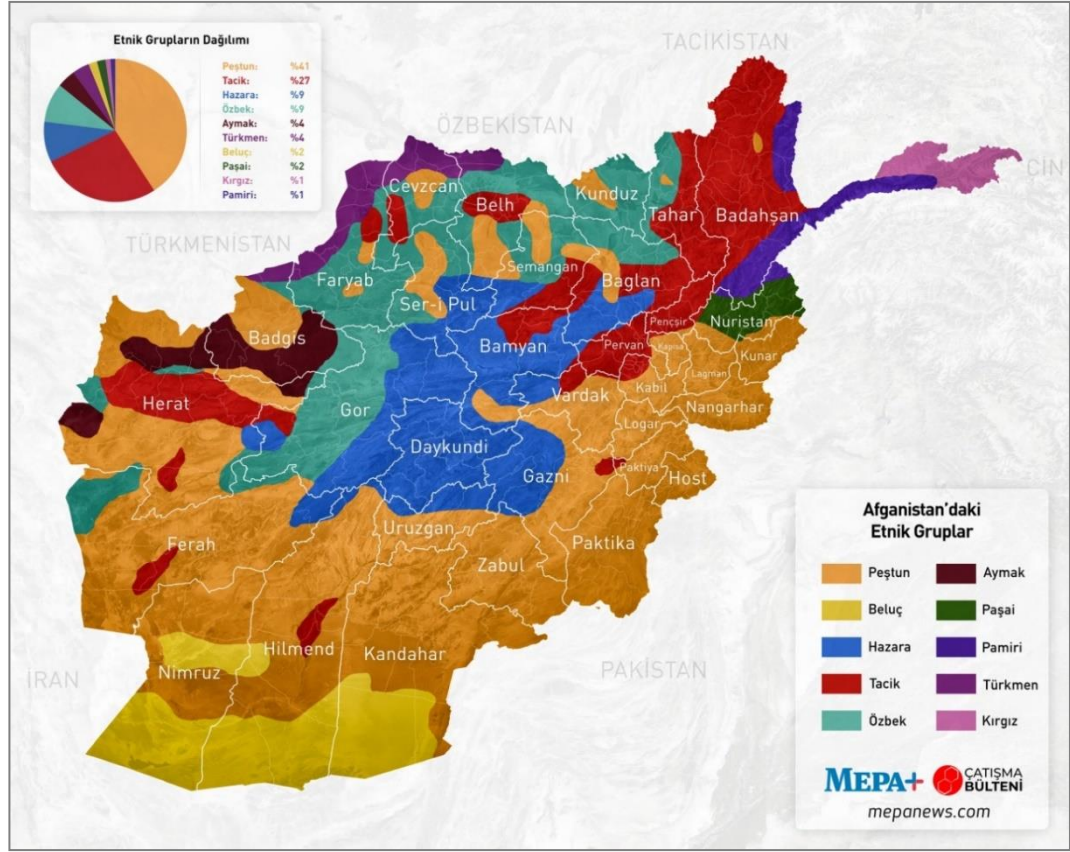

Şekil 3: Afganistan'ın Dolar Bazında İthalatı (2012-2020)
(<https://tr.tradingeconomics.com/afghanistan/imports>- 05.11.2022)

Verimli tarım arazilerine sahip olan Afganistan'da halkın önemli bir bölümü tarımla uğraşmaktadır. Tarım arazileri genellikle küçük gruplar halindedir ve ilkel yöntemlerle işlenmektedir. Afganistan'da üretilen başlıca tarım ürünleri; mısır, buğday, pirinç, fasulye, arpa, çavdar, bezelye, patates, yonca, tarım, soğan, patlıcan, lahana, limon, şekerpancarı, pamuk, elma, kiraz ve kabaktır. Afganistan ekonomisinde önemli yeri bulunan bir başka uğraş alanı ise hayvancılıktır. Halkın önemli bir bölümü de hayvancılıkla uğraşmaktadır. Afganistan'da koyun, deve, keçi, eşek ve at beslenen önemli hayvanlar arasındadır. Bunun yanında Afganistan'da dört farklı koyun türü bulunmaktadır. Bu koyunların bir bölümü et ve süt üretimi için bir bölümü ise halı ve dokuma işlerinde kullanılmaktadır (Zıyayı, 2004: 20).

2.1.4. Afganistan'ın Etnik Yapısı

Hem tarihi hem de coğrafi açıdan geçmişten bugüne farklı birçok millet açısından kavşak noktalardan biri olan Afganistan, birbirinden farklı birçok etnik unsura ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Afganistan'da çeşitli etnik gruplar Afgan kimliği altında yaşamaktadır. Ülkenin etnik hatları dinî ve kültürel ayrımlar nedeniyle kimi zaman hassas bir görünüm arz etmektedir. Afganistan'ın siyasi atmosferinde bu fay hatlarına rastlamak mümkündür (www.mepanews.com- 05.11.2022). Afganistan'da bulunan etnik unsurların dağılımı Harita 2'de gösterilmektedir.

Harita 2: Afganistan’da Bulunan Etnik Unsurların Dağılımı (<https://www.mepanews.com/afganistan-etnik-grup-haritasi-21807h.htm>- 05.11.2022)

Afganistan’da yaşayan etnik gruplar şunlardır:

Peştunlar: Afganistan’ın en kalabalık etnik unsuru olan bu grup ülkenin hâkim etnik grubunu teşkil etmektedir. Pathan olarak da adlandırılan Peştunlar yaklaşık 10 milyon nüfusa sahiptir. Peştunlar genellikle ülkenin doğusunda yaşamaktadır (Saray, 1997: 21-22).

Tacikler: Ülkenin kuzeyinde ve kuzey doğusunda yaşayan Tacikler Fars ırkına mensup olan kişilerden oluşmakta ve Farsçanın Derice lehçesini konuşmaktadırlar (Burget, 1999: 19). Peştunlardan sonra Afganistan’ın en kalabalık nüfusuna oluşturmaktadır. Afganistan nüfusunun yaklaşık %27’sini teşkil eden Tacikler genellikle Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır (www.mepanews.com- 08.10.2022).

Hazaralar: Ülkenin dördüncü büyük etnik grubunu oluşturan hazaralar Hazarecat adı verilen merkezi bölgede yaşamaktadır ve genellikle Farsça konuşmaktadır (Burget, 1999: 20).

Özbekler: Türk boyları içerisinde en kalabalık nüfusa sahip olan Özbekler genellikle zanaatkarlık, ziraat ve tüccarlıkla uğraşmaktadır (Saray, 1997: 23). Özbekler genellikle ülkenin kuzeyinde yaşamaktadır.

Beluçlar: Ülke nüfusunun yaklaşık %2'sini oluşturan Beluçlar ülkenin güney kesiminde yaşamaktadır. Beluç nüfusu Pakistan ve İran'a kadar uzanmaktadır. Bu etnik unsurun tamamına yakını Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır (www.mepanews.com-08.10.2022).

Aymaklar: Moğol ve Türk kökenli bir etnik unsur olan Aymaklar ülke nüfusunun yaklaşık %4'ünü teşkil etmektedir. Afganistan'ın kuzey ve kuzey batı bölgelerinde yaşamını sürdüren Aymaklar farklı gruplardan ve kabilelerden müteşekkildir (www.mepanews.com-08.10.2022).

Paşailer ve Nuristaniler: Afganistan nüfusunun %2'sini oluşturan bu iki etnik unsur genellikle ülkenin kuzeyinde ve kuzeydoğusunda yaşamaktadır. Her ne kadar farklı kökenlere sahip olsalar da aynı coğrafyada yaşayan bu iki unsur 19. yüzyılla birlikte İslamlaşmaya başlamıştır (www.mepanews.com-08.10.2022).

Pamiriler: Afganistan'ın kuzey doğusunda bulunan Badahşan'da yaşayan bu etnik unsur adını Pamir dağlarından almaktadır. Afganistan nüfusunun %1'inden azını oluşturan Pamirler içerisinde Sünni ve Şii Müslümanlar bulunmaktadır (www.mepanews.com-08.10.2022).

Türkmenler: Ülke nüfusunun yaklaşık %4'ünü teşkil eden Türkmenler ağırlıklı olarak kuzeybatı sınır hattına yerleşmiş durumdadır. Sünni inanca sahip olan Türkmenler ülke siyasetinde görünür konumda değildirler (www.mepanews.com-08.10.2022).

2.2. Afganistan’da Türkmen Varlığı

Tarihi ipek yolu üzerinde önemli bir kavşak ve geçiş noktası olan Afganistan’a yüzyıllardır birçok Türki millet gelip yerleşmiş, konaklamış, şehir ve devletler kurmuşlardır (Gabar, 2009: 49). Afganistan’da bulunan Türkmelerin hemen hemen hepsi geçmişini çok iyi bilmektedir. Bu bilinç, Türkmenlerin tarihlerini unutmamalarını sağlamıştır. Afganistan’da bulunan Türkmenler geçmişlerine, kültürlerine ve dillerine sahip çıktığı ve bu konuda muhafazakar bir tutum sergilediği için varlığını önemli ölçüde korumayı başarmıştır (Şahin, 2016: 1146). Afganistan’daki Türkmen varlığı ile ilgili yapılan araştırmalarda Türkmenlerin Afganistana geliş tarihi ve yerleşim yerleri ile Türkmen nüfusu konusunda birbirinden farklı tahminler yapılmıştır. Buna göre 1929 yılında Reysner “*Bağımsız Afganistan*” başlıklı araştırmasında Afganistan’da bulunan Türkmenlerin 200.000 kişi civarında olduğunu aktarmıştır. 1953 yılında Ahramoviç ise Afganistan’da 400.000 civarında Türkmen varlığı bulunduğunu aktarmıştır (Yağmurov, 1993: 58).

2.2.1. Afganistan’daki Türkmenlerinin Yerleşim Bölgeleri

Afganistan’da bulunan Türkmenlerin yerleşim yerleri konusunda bugüne kadar çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan birinde Yağmurov Afganistan’da Çovdur, Yomut, Salur, Alili, Teke ve Ersarı boylarının bulunduğunu ve bu boylar içerisinde en bilinenlerinin ise Sarık, Salur ve Ersarı, boyları olduğunu aktarmıştır (Yağmurov, 1993: 111). Gunnar Jarring (1939: 353) Afganistan’da Çovdur, Yomut, Salur, Alili, Teke, Ersarı, Yemreli ve Sarık Türkmen boylardan ve bunun yanında Andkhoy ve Meymene’de yaşayan Türkmenlerin varlığından bahsetmiştir. Erdoğan Merçil (1979: 12) ise Türkmenlerin Afganistan’ın Meymene, Belh, Akça, Katagan, Herat, Taşkurgan, Mezar-ı Şerif, Devletabad eyaletlerinde ve Anderab, Gur, Baglan, Kunduz, İmam Sahib, Taikan ve Hanabad civarında yaşadıklarını belirtmektedir. Kıyameddin Barlas (1994: 134) ise “*Afganistan Türklerinin dünü ve bugünü*” başlıklı çalışmasında Afganistan’da Ersarı, Çavdur, Salur, Ersarı, Salık, Teke, Tavmıt ve Göklen Türkmenlerinin yaşadığını ifade etmektedir.

Zıyayı (2004: 25) Türkmenlerin Afganistan ile Türkmenistan sınırına yakın bir bölgede yaşadıklarını, bu bölgenin Karakum Çölü'nün çevresi ile Hazar Deniz'inin doğusunu kapsadığını belirtmektedir. Afganistan'da bulunan Türkmenler çeşitli boylar halinde yaşamakla birlikte esas olarak Murgab ve Andhuy arasındaki bölgede bulunmaktadır. Bunun yanında Kunduz, Herat, Taskurgan, Devlet Abad, Belh, Akçe, ve Meymene şehirlerinde yaşamaktadır (Merçil, 1979: 13). Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin nüfusunun yaklaşık 900.000 olduğu belirtilmektedir (Zıyayı, 2004: 25).

Necip Abdulhamitoğlu (1982: 414), Afganistan'da bulunan Türkmenlerin kültürünü ele aldığı araştırmasında Afganistan'daki Türkmenlerin Andkhoy, Mervçak, Murgap ve Bala bölgelerinde Tâlikân, Hânâbad, Kunduz, Guri, Baglan, Anderab, Katagan, Herat, Taşkurgan, Mezar-ı Şerif, Devletabad, Meymene, Badahşan, Belh, ve Akça,'da yaşadıklarını belirtmektedir. Afganistan'da bulunan Türkmenler kendilerini “*Oturumdar*” ve “*Vatani*” Türkmenler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Buna göre Oturumdar Türkmenler bölgeye daha önce göç etmiş olan Türkmenleri ifade ederken Vatani Türkmenler ise göçmen Türkmenleri ifade etmektedir. Vatanî Türkmenler anavatanlarında yaşanan kıtlık nedeniyle ve Stalin'in mallarına el koyması ve yaşadıkları zulümden dolayı vatanlarını terk edip Afganistana yerleşmiştir (Şahin, 2016: 1147). Yağmurov (1993: 101) da Türkmenlerin komünist rejimin baskısı, inkılaplar ve savaşlardan dolayı Afganistana kaçtığını belirtmektedir. Oturumdar Türkmenler ise Vatani Türkmenlerden daha önce Afganistana yerleşen Türkmenlerdir. Bunlar 1000 yıldan bu yana Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Türkmenlerdir. 20. yüzyılla birlikte yerleşik hayata geçmiş olan bu Türkmenler günümüzde tamamıyla yerleşik hayata geçmiş olsa dahi mevsimsel olarak yaylalara çıkmakta ve göçebe çadırları kurarak yarı göçebe bir yaşam tarzı sürmektedir (Şahin, 2016: 1147).

2.2.2. Afganistan Türkmenlerinin Toplumsal Yapısı

Afganistan Türkmenleri, genellikle konar-göçer bir yaşam sürmektedir. Türkmenlerin az bir bölümü tamamıyla yerleşik hayata geçmiştir. Afganistan'ın Antuy vilayetinde genellikle işçi ve tüccarlardan oluşan, yerleşik yaşam tarzı süren Türkmen grubu bulunmaktadır. Herat'ta bulunan Türkmenlerin tamamı kent merkezine yerleşmiştir ve bu

Türkmenler ticaret başta olmak üzere farklı işlerle uğraşmaktadırlar. Mezarı Şerif ve Bel bölgelerinde yaşayan Türkmenler ise genellikle tarım ve hayvancılık yapmak için yerleşik hayata geçmiş köylülerdir. Türkmenlerin bazıları aynı bölgede yaşayan Özbeklerle birlikte yaşamaktadırlar. Aralarında evlilikler gerçekleşen Türkmenlerin çoğu, bölgede büyük arazilere sahiptir (Andıcan, 1989: 16). Türkmenler, dernekleşme ve teşkilatlanma konusunda da son derece başarılıdırlar. Afganistan'da Türkmenlerin kurduğu birçok dernek bulunmaktadır. Ayrıca Türkmenler, herkesin eşit haklara sahip olduğu bütün anlaşmazlıkların ve sorunların oy çokluğu veya oy birliği ile karara bağlandığı, kendi aralarında maslahat adını verdikleri bir *Danışma Meclisi* kurmuşlardır. Meclisin verdiği karara uymayan kabileler dışlanarak köyün dışına sürülmektedir. Fakat bu meclis, son dönemlerde demokratik fonksiyonunu yitirmiş, nüfuz sahibi bazı kişilerin himayesine geçmiştir. Bu durum meclisin, bazı grupların kişisel çıkarları doğrultusunda kullanılmasına neden olmuştur. Türkmenler, geleneksel liderlerini *Aksakal*, *Yaşulu* veya *Saçı Ağarmış* gibi sıfatlarla tanımlamaktadırlar. Bu sıfatlar, aynı zamanda bir statüyü ifade etmektedir. Bu statüye ulaşabilmek için zeka, hayat tecrübesi, maddi servet, cesaret ve aşiret kurallarını bilme gibi bazı özelliklere sahip olmak ve ait olduğu grubun çıkarlarını güçlü şekilde savunmak gerekmektedir (Şahin, 2016: 1149-1150).

2.2.3. Afganistan Türkmen Kültürü

Kültür, bir toplumun kimliğinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulacak temel unsurdur. Halk kültürü ise kültüre millilik vasfı katan bir olgudur. Halk kültürünün temel belirleyici ögesi halkın inanç kültürüdür (Kalafat, 2000: 16). Geniş anlamıyla kültür, bir toplumu veya toplumsal grubu ifade eden maddi, manevi, duygusal ve zihinsel özelliklerinin birleşiminden oluşan yalnızca bilimi ve edebiyatı değil bunun yanında yaşam biçimini, temel insan hakları, gelenekleri, değer yargılarını ve inançlarını da içeren olguyu ifade etmektedir (Oğuz, 2011: 128). Afganistan'da bulunan Türkmenler, kimliklerini, geçmişlerini ve varlıklarını yaşatan kültürel öğelerini koruma konusunda ataları gibi hassas davranmış; gelenek ve göreneklerini devam ettirme konusunda muhafazakâr bir tutum sergilemiştir. Afganistan'da bulunan Türkmenler zor koşullar altında hayat mücadelesi vermekle birlikte sosyal ve siyasal imkânlar ölçüsünde kültürel ve sanatsal faaliyetlerine devam etmeye çalışmaktadırlar (Şahin, 2016: 1150).

Sürekli çatışma altında yaşamak durumunda kalan Afganistan Türkmenleri, zorlu yaşam koşullarına rağmen sanat ve edebiyattan uzak kalmamış ve bu konuda çalışmalar yürütmüştür. Afganistan'da bulunan Türkmen şairler, genellikle kişisel çabaları sonucunda edebi eserler ortaya çıkarmıştır. Türkmen şairleri şiirlerinde din, sevgi, ahlak, doğal güzellik ve dünyanın geçiciliği gibi konuları işlemiş ayrıca Türkmenlerin yaşadığı acıları ve sıkıntıları dile getiren, vatanlarına olan özlemlerini ifade eden şiirler yazmışlardır (Öztürk, 2010: 11). Türkmenlerin bazıları ana dillerini korumayı başarırken bazıları ise ana dillerini unutarak Afganistan Farçası ya da Peştunca dillerini kullanmaya başlamıştır (Akyüz ve Toplu, 2017:201).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA YAŞAYAN ANDKHÖY TÜRKMENLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

3.1. Doğum

İnsan hayatında doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi vardır. Bu dönemlerin her birine yüklenen anlam toplumdan topluma değişim göstermekle birlikte çeşitli tören, ayin, ritüel vb. şeklinde işlenmektedir (Veyis, 1977: 131). Doğum ve evlilik sevinç ile ölüm ise matem ve yas ile geçiş sürecinde topluma duyurulmakta ve yansıtılmaktadır. Bunlar geçiş döneminin anlatısı olarak da kabul edilebilmektedir (Yeşil, 2014: 118).

İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde halk bilimi unsurları kapsamında; doğum öncesinden doğum sonrasına kadar ki gelenek, inanış ve ritüeller aşağıda sunulmuştur. Bu süreç Şekil 4'te şematize edilmiş ve ardından katılımcıların beyanlarına göre aktarılmıştır.

DOĞUM		
Doğum Öncesi	Doğum Sırası	Doğum Sonrası
Hamilelik Hamileliğin Anlaşılması Çocuğun Cinsiyeti Aşerme Doğum Hazırlıkları	Doğum	Müjdeleme Bebeği Yıkama Bebeğin İlk Sütü Ad Koyma Kırklama Çocuk Kutlama Dış Buğdayı İlk Saç ve İlk Tırnak Ölü Doğum

Şekil 4: Andkhoy Türkmenlerinde Doğum Öncesi, Doğum Sırası ve Doğum Sonrası

3.1.1. Doğum Öncesi

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde doğum öncesi dönem; hamile kalma, hamile kalamama, hamileliğin anlaşılması, cinsiyet, aşırma, doğum hazırlıkları aşamalarını içermektedir.

3.1.1.1. Hamile Kalamama (Kısırlılığı Giderme Yolları)

3.1.1.1.1. Dinsel ve Büyüsel Uygulamalar

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde çocuğu olmayan çiftler aileleri ve toplum tarafından dışlanabilmektedir. Bazıları ise çocuk sahibi olamamanın Allah tarafından olduğu bilincine vararak saygı duyulmaktadır.

“Benim kızımın altı yıl sonra çocuğu oldu bu süreç içinde çocuğu olmadığı için bazı akrabalar tarafından tepki almıştı” (KK.1)

Afganistan’da kadınının hamile kalamaması ya da hamile kalırsa da çocuğun anne karnında durmaması (düşük vb.) durumunda çiftler tıbbi tedaviden ziyade Molla adı verilen hocalara müracaat ederek şifa beklemektedir.

“Şu ana kadar Molla (Hoca) dan şifa bulan kimseyi duymadım” (KK.1)

3.1.1.1.2. Halk Hekimliği Kapsamına Girenler

Afganistan’da çocuk sahibi olamayan kadınlar Türkmenlerde “tebbip mama” adı verilen hekim ya da şifacı kadınlara müracaat etmektedirler. Tebbip mama, kadınların karınlarına tezek (büyükbaş hayvan dışkısı) sarar.

“Afganistan’da çocuğu olmayan kadın ineğin tezeğini karnına sarar ya da üzerine oturur böylece enfeksiyonu varsa gider.” (KK.19)

3.1.1.1.3. Tıbbi Sağaltma Kapsamına Girenler

İstanbul’da yaşıyan Andkhoy Türkmenleri doktora giderek duruma çare aramaktadırlar.

3.1.1.2. Hamile Kalma

İstanbul’da yaşıayan Andkhoy Türkmenlerinde doğum öncesi dönemde kadınlar hamile kalmak için ön hazırlık yapmaktadır. Bu kapsamda hamile olmayan kadınların hamile kalmak için başvurduğu yollardan biri dışarıdan ön hazırlık yapılmasıdır.

“Hamile kalmak için köy tavuğunu kestikten sonra iç organlarını derinin içine koyup karnına bağlıyorlar ve gün boyu bekleterek üç gün boyunca yıkanmıyorlar. Eti ise çorba yaparak içiyorlar. Uygulamayı yaptıktan sonra Allah nasip ederse çocuk Oluyor” (KK.1; KK.19)

3.1.1.3. Hamilelikten Korunma

Bu uygulama, İstanbul’da yerleşik Türkmenler için söz konusu olmakla birlikte Afganistan’da örneği pek görülmemektedir.

“Çocuğun olması ya da olmaması, Allah’ın takdiridir ve nasip konusuyla ilgilidir.” (KK.19)

“Türkmenlerin çocuğu çok oluyor. Olmasın diye hiç bir şey yapmıyorlardı ama şimdi doktora gidip çocuğum olmasın diye yumurtalıklarını bağlatıyorlar. İstanbul’da yaşıyan Andkhoy Türkmenleri korunuyorlar ama Afganistan’da 8-10 çocukları oluyor.” (KK.1)

3.1.1.4. Hamileliğin Anlaşılması

Türkmenlerde hamilelikten korunma diye bir uygulama yoktur. Doğal yaşam sürecinde kadının hamile kalması tamamen kaderle açıklanmaktadır. Hamileliğin anlaşılmasında temel ölçü ise kadının aybaşı halinin geçmesidir.

“Kadınlar, hamile olduklarını söylemekten genellikle çekinirler ve hamilelik durumu birkaç ay geçip de hamilelik yoluna girinceye kadar (Örn. düşük vb. atlatılincaya kadar) eşler dışında pek dile getirilmez.” (KK.19; KK.13)

“İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri hamile olduğunu doktora giderek öğreniyorlar, eskiden Afganistan’da tabib mama (Hekim), tabib teyzeler kadının yüzüne bakıp karnını sıvazlayarak kadının hamile olduğunu biliyordu.” (KK.13)

Hamile olduğu kanaatine varan kadın haberi eşine verir. Eşi de kendi annesine ya da yakınlarına haber verir. Türkmenlerde hamile kadına “bogaz” ya da “iki canlı” denilmektedir. Hamilelik anlaşıldıktan sonra doğacak çocuğun iyi huylu, sağlıklı, ahlaklı ve güzel/yakışıklı olması için anne adayının bol bol meyve, et ve süt ürünleri tüketmesi önerilir. Buna karşın deve eti, balık ve tavşan eti ise çocuğun sağlığı açısından anne adaylarının tüketmemesi önerilen yiyeceklerdir. Bebeğin anne karnundayken ahlaklı ve salih evlat olarak dünyaya gelmesi için ise anne adayının okumayı biliyorsa Kuranı Kerim okuması, bilmiyor ise dinlemesi, Allah’ın emrettiklerini yerine getirmesi ve dua etmesi önerilmektedir.” (KK.1)

“Hamilelik sürecinde Türkmenlerde kadınlar saçlarını kestirmezler, Andkhoy’da ise asla saç boyatmazlar.” (KK.19)

3.1.1.5. Çocuğun Cinsiyeti

Hamile kadınlar çocuğun cinsiyetinin anlaşılmasında tahminde bulunurlar.

“Annenin karnı önde ve geniş ise erkek, yuvarlak ve nispeten küçük ise kız olarak yürütülür.” (KK.13)

“Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesinde diğer bir yöntem hamile kadının karnının duruş şeklidir. Çocuğun cinsiyet belirlenmesinde anne adayların karnına bakılır, eğer çocuk anne karnının sağındaysa erkek, solunda yer alıyorsa kız olduğu söylenir.” (KK.1; KK.19)

“Anne adayının karnında ikiz çocuğu olması durumunda karnın ortasında çizgi ve her iki tarafta dolu olduğu ifade edilmektedir. Ancak günümüzde İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri cinsiyet belirlemesi için doktora başvurmaktadır.” (KK.1)

“Doğacak çocuğun cinsiyet tercihinde belirgin bir arzu olmamakla birlikte kız çocuğu olup erkek çocuğu olmayanlar ya da bunun tersi olanlar ise erkek çocuğu olması için anne adayının göbeğini çevirmesi ve takla atması önerilmektedir. Ancak günümüz itibariyle inancın ne kadar sağlıklı olduğu konusunda şüpheler vardır. Diğer yandan Türkmen toplumunda genellikle anne adayının erkek çocuk dünyaya getirmesi istenilir. Bunun da nedeni erkek çocuğun sürekli anne ve baba ile hayatlarını sürdürmesi, işlere yardımcı olmasıdır. Kız çocuğun fazla istenmeme sebebi ise büyüdükten sonra evlenerek göç etmesidir. Ancak erkek ve kız cinsiyet ayırımında çok kesin bir ayırım yapılmaz.” (KK.1)

3.1.1.6. Aşerme

Gebeliğin en belirgin özelliği “aşerme”dir. Aşerme, kadının en olmadık zamanda canının bir şey istemesidir. Mesela, kış ortasında kavun ister. Bu bakımdan kadına mutlaka arzu ettiği şey tattırılır. Yoksa doğacak çocuğun problemlili olacağı ve annenin zarar göreceğine inancı vardır (Taş, 2002: 64).

Aşerme, genel olarak hamile bir kadının bazı yiyecek ve içeceklerden tiksinti duyması, bazı yiyeceklere ve içeceklere de aşırı istek duyması olarak değerlendirilir ve genellikle gebelik döneminin ilk üç ayından sonra başlar (Bilgiç, Demirel ve Dağlar, 2018: 61-62).

“Türkmenlerde aşerme, genellikle hamile kadının canının ekşi ya da tatlı yiyecek çekmesi şeklinde kabul edilmektedir. Aşeren kadın için akraba ya da komşular hamile kadının canının çektiği şeyi verirler.” (KK.1)

“Aşerme ve cinsiyet arasında ilişki kurulmaktadır. Örneğin aşerme döneminde hassas ve zorlanan kadının kız çocuğu olacağı aksi durumda ise erkek çocuğu olacağına inanılır.” (KK.1; KK.13; KK.19)

3.1.1.7. Doğum Hazırlıkları

Afganistan’da Andkhoy Türkmenlerinde doğum hazırlıkları, doğacak çocuğun cinsiyet beklentisine ve ilk çocuk olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

“Tabip mama gibi kişilerin tahminleri üzerine aile eğer erkek çocuk beklentisi söz konusu ise doğumdan sonra koç kurban edilerek merasim düzenlenir. Kız çocuk dünyaya gelirse onun içinde koç kesilerek kutlama yapılır. Ayrıca doğacak çocuk için ayrı bir oda olmaz sadece beşik hazırlanır. Eğer beklenen ilk çocuk ise gelinin annesi çocuk için çeşitli hazırlıklar yapar. Babanın ailesi bu sürece isterse dâhil olur. Türkmenler arasında albastı (karabasin) gelmeden kadın doğurmaz diye bir inanç vardır.” (KK.1)

“İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri, kayın valide Kürte “kumaş arasına pamuk konularak dikilen ve Türkmen çocuklarına özel olarak hazırlanan yöresel kıyafete denir.”, yumşak kumaştan elbise, kundak, kundak bağı, salıncak ipi gibi çeşitli hediyeler hazırlıyor.” (KK.13) (Fotoğraf 1, 2)

Fotoğraf 1: Kundaklı Çocuk

3.1.2. Doğum Sırası

Afganistan’da, Andkhoy Türkmenlerinde kadının doğumunun kolay olması için Tabip mamalar susamı kaynar suya ıslatıp “nan” (ekmek) yapılan “repide” (repide kumaştan yapılmış tandırda ekmek pişirirken ekmeği tandıra yapıştırmakta kullanılan bir gereçtir) ile üzerini kapatarak sonradan içmesini tavsiye edilmektedir.

“Eskiden nineler susamı kaynar suya ıslatıp “nan” (ekmek) yapılan repide ile üzerini kapatarak sonradan içseler doğum kolay oluyor diyorlardı.” (KK.19)

Fotoğraf 2: Doğum Hazırlığından Minder, Yastık, Yorgan

3.1.3. Doğum Sonrası

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde doğum sonrasında; müjdeleme, bebeği yıkama, ad koyma, bebeğin ilk sütü, çocuk ziyareti, kırklama, ilk saç ve ilk tırnak gibi ritüeller vardır. Doğum sonrasında kadının acılarının azaltılması ve hızla iyileşmesi için karabiberli tavuk çorbası içirilir ve ardından bahsi geçen uygulama ve ritüellere geçilir.

3.1.2.1. Müjdeleme

Çocuk doğar doğmaz kızın anne ve babasına veya yakın evlerden birinde ya da kahvede bekleyen ailenin erkeklerine bir çocuk vasıtasıyla ilk müjde gönderilir. Eğer yukarda sayılanlar bir evin başka bir bölümünde doğum olayını bekliyorlarsa bu müjde ebe tarafından verilir. Müjdeyi veren kimseye çocuğun dedesi, babaannesi ve babası bahşış verir. Doğan çocuk beklenen cinsiyette ise ailenin sevinci büyük olur ve bahşışte ona göre fazla olur (Taş, 2002: 73).

Andkhoy Türkmenlerinde müjdelemenin özel bir önemi vardır. Zira beklenen ve hazırlık yapılan bebeğin cinsiyetinin belli olması oldukça değerlidir. Günümüzde doğum öncesinde cinsiyet tespiti yapılabildiğinden bu gelenek nispeten zayıflamıştır.

“Doktor ya da tıbbi destek olmadığında Afganistan’da doğumu iki mama (iki nine) yaptırılmakta ve bebek doğduktan sonra bu mamaların (ninelerin) biri dışarıya çıkıp babasına ya da ailesine “boşlık” yani müjde verir ve cinsiyetini söyler. Bebeğin babası ya da dedesi mamalara (ninelere) para, hediye veya genellikle elbiselik kumaş verirler.” (KK.1;KK.13)

3.1.2.2. Bebeği Yıkama

“Yeni doğan bebeği Afganistan’da ebe, İstanbul’da ise babaannesi yıkamaktadır. Leğende yıkanacak bebeğin yıkama suyuna teninin güzel kokması için tuz ve tenge (gümüş) atılır. Yıkandıktan sonra bebeğe düğmesiz elbise (zıbın) ve onunda üzerinde daha kalın olan kürte “kumaş arasına pamuk konularak dikilen ve Türkmen çocuklarına özel olarak hazırlanan yöresel kıyafete denir.”, (Fotoğraf 2, 3, 4) giydirilir.” (KK.1; KK.19) Bu aşamadan sonra bebek annesine verilir, ilk süt ve ad koymaya geçilir.

Fotoğraf 3: Kürte

Fotoğraf 4: Kürte Giymiş Türkmen Erkek Çocuğu

Fotoğraf 5: Kürte Giyen Türkmen Kız Çocuğu

3.1.2.3. Bebeğin İlk Sütü

“Afganistan’da bebeğin ilk sütü, anne “çileden çıkınca” yani doğum yaptıktan bir kaç saat sonra ve duş almasının ardından verilir. İlk süt doğumu yaptıran mamalar tarafından bebeğin ağzına süt ver anlamına gelen “Bismillah şimdi ağızlandır” denilerek bebek anneye verilir ve emzirme sağlanır. İstanbul’da ise bebeğin babaannesi ya da anneannesi bebeği yıkadıktan sonra anneye verilir ve emzirme sağlanır.” (KK.1)

Bebeğin ilk sütü ve yardımlar verildikten sonra ad koyma merasimine geçilir.

3.1.2.4. Loğusa Yemeği

Kadın doğum yaptıktan sonra, anneye ağrıların azalması ve beline güç vermesi için “Atala” (şeker kamışı, un ve yağ karışımıyla hazırlanır) adı verilen bir yemek yedirilir.

“Atala varsa zeytinyağı yoksa sarı yağı kızartılır sonra unu ekleyerek kavrulur daha sonra önceden ıslatılan karakant (şeker kamışından yapılan şeker) eklenir varsa ceviz de atılabilir ve bir kaç kere karıştırdıktan sonra yemek hazır olur.” (KK.19)

3.1.2.5. Ad Koyma

“Afganistan’da bebeğin ad konulmasında mamalar yardımcı olmaya devam etmektedir. Mamalar bebeği yıkama, kundaklama ve emzirme işlemlerinden sonra “Molla Baba” adı verilen Hoca bulunulan yere davet edilir. Hocaya bebek verilir, Hoca da besmele çekerek kucağına aldığı bebeği kibleye çevirir, kulağına ezan okuyarak adını koyar. Bebeğe ad verme işlemi doğduğu gün yapılır. Bebeğe verilecek ad eskiden ailenin büyüğü yani kayınpeder ya da kayınvalide tarafından verilirken günümüzde İstanbul’da anne-babası tarafından verilmektedir.

“Afganistan’da Ayşsa, Fatma, Oğulbibi gibi isimler sıklıkla verilmekte iken İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde isim çeşitliliği artmıştır. Ancak Molla Baba ritüeli halen uygulanmakta olup ebeveyn koyduğu ismi bildirir ve Molla Baba kulağa ezan okuma ve isim söyleme merasimini tamamlar. Molla Baba dışında bu merasimi başka kimse yapmaz.” (KK.1; KK.19)

3.1.2.6. Kırklama

Bebek doğduktan ve adı konulduktan yaklaşık 40 gün sonra “kırklama” ritüeli yapılır.

Kırklamanın mantığı annenin artık çocuğun bakımlarını tam olarak kendisine geçmesini ifade eder. Zira Türkmenlerde bebeğin ilk kırk gününde anne ve çocuğun bakımında mamalar, yakınları vb. gibi kişiler yardımcı olmaktadır. Lohusalık dönemini de kapsayan bu süreçte anne, ev işlerine pek karışmaz ve kendine iyi bakması arzulanır.

“Kırklama, adında geçen 40. günde değil 39. ya da 41. günde yapılır. Bu gün de çocuğun çilesi ya da çocuğun kırkı çıkarılırken anne ve çocuğun üzerine tuz karışımı 40 kaşık su dökülür ve sonrada yıkanılır. Çocuğu yaşlı ve tecrübe sahibi olan nineler yıkar, İslam dini kapsamında çocuk yıkanmadan önce abdest aldırılır ve sonra yıkanır. Kırk çile günü ev temizlenir, pişi pişirilir gelen misafirlere pişi ve kuru yemiş ikram edilir.” (KK.1)

“40 günden sonra gelin anne, babasına ve akrabalarına ziyarete gider buna da çile “güriz” yani “çileden çıkma” ismi verilir. Çile gürizde çocuk ve anne, ziyaretine gidilen ailenin diğer üyeleri, akrabalar ve komşular tarafından özenle karşılanır.” (KK.1; KK.19)

Bebenin kırklaması yapıldıktan sonra annenin emzirmesi ve yeterli sütünün olması için kendisiyle ilgilenilmeye devam edilir.

“Sütü az veya olmayan kadınların sütünün çoğalması için sık sık duş aldırıp saçı taratılır, çorba içirilir bunlar da işe yaramazsa son olarak doktora başvurulur. Ayrıca 5-6 aylık çocuğu olan eltisi varsa eltisinin eşinin, kayınvalide ve kayınpederinde izni alındıktan sonra çocuğu emzirebilir.” (KK.1)

Bebeğin temizliğine yönelik olarak çeşitli inançlar vardır.

“Afganistan’da bebeğin bezleri akşamdan sonra dışarıda bırakılmaz. Çünkü inaniş’a göre gündüz ortalama 4 saatte bir ezan okunur, ancak geceleri uzunca bir süre ezan okunmaz. Bu zaman sürecinde çocuğun bezi dışarıda kalırsa cinler o bezi koklar ve bu da kötü şeylere neden olabilir. Ayrıca çocuğun yıkandığı su da benzer gerekçe ile her yere dökülmez, ya ağaç altına ya duvar dibine dökülür.” (KK.1)

3.1.2.7. Çocuk Kutlama

Çocuk kutlama ya da çocuk ziyareti doğumdan sonra yapılır. Ailenin diğer üyeleri, akrabalar, komşular vb. çocuğu görmeye ve kutlamaya gelir, anneyi tebrik ederler. Çocuk ziyareti de belli bir ritüele göre yapılır.

Çocuğu ziyarete gelen kadınlar arasında adetli olanı varsa anne-bebeğin yanına girmez. Kutlamaya gelenler karakant (şeker kamışından yapılan bir tür şeker) getirirler. Karakant yoksa normal kristal şeker, yumurta gibi hediyeler de getirilmektedir.” (KK.13)

“Çocuk kutlama dünürler arasında daha özel olarak tertip edilir. Gelin ve damadın aileleri karşılıklı olarak birbirlerine yemekli davet verirler. Örneğin erkeklere “Ala Don” (Türkmenlere mahsus kaftan) kadınlara ise battaniye ya da kumaş verilir. Eğer bebek ilk çocuk ve erkek ise bu süreç daha coşkulu

olabilir. Ancak ailelerin ekonomik durumlarını çocuk kutlamalarının seyri ve kapsamında etkilidir.” (KK.1)

Fotoğraf 6: Çocuk Kutlama (Bebek Toy) (1)

Fotoğraf 7: Çocuk Kutlama (Bebek Toy) (2)

Fotoğraf 8: Çocuk Kutlamalarında İkram Edilenler (1)

Fotoğraf 9: Çocuk Kutlamalarında İkram Edilenler (2)

Çocuk kutlama aynı zamanda doğumu da kutlama anlamına gelmektedir.

“Bazıları kırkı dolduktan sonra yapıyorlar bazıları on gün, bir hafta sonra doğumu kutluyorlar. Buna Alıkş Toy diyorlar. Mal (koç) keserek herkese pilav

pişiriliyor. Kutlamaya gelen herkese serpay (hediye) veriliyor kumaş, şal vb. gibi hediyeler veriliyor, varlıklı aile olursa çocuğun anneannesine altın yüzük veriyorlar. Çocuğun anneannesi de torununa beşik, kundak, battaniye, minder ve yastık gibi hediyeler getiriyor.” (KK.19) (Fotoğraf 10)

Fotoğraf 10: Çocuk Kutlama (Bebek Toydan Gelen Misafirlere Verilecek – Hediyeler (Serpai))

Fotoğraf 11: Afgan Elbiseli Çocuk

3.1.2.8. Diş Buğdayı

Diş buğdayı adı verilen ritüel çocuğun ilk dişinin görülmesinde “diş patrak” yapılır. Diş patrak’ta mısır patlatılır, çörek (ekmek) yapılır yumurta haşlatılır. Sonra Afganistan’da tabip kadın ya da kendi ninesi, İstanbul’da ise babaannesi çocuğun başından mısır döker, çocuk çabuk yürüsün diye ayağının iki tarafından yumurta ve çörek yuvarlar.

“Çocuğun ilk dişi görüldüğünde diş patrak (Diş Buğdayı) yapılır. Mısır patlatılır, çörek (ekmek) yapılır yumurta haşlatılır. Sonra mısıra şeker bozuk para karıştırarak çocuğun babaannesi çocuğun başından mısır dökülür, çocuk çabuk yürüsün diye ayağının iki tarafından yumurta ve çörek yuvarlar. Önce adım çöreği (ekmeği) ayağının altından yuvarlatılırdı, şimdi ise günah oluyor diye ayağının iki tarafından yuvarlatılıyor.” (KK.1; KK.19) Bu uygulama çocuk kucağa alınarak ya da tek başına oturtularak yapılır. (Fotoğraf 12)

Fotoğraf 12: Andkhoy Türkmenlerinde Diş Patrak Töreni

Fotoğraf 13: Diş Buğdayı

Fotoğraf 13'te görüldüğü üzere diş patrak'ta çocuk tek başınadır. Bu esnada çocuğun üzerinde boydan işlemeli Afgan elbise ve başında Türkmen fesi bulunur.

3.1.2.9. İlk Saç ve İlk Tırnak

Çocuğun ilk saç kesiminde net bir süre yoktur. Çocuğun saçları hemen kesilmediği gibi bazı aileler üç ayda, bazıları da altı aydan sonra kesmektedir.

“Çocuğun ilk saçları kesildiğinde, bunu dayısı alır sonra dayıya “don” (kaftan) verilir, dayı da çocuğa hediye verir. İlk tırnağı ise halası alır, halaya da “serpay” (çeşitli hediye) verilir. Dayısında olduğu gibi halası da yeğenine hediye verir.” (KK.13)

Fotoğraf 14'te tırnak kesme merasimi gösterilmiştir.

Fotoğraf 14: Tırnak Kesme Merasimi

3.1.2.10. Ölü Doğum

Hamilelik sırasında geçirilen bazı rahatsızlıklardan dolayı bebek ölü doğabilir. Bu durumda aileler sonraki çocuklarının sağlıklı olması dileğiyle yeni doğan sonraki çocuğun adına “durdu” sözcüğünü eklerler.

“Çocuğu ölen bir kişi, daha sonra sağlıklı doğan ilk çocuğunun göbeğini balta ile kesmiş ve adını da “Balta Durdu” vermiştir. Arada ölen iki çocuktan sonra sağlıklı doğan dördüncüsünün adını da “Jora Durdu” vermiştir.”(KK.1)

“Çocuk ölümleri karşısında aileler bazen, çok çocuklu ailelerin çocuklarının kıyafetlerini kendi çocuklarına giydirmektedir. Bu şekilde kendi çocuklarının sağlıklı bir yaşam süreceğine inanırlar.” (KK.1)

Afganistan’da Andkhoy Türkmenleri, artık çocuk sahibi olmak istemediklerinde ya da hep aynı cinsiyetli çocukları olduğunda son dünyaya gelen çocuklarının adlarını farklı koyarlar.

“Hep kız çocuğu olan bir aile en son doğan kız çocuğunun adına “son” takısı eklerler (örn. Songül). Yine erkek çocuğu olmayanlar son doğan kız çocuğuna “Oğul Bibi”, “Oğul Geldi” ve “Oğul Cuma” gibi isimler verebilmektedirler. Bunun da nedeni bundan sonra doğacak olanın çocuğun erkek olması dileğidir.” (KK.1)

3.2. Sünnet

Türk kültüründe İslam diniyle birlikte görülmeye başlayan ve İslam dininin bir gereği olarak görülen sünnet, kültürel olarak antik uygarlıklardan beri görülen bir uygulamadır. Türk kültüründe, çocuğun erkeklığe adım atışının nişanesi olarak kabul edilen sünnet, erkek çocuklar ve aileleri için önemli bir törendir (Öncül, 2019: 128).

Tunç, tarafından gerçekleştirilen,”*Sivas’ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu*, adlı çalışmaya göre Orta Asya coğrafyasında sünnetin sosyal mahiyeti çok büyük bir etki alanına sahiptir. Öyle ki sünnet yaptırmayan kişiler, toplum tarafından dışlanmayı göze almış demektir. Aynı zorlu durum, sadece ailenin kınanması anlamına gelmez, sünnet olmayan erkek çocuğunun da ciddi yaptırımlarla karşı karşıya geleceği manasını taşımaktadır. Zira eş bulmakta zorlanacaklar ve sosyal, cinsel ve diğer sahaların hemen hepsine bakan ve hayati fonksiyonlar üstlenmiş olan ‘aile’ kavramının ifade ettiği anlamsal derinliğe, ilerideki yaşlarında sahip olamayacaklardır (Tunç, 2012: 68).

Sünnet, Türklerin İslam’a geçişiyle birlikte kademeli olarak önem kazanmaya başlamıştır. Bu önem daha çok Müslüman Türk boylarında görülmekle birlikte ilk zamanlarda merasim boyutuyla çok yaygın değildir. Örneğin Karay Türklerinde sünnet merasimleri aile içerisinde ve dar katılımlı bir uygulama olarak görülmüştür. Ancak çocuğun sonraki yaşamı bakımından sünnete yüklenen önem arttıkça ve bu merasimin

topluluklaşması doğum gibi önemli görülmüş toplumsal bağ kuvvetlenmesinde önemi artmıştır (Yeşil, 2014: 132).

Daha önce ifade edildiği üzere doğum, evlenme ve ölüm insan yaşamının en önemli dönemleridir. Bu dönemler genel bir sınıflama olmakla birlikte Türkler için sünnet ve askere gitme özel bir öneme ve yere sahiptir. Bu kapsamda Türkler için sünnet; erkek olma, askere gitme ve yetişkin olma sürecinin başlangıcı olması bakımından önemli görüldüğünden “sünnet düğünü” geleneği yerleşmiştir (Sakallı, 2020: 336-337).

Türklerde sünnet düğünleri ya da sünnet merasimleri ailelerin sosyo-ekonomik durumuna göre yapılırdı. Anadolu’da kökleri Orta Asya’dan geleneğe dayandığı üzere sünnet merasimini yapacak olan aile sünnet merasimi için yakın çevresine çeşitli şekillerde duyuru yapar ve davet için “okuyucu” ya da “okuma” denilen bir usul kullanır. Örneğin “sünnete okuma” denildiğinde sünnet düğününe davet edildiği anlaşılır (Özdiñ ve Ertin, 2021: 25).

Çocuğun Sünnet olma yaşı değişebilmekle birlikte genellikle 1-13 yaş aralığı tercih edilir. Özbeklerde bu yaş 7-9 arasında değişmektedir. Bazı gruplarda ise bugün Anadolu’da ve pek çok değişik Müslüman coğrafyada olduğu gibi tek sayılı yaşlar tercih edilmektedir. Tacikler, genellikle çocuklarını 7 yaşının öncesinde sünnet ettirirler. Orta Asyalıların çoğu tarımda çalıştığı için sünnet, işlerin azaldığı sonbahara veya kışa ertelenir. Özbekistan’da sünnet, büyük bir dayanışma içerisinde yapılan ve imece usulü şeklinde, köyün ya da mahalle sakinlerinin katıldığı ve çeşitli görevler üstlendiği bir yemek eşliğinde yapılır. Çocuğun iyileşmesi için, operasyon bu yemekten daha önceki bir vakitte gerçekleştirilmektedir (Tunç, 2012: 69).

3.2.1. Sünnet Yaşı ve Önemi

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde sünnet, her Müslüman için gerekli ve oldukça önemli bir değer ve vazife olarak kabul edilmektedir. Sünnet İslam’ın bir gereği ve Hz. Peygamber (s.a.v) den gelen bir emir olarak görülmektedir.

“Sünnet her müslümana sünnettir. Sünnet paygamber efendimizden dinimizden gelen bir emirdir her müsluman erkek çocukları sünnet olmalıdır. Sünnet tekli yaşlarda edilir 1, 3, 5 ve 7 gibi. Sünnet her zaman yapılabilir fakat çoğu insanlar yaz aylarında yaptırırlar.”(KK.1)

3.2.2. Sünnet Hazırlıkları

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde sünnet merasimi hazırlıkları ailelerin ekonomik durumlarına bağlı olarak çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Bu kapsamda sünnet olacak çocuğa yeni elbise dikilir, yorgan yastık nevresim takımı hazırlanır. (Fotoğraf 15)

Fotoğraf 15: Sünnet Kıyafeti

“Çocuğunu sünnet yapacak aile gelen misafirlere verilecek hediyeleri ve ikramları hazırlar. Yoksul çocukların sünneti ailesi yeni elbise dikip yeni nevresim takımı alıp kendi içinde yaparlar ancak sünnet düğünü yapmazlar. Zenginler ise büyük hazırlıklarla sünnet düğünü yaparlar.” (KK.3; KK.7)

“Çocuk sünnet olmadan önce gezdirilir, ziyaretlere götürülür, çocuğun mutlu olması için istediği şeyler yapılır.” (KK.2; KK.5)

“Sünnetin yapılacağı yer ise çocuğun sağlık açısından temiz tutulur ve rahat etmesi için özenle hazırlanır.” (KK.15)

Sünnet hazırlıkları yapıldıktan sonra sünnet işlemine geçilir. Fotoğraf 15’te sünnet kıyafeti giymiş küçük bir çocuk görülmektedir.

3.2.3. Sünnet İşlemi

Afganistan’da Andkhoy Türkmenlerinin geleneksel yaşamlarında sünnet işlemi, bu işte ehil olmuş ustalar ya da sünnetçiler tarafından yaptırılır.

“Ancak İstanbul’da yerleşik hale geldikten sonra doktor tarafından yapılması sağlanmaktadır.” (KK.5; KK.11; KK.15; KK.20)

“Afganistan’da Sünnetçi ve doktor tercihinde belirleyici faktör ailenin ekonomik durumudur. Maddi gücü zayıf olanlar daha çok sünnetçileri tercih etmekte ve işlemi evde yaptırmaktadır.” (KK.2)

3.2.4. Sünnet Düğünü

Andkhoy Türkmenleri, sünneti sosyalleşme aracı olarak görülmekte olup dini merasimlerle iç içe yapılmaktadır. Düğün hazırlıkları yapılırken davetler de yapılır. Eski zamanlarda “okuma” denilen usule göre davet yapılırken günümüzde bu davetiye ile yapılmaktadır.

Fotoğraf 16: Davetiye Örneği

Sünnet düğünü sabah ve Kuranı Kerim hatmedilmesiyle başlar. Türkmenlerde ‘**ölü doymadan diri doymaz**’ anlayışı vardır. Yani önce geçmişlerin ruhları şad edilir ve ardından düğüne geçilir.

“Sünnet düğüne gelen misafirler çocuğa hediye olarak elbise oyuncak getirirlerdi eskiden ailenin yakın akrabalar maddi açıdan yardım olsun diye koç da getirirlerdi. Çocuk sünnet olduğu gün herkes ona para veriyorlar.” (KK.7)

“Eskiden Afganistan’da sünnet düğün günü Türkmenlerin geleneksel yemeği Türkmen Pilavı pişirilirdi, bazıları çok büyük düğün yaparsa iki üç günlük sürer ve oyunlar (örn. güreş) oynanırdı. Sünnet düğünü eğlencelerinde “bahşı” adı verilen ve şarkı söyleyen bir kişi gelir. Bahşı Türkmen halk şarkılarından ve şiirlerinden örnekler söylerdi. Sünnet düğünleri Afganistan’da evlerde yapılır. Geniş kapsamlı olmadığından İstanbul’da yerleşik Türkmenler de ev ya da bazen salonlarda yapabilmektedir.” (KK.3)

“Sünnet düğünü, dini vecibelerin yerine getirilmesinin ardından yemek ve eğlence ile devam eder. Yemek olarak pilav ve kavurma pişirilir yanına da meyve ve salata hazırlanır.” (KK.2; KK.5)

“Sünnet düğünü zaman olarak genellikle sünnet işleminin yapıldığı gün yapılır. Ancak bu her zaman böyle değildir. Bazı aileler önce sünnet yaptırıp çocuk iyileştikten bir hafta sonra da düğün yapabilmektedir. Sünnet düğününde işler aile içerisinde işbölümü şeklinde paylaşılır. çocuğun amcaları sünnet düğününe maddi açıdan yardım etmek için koç getirip keser.” (KK.15)

“Bununla birlikte çocuk eğer sünnetli olarak dünyaya gelmişse yine de sünneti yapılır.” (KK.2)

3.2.5. Sünnet Yemeği

Sünnet düğününde pilav ve kavurma pişirilir yanına da meyve ve salata ikramları yapılır. Ancak sünnet düğünü ailelerin ekonomik durumlarıyla ilgili olabildiğinden bazı aileler düğün yerine sadece Kur'an-a Kerim okutarak da sünnet merasimini yerine getirebilmektedir.

“Sünnet düğünü de dâhil olmak üzere Türkmenlerde topluca bir araya gelinen merasim ve toplantılarda Türkmen Pilavı önemli bir ikram olarak kabul edilir.” (KK.3) (KK.20)

3.2.6. Sünnet Çocuğuna Hediyeler

Sünnet düğününde davetliler çocuğa küynekiştan (Afgan elbisesi), oyuncak hediye edebildiği gibi para da takabilmektedir. Daha önceki zamanlarda ailenin yakınları sünnet düğüne maddi açıdan yardımcı olmak için koç getirirken günümüzde daha ziyade para verilmekte ya da takılmaktadır.

3.2.7. Sünnet Çocuğunun Bakımı

Sünnet olan çocuğunun bakımı, çocuğun yaşına göre değişim gösterebilmektedir. Eğer çocuk küçükse bakım annesi tarafından yapılır. Yaşı nispeten büyükse ailenin büyükleri de bu sürece katılabilir.

3.3. Evlilik

Aile ve akrabalık, kültürel antropolojinin temel konularından biridir. Aile ve akrabalığın tesisi için evlilik ön şarttır. Evrensel bir kurum olan evliliğin gerçekleşmesinde mensup olunan toplumun değer yargıları belirleyici olur. Eş seçiminden evlilik töreninin son aşamasına kadar yapılan bir takım seremoniler, ritler ve uygulamalar toplumdan topluma çeşitlilik göstermektedir (Bakırcı, 2018: 2).

Türklerde evlilik; “beşik kertme, söz alma, söz verme, berder evlilik, taygeldi evlilik, baldızla evlilik, kayınbiraderle evlilik, kardeş çocukları evliliği, erkek kardeşlerin kız kardeşlerle evliliği ve oturakalma” türlerinde gerçekleşmektedir. Bunları her birinin kendi içerisinde ayrı bir sosyolojik niteliği vardır (Tuna, 2006: 150).

Evlenme, Türker’de çok eskiden beri, “bir ‘koşulma, dirlik, derim’ veya ‘triglig’ yani birlikte yaşamadır. Yanaklar birbirinden nasıl ayrılmazsa; zırhın yakası nasıl zırhtan kopmazsa; kayın ağacının kabukları ve katları nasıl sağlam, ince çift dikişler, nasıl sık ve bitişik ise, evlilik de öyle idi (Ögel, 1979: 254).

Türk kültüründe hayatın geçiş dönemleri olarak ifade edilen unsurlardan biri evliliğdir. Evlilik, karşıt cinslerden, iki ya da daha fazla kişinin üremek ve dolayısıyla türün devamlılığını sağlayan, ekonomik ve sosyal bir birliktelik kurmak amacıyla aile kurumunu oluşturmak için adım atmalarına dönük yapılan bir sözleşmedir (Yolcu, 2016: 458). Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür (Yolcu, 2016: 460).

Türk kültüründe evlilik, kız istemeyle başlayıp düğünle biten süreç kapsamında; öncesi, sırası ve sonrası uygulamalarını içeren üç ana başlık altında incelenebilmektedir (Akbaş, 2020: 411). Çalışmanın bu başlığında Andkhoy Türkmenlerinde evlilik sürecine ilişkin bulgular aktarılmıştır.

3.3.1. Evlenme Biçimleri

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde evlilik biçimleri çeşitli durumlara göre değişebilmektedir. Bu kapsamda yedi tür evlilik şeklinden söz edilebilmektedir. İleride ayrıntılı şekilde izah edildiği üzere bu yedi tür evlilik şunlardır: *Kız Denişik Şekli*, *Kız Kaçırma*, *İç Güvey*, *Beşik Kertmesi*, *Akraba Evliliği*, *Çoklu Evlilik*, *Yabancıyla Evlilik*.

3.3.1.1. Kız Denişik Şekli

Türkmenlerde evlilik sürecinde kız tarafının talep ettiği başlık parası uygulaması günümüzde çok olmasa da vardır. Kız tarafı başlık parası vermemek için kız alıp, yerine kız verme yolunu seçtiklerinde buna “denişik” adı verilmektedir.

Denişik genellikle iki şekilde uygulanmaktadır. Birincisi akrabalar arasında söz konusu olmaktadır. Ayrıca kızlarının yabancıya vermek istemeyen aileler bir tercih olarak görmektedir. İkincisi erkek çocuklarının başlık parası maliyetine katlanamayacak durumda olan nispeten yoksul aileler arasında gerçekleşmektedir. Ancak her iki durumda da başlık parasından kurtulma amacı vardır.

Kız denişik türü evlilik, bir anlamda zorlu koşullarla da desteklenmektedir.

“Türkmenlerde kız değişik şeklinde düğün var başlık parasından dolayı yapanlar oluyor özellikle Afganistan’da herkes zengin değil savaştan, işsizlikten dolayı ekonomisi iyi değil bu yüzden aileler kendi içinde makul görürlerse değişik şeklinde düğün yapıyorlar.” (KK.14)

3.3.1.2. Kız Kaçırma

Kız kaçırma, zorlamaya dayalı bir durum değildir. Kız kaçırmanın temel nedeni ailelerin evliliğe izin vermemesi, başlık parası ya da evliliğe engel diğer durumlardır. Kız ve erkek anlaşarak birlikte kaçarlar ve bu durum bir evlilik şekli olmaktadır. Ancak Türkmenlerde kız kaçırma nadiren söz konusu olmakla birlikte eğer kız kaçırma durumu söz konusu olursa aileler arasında ciddi husumet ortaya çıkabilmektedir. Husumet, uzun sürebildiği gibi uzlaşmayla da sona erebilmektedir.

3.3.1.3. İç Güvey

Evlilikte genel olarak kız, gelin olarak erkek tarafının evine girmektedir. Çok nadiren de olsa tersi bir durum olarak erkek, kız evinde yaşamaktadır.

Türkmen toplumunda iç güveysine sıcak bakılmadığı için sık karşılaşılan bir durum değildir. Genelde erkek çocuğu olmayanlarda ya da kadının eşi vefat etmişse iç güveysi evliliği olabilmektedir. Ancak kadının eşi hayatta ise iç güvey evliliği olmaz. (KK.3)

3.3.1.4. Beşik Kertmesi

Beşik kertmesi, birbirlerine yakın ya da çok samimî, iyi anlaşılan, birbirlerini seven iki aile bu sevginin ve dostluğun ilerde de sürmesi için karşıt cinsten çocukları olduğunda onları daha beşikte iken nişanlarlar. Böylece iki ailenin dostluğu ilerde akraba olmak suretiyle daha da pekiştirilmiş olur. İki komşunun kız ve erkek çocukları aynı günlerde doğmuşsa yine beşik kertmesi sözleri verilebilmektedir (Tezcan, 1980: 239).

“Afghanistan’da Andkhoy Türkmenlerinde beşik kertmesi vardır.” (KK.3)

3.3.1.5. Akraba Evliliği

Türkmenlerde akraba evlilikleri oldukça yaygındır ve çok sık karşılaşılan bir durumdur. Taraflar arasında uygun kız ve erkek varsa akrabalar kendi içinde çocuklarını evlendirme yoluna gidebilmektedir. Bu tür evliliklerinin genel olarak dört amacı vardır. Birincisi özellikle kız tarafı, kızlarını uzak ve yabancı bir yere gitmesini istemediklerinde söz konusu olmaktadır. İkincisi tarafların ailelerce tanınıyor ve biliniyor olmasıdır. Üçüncüsü de akraba evliliklerince yeni kurulacak ailenin, büyüklerce daha yakından izlenebilir olmasıdır. Dördüncüsü Türkmenlerde çocuklar çok sevilir ve aileden kız ya da erkeği uzaklaşması istenmez.

“Türkmenlerde sütanneliği uygulaması vardır ve uygulama akrabalar arasında olmaktadır. Aynı anneden süt içen çocukların evliliğine izin verilmez. Ayrıca İslam dininde de sütkardeşle evlilik yasaklanmıştır.” (KK.3)

3.3.1.6. Çoklu Evlilik

Türkmen toplumunda baldızla evliliğin yapılmadığı ifade edilmektedir. Tek ve çoklu evlilik vardır. Ancak günümüzde tek evlilik yaygındır.

“Afganistan’da baldızla evlilik yok değildir. Daha çok genç yaşlarda olmak üzere erkeğin eşi vefat etmişse çocuğu da varsa yabancı bir kadının eve girmemesi adına erkek bazen baldızıyla evlenebilmektedir.” (KK.3)

“Türkmenlerde eski zamanlarda birden çok kadınla evlilik yaygın iken günümüzde bu durum pek görülmemektedir.” (KK.3; KK.6; KK.14)

3.3.1.7. Yabancıyla Evlilik

“Türkmen toplumunda kendi kavmi dışındaki kişilerle evlilik pek sıcak karşılanmaz.” (KK.6; KK.14)

“Türkmenlerde hâlâ yabancıya karşı tedirginlik vardır ve yabancıya mümkün olduğu kadar kız verilmezler ve kız alınmaz.” (KK.30)

“Türkmenlerden başkasına kız verirlerse ayıp kabul edilir ve kız verilmez.” (KK.14)

“Eskiden Türkmenler Türkmen olmayana kız verip oğul evlendirmezlerdi. Günümüzde ise Türkmen olmazsa da başka kavimler ile de kız verip kız alma yaygınlaşmıştır. Ayrıca dul kadın ve dul erkeklerin de evlenmelerinde sakınca görülmemektedir.” (KK.3)

3.3.2. Evlilik Yaşı

Türkmenlerde evlilik yaşı genellikle oldukça genç olup 14 yaşından itibaren ailelerin tavrına ve tutumuna göre evlilik söz konusu olmaktadır.

Türkmenlerde gençlerin evlenmeleri 16 yaşından başlamaktadır. Türkmen toplumunda gençlerin evlenme yaşı pek aranmaz yine de 16 yaşına basan ve ergenlik çağına yetişen gençler evlenebilir. Ancak gençlerin evlenmesinde en önemli faktör ailenin ekonomik güç durumudur. Başlık parasını bulan aileler yetişkin çocuklarını evlendirmeye karar verirler ve uygun bir ailenin kızını bulup evlendirirler.

“Evlilik yaşı asıl 18 yaşıdır ama Türkmenlerde öyle bir şey yok 14 yaşasa da evlendiriyorlar.” (KK.13)

Türkmenlerde evlilik yaşı erken olmasına karşın buna uyulacağı yönünde güçlü bir geleneksel anlayış da yoktur. Zira kendisinin 20 ve eşinin de 22 yaşında iken evlendiklerini ifade etmiştir. (KK.12)

“Bizler 20 ve ya 22 yaşlarında evlendik.” (KK.12)

“Türkmenlerde evlilik yaşı küçük olmakla birlikte Türkiye’ye geldiklerinden sonra evlilik yaşının koşullar gereği yükselmiştir. Ancak gençler 25 yaştan fazla da bekletilmemektedir.” (KK.14; KK.27; KK.30)

3.3.3. Eş Seçimi

Türkmenlerde eş seçiminde ailelerin oldukça büyük etkisi ve payı vardır. Eskiden erkek ve kız çocukların evlendirilmesi tamamen anne ve baba kararına bağlıydı anne ve baba kimi uygun bulurlarsa onunla evlendirilirdi ve ailelerin kararına saygı duydukları için susarlardı, şimdi ise durum farklı. Evlenme kararı aileden daha çok gençlerin kararına bağlıdır gençler kendilerine uygun olmayan kişi ile evlenmek istemezler ve kendilerine uygun kişileri tercih ederler.

“Türkmenlerde, kızların rızasına da önem verilmekle bir genel olarak erkekler annelerinin seçtiği kızla evlenirler. Ancak anne tarafından beğenilen kız oğlana gösterilmez.” (KK.17)

“Günümüzde gençler kendi tercihlerini yapmakla birlikte halen anne tarafından seçilen ve beğenilen bir kızla evlilik geleneği devam etmektedir. Anneler ya da anneannelere tavsiye verenler; düğünlerde vb. görüp kızı beğenmekte sonra anne, oğluna beğendiği kızı alacağını söyler, oğlanda görmeden kabul eder. Ancak süreç resmiyet kazanma aşamasına geldiğinde kız ve oğlanın görüşleri alınmaktadır.” (KK.6)

Kızın oğlana gösterilmeden anne (ya da aile yakını) tarafından karar verilmesi günümüzde yumuşamıştır.

“Gelin adayını oğlana gösteriyoruz şu kişiyi alacağız diye oğlumuz da tamam diyor sonra gidip kızı istiyoruz.” (KK.10)

Eş seçiminde muhakkak anne tercihi ve kararı da aranmaz. Bazen oğlanın ablası ya da yakın bir aile üyesi de bu süreçte etkili olabilmektedir.

“Birinci erkek kardeşimin eşini ben seçtim diğer kardeşlerim kendileri seçti.”
(KK.12)

“Türkmenlerde eş seçiminde görücü usulü evlilik te yaygındır. Ancak kız ve oğlan arasında temel müştereklerde denklik aranır. “Davul da dengi dengine çalar” diyorlar ya onun gibi biri üniversiteye gitmişse diğeri hiç okumamışsa sıkıntı oluyor bu yüzden bu şeylere dikkat ediliyor.” (KK.30)

Günümüzde eş seçiminde geleneksel uygulamalar büyük ölçüde terk edilmiştir. Kız ya da erkek kabul etmezse ısrar edilmemektedir.

“Şimdiki zaman da oğlan da kızı görmezse kabul etmiyor eskiden anne, babalar seçiyormuş. Benim oğlanlarım hepsi annecim siz bilirsiniz nasıl gelin alacaksanız diyorlar, ama gene de oğlanın fikri alınmalı çünkü en çok karısı ile yaşayacak oğlandır.” (KK.14)

“Evlilik sürecinde genel olarak gençlerin bir araya gelmesi ya da benzeri bir vakit geçirmesinden ziyade sınırlı bir tanışma süreci vardır. Örneğin taraflara fotoğraf gösterilmektedir.” (KK.6)

Eş seçimi arayışlarında aileler arasında iyi bir gelişme sağlanırsa kız görme aşamasına geçilir.

3.3.4. Kız Görme

Kız görme ve eş seçimi aşamaları oldukça iç içedir. Zira gelin adayının belirlenmesine müteakiben “kız görme” adı verilen süreç gelişir. Bu sürecin temel özelliği belirlenen gelin adayının ailesi ile talip olan aile arasında evlilik maksatlı ilk ilişkilerin kurulmasıdır.

Türkmenlerde aileler arasında evlilik yaygındır ve aileler de birbirilerini zaten tanıyor olabilirler. Ancak evlilik maksatlı görüşme ve ziyaretler farklı bir şekilde gelişir.

“Kız ve oğlanın aileleri eğer tanışmakta ve çocuklarının da evlenmelerini istemekteyse karar verilmekte ve gençlere bildirilmektedir. Kız görme bakımından ise gelin adayının genel hali, tavrı, davranışları vb. gözlenir. Örneğin oğlan tarafının kadın yakınları gelin adayını halı dokurken ya da herhangi bir iş yaparken gözlemler. Bununla birlikte haberli ancak konu ya da amaç belirtilemeden kızın ailesinde ziyaretlerde bulunulabilmektedir. Bu durum kız tarafı “kız görmeye gelinmiştir” şeklinde ziyaretin nedenine ilişkin tahmin yürütebilmektedir.” (KK.3)

“Kız görme bir ön aşama olduğundan babalardan ziyade oğlanın annesi, ablası ya da diğer kadın yakınları tarafından yapılır. Eğer kız beğenilirse kızın annesinin ağzı aranır. Söz ya da nişan var mı? Evlenecek mi? vb. Gibi sorular sorulur. ” (KK.3; KK.6; KK.17; KK.6)

“Kız görmede bir diğer usul, kızı tanıyanlardan bilgi almak şeklindedir. Eğer kızın “başı bağlı” ise yani başkasına söz kesilmişse kız görme yapılmaz.” (KK.14)

3.3.5. Kız İsteme

Kız isteme, kız görme sürecinin ardından gelmektedir. Daha öncesinde çeşitli şekillerde istenecek kız ya da gelin adayı belirlendikten sonra ve kızın da ailesi buna onay verdikten sonra kız isteme süreci başlar. Ancak ilk ziyarette kız verilmez, ikinci hatta üçüncü ziyarete kadar uzayabilir.

“Kız istemeye oğlanın annesi varsa büyük annesi gider. İlk istenışte kız verilmez çünkü kız istemeye gelen aileyi araştırarak tanıyıp sonra veriyorlar. Türkmenlerin kültüründe ilk gelişte kız verilmez. Birinci, ikinci ve ya üçüncü

gelişinde veriyorlar, sonrada erkeklerden soralım derler en sonunda erkekler gelip kız isteme töreni yapıyorlar.” (KK.3)

“Dünür olacaklar yani kıza talip olanlar kız istenmeye gidilen evin temizliğine ve düzenine dikkat ederler. Çünkü gidilen evdeki, kızın ve ailesinin yaşam temizliğe verdiği önem, yaşam biçimi vb. önemli ayrıntılar olarak kabul edilir.” (KK.14; KK.27)

“Kız istemeye gidilirken iki paket şeker/tatlı ile gidilir. Kızın annesinin rızası varsa paketleri alır rızası yoksa geri çevirir.” (KK.3)

“İlk ziyaret genellikle tanışma ve karşılıklı uzlaşma olup olamayacağının alt yapısının arandığı bir ziyaret olduğundan baba iştirak etmez. Baba, uygun zemin oluştuktan sonra ikinci ya da üçüncü ziyarete katılır ve bu defa oğlanın babası kızın evinden “nan” (ekmek) götürür. Eğer kızın ailesi kabul ederse oğlanın ailesine iki nan verir. Bu, söylenildiği anlamına gelir ve en son oğlan tarafından erkekler gelip kette saçak (Büyük sofraya bezi) götürürler.” (KK.14; KK.17; KK.27)

“Kız isteme ziyaretlerinde oğlan tarafına fazla hürmet edilmez. Normal ikram ve konuşlardan fazlası olmaz. Aileler anlaştıktan sonra asıl hürmet ve ikramlar nişan döneminde başlar ve sürdürülür. Yapılan ziyaretin nedeninin açıklanmasında ailenin büyüğü ya da eşdeğer biri konuyu açar ve geldikleri ailenin kızlarına talip oldukları beyan eder ve dünür olmak istediklerini ifade eder.” (KK.3)

Kız istemeye giderken tatlı götürülmesi güçlü bir gelenektir.

“Kız tarafı, olumlu görüşte ise şekerini alır ancak bu kesin bir onay değildir. Eğer kız isteme ziyaretinde kız tarafı evet derse erkek tarafına saçak (sofra

bezi) verir. Saçağın (sofra bezin) içinde ekmek, katlama ve şeker olur.”
(KK.10)

“Kız istemeyi ailenin büyüklerinden biri dile getirir; “Allah’ın emri Peygamber (s.a.v)in kavli” diyerek söze girer. Ancak günümüzde bu kadar uzun ve zahmetli süreçler geride kalmış, gençler kendi aralarında karar verdiklerinden dolayı genellikle ilk istemede onay alınmaktadır.” (KK.3)

“Kız istemede oğlanın ailesi ya da kimsesi yoksa toplumda ileri gelenler bu işi üstlenirler.” (KK.30)

3.3.6. Başlık Parası

Kız isteme süreci tamamlandıktan sonra artık düğüne kadar ki sürecin ilk aşamaları başlar. Bunlardan ilki başlık parası konusudur. Başlık parası, kızın ailesi tarafından talep edilen bir bedeldir. Bunun yanı sıra bahçe, büyük ya da küçükbaş hayvan gibi para ya da değer edecek şeyler de başlık parası yerine geçebilmektedir. Başlık parasının anlamı; analık hakkı gibi gerekçelere dayanmaktadır (Sezen, 2005: 187). Bununla birlikte islamda yaygın olduğu şekilde evlenen kadına erkek tarafından mihr verilmesi gerekmektedir. Mihr uygulaması İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerindeki evliliklerde sürmektedir.

“Türkmen toplumunda “kalin” yani başlık parası uygulaması iki türdür. Birincisi ailenin kendisi için talep ettiği bedeldir. İkincisi ise talep edilen başlık parasının aslında kızın mehri olarak talep edilmesi ve tamamen kız için harcanmasıdır.” (KK.3; KK.14)

Mehir konusu İslam’da kadının ekonomik güvencesinin sağlanabilmesi için belli değer ölçülerinde göre erkeğin kadına zorunlu olarak vermek durumunda olduğu altın vb. mal ya da ziynettir (Acar, 2011: 368).

“Türkmenler eskiden altın almaz altın yerine gümüş edilirmiş. Günümüzde ise en çok altın kabul edilmektedir. Diğer yandan Türkmenlerde İslam hukukunda yer verildiği üzere özel olarak mehir talebi yoktur, başlık parası mehir yerine geçer. Ancak bazı aileler bu bedeli kendileri için alabilmektedir.” (KK.3; KK.14)

“Başlık parası aslında bütüncül bir maddi taleptir. Bunun içerisinde altın ve ziynet olduğu gibi “toyluk” adı verilen düğünde verilecek hediyeler, kaftan ve benzeri de olabilir.” (KK.30)

“Erkek tarafın maddi durumu iyi olursa hepsini birden ödüyor, yoksa düğüne kadar ayrı ayrı ödüyor çünkü kıza harcanıyor kıza lazım oluyor çeyiz yapılıyor. Türkmenler şöyle diyor ben hem kızımı verip hem çeyiz vermeyeceğim, başlık parası hepsi kızın kendi malıdır. Bazı babalar kızının başlık parasından alıyorlar ama bazıları kendisinden de para veriyorlar. Başlık parasında bazen çoğalma ve azalma oluyor ama çoğunda olmuyor. Eğer damadın işi gücü iyi ise bütün başlık parasını kendisi ödüyor, işi iyi değilse anne babası başlık parasını ödüyor.” (KK.16)

“Başlık parasının miktarı değişken olmakla birlikte 7 ile 20 bin dolar arasındadır. Bu paranın ödenmesi damat ya da ailesinin sorumluluğundadır. Durumu iyi olanlar altı ayda iyi olmayan ise beş yılda ancak ödeyebilmektedir.” (KK.27)

“Başlık parasının bu kadar yüksek olması sonradandır. Geçmişte analık hakkı adı altında küçük bir bedel ile geline mütevazı takılar ve hediyeler verilmekte iken günümüzde bu bedel oldukça artmış. Bu artışın da temel nedeni esasen mehir sorumluluğunun genişletilmesine ve ekonomik nedenlere bağlıdır.” (KK.3; KK.27)

“Başlık parası iki nan alırken (oğlan ailesi kızın ailesinden iki nan alırken) söz kesme/nişan ve nikâh zamanı olmak üzere ödenebilmektedir. Ancak aileler kendi aralarında kararlaştırırlar.” (KK.30)

3.3.7. Söz

Söz, kız isteme ve başlık parası konularının ardından gelir. Kızın sözünün verildiği kız tarafının iki ekmeği oğlan ailesine vermesidir. Yukarıda da açıklandığı üzere kız isteme sürecinde ilk görüşmeler kadınlar arasındadır ve erkekler hemen dâhil olmazlar. Erkeklerin kız istemeye gitmesi bir anlamda kızın verileceği anlamına gelir. *Söz süreci kız tarafı açısından “nan verme, kız tarafının söz vermesi” olarak kabul edilir*” (KK.3)

Nan alındıktan sonra “söz” de başlık parası kararlaştırılır ve ardından “kette” yani söze istinaden verilen “saçak” daha büyüğü için günü belirlenir. “Kette saçak” denildiğinde söz sürecinin de tamamlandığı kabul edilir. Ancak kıza herhangi bir takı takılmaz damat tarafı kızın evine şeker/şekerleme ve mendil vb. getirir, sonra kızın annesi bir mendil ve bir paket şeker o gün gelen her erkeğe ve kadına verir. Kette saçak yani büyük sofranın anlamında “kette saçakta” kızın ailesi damadın ailesine katlama verir, buna da nişan da denilebilir.

3.3.8. Nişan

Sözden sonra kız taraf herhangi bir nişan ya kutlama yapmaz. Damat tarafı kutlama yapar. Kutlamada bütün gün katlama (katmer gibi yapılır ve bol yağda kızartılır) pişirilir ve davet edilen misafirlere ikram edilir. Ancak bu kutlamayı sadece kadınlar yapar erkekler yapmaz. Söz günü erkek tarafı “iki nan” (iki ekmek) almaya gittiklerinde başlık parasından bir miktarını kızın babasına verirler. Katlama günü herkes iki paket şeker getirir sözü tebrik etmek amacıyla, uzaktan ya yakından gelen bütün misafirlere aynı hürmet edilir. Kızın evinden gelen şekerler ve katlamalar (katmer gibi yapılır ve bol yağda kızartılır) sofraya konulur herkes ondan yer kalker. ” (KK.3)

“Kız istemeden sonra kızın ailesi kabul ederse kız istemeye gelen kadınlara iki nan (ekmek) verir, daha sonra erkekler gidip kette saçak (büyük sofra bezi) getirirler. Biz de katlama toy var nişan yok, bu sofra bezin de katlama, kuruyemiş ve şeker de geliyor sonra onu akrabalar ile beraber yiyoruz kutlama yapıyoruz eğleniyoruz.” (KK.12)

Fotoğraf 17: Kız Evinden Kette Saçak (Büyük Sofra Bezi)

Fotoğraf 18: İki Nan Saçağı (Nişan Sofra Bezi)

Fotoğraf 19: Kız Evinden, Oğlan Evine Nişan Saçağı (Sofra Bezi) Getirilirken

Fotoğraf 20: Katlama Toyda (Nişan) Def Çalarken

Fotoğraf 21: Kız Evinde Katlamanın Yapılışı (1)

Fotoğraf 22: Kız Evinde Katlamanın Yapılışı (2)

Fotoğraf 23: Kız Evinde Nişan Saçağı (Sofra Bezi) Hazırlanırken

“Türkmenlerde nişan merasimi aslında bilinen haliyle küçük bir düğün gibi değildir. Nişan, kadınlar arasındaki bir merasim şeklinde olmaktadır.”
(KK.17)

Fotoğraf 24: Oğlan Evine, Kız Tarafından Gelen katlama. Oğlan Evinde Katlama Toy

“Nişan o kadar mühim değil ama bazıları arzu ederse yapıyorlar.” (KK.10)

Fotoğraf 25: Nişan Saçağı (Sofra Bezi)

“Aslında Türkmenlerde nişan diye bir şey yok, sadece saçak (sofra bezi içinde katlama, şeker, yemiş vb. şeyler olur.) alma var sonradan çıktı nişan.

Türkmenlerin asıl nişan dediği saçaktır. Kızın evinden saçak almaya gelen erkeklere yemek verilir ve orada falan kişinin kızı falan kişinin oğluna verildi diye dua edilir. Nişandan sonra hemen düğün yapanlar olur, eğer çok fazla başlık parası varsa oğlan yıllarca beklemek zorunda kalır.” (KK.6)

Fotoğraf 26: Nişan (Katlama Toy Oğlan Evinde Gelen Misafirlere Katlama Dağıtılırken)

Fotoğraf 27: Nişanlılık Döneminde Dönürlere Edilen İkramlıklar

Türkmenlerde nişan İstanbul'a geldikten sonra eğlence şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Esasen geleneksel olarak eskiden nişan yoktur ve iki nan (ekmek) alınır ardında kette saçak alınır. Eğer küçükte olsa bir eğlence yapılırsa buna “katlama toy” adı verilir. Damat ve arkadaşları kendi aralarında sevinçlerini paylaşabilirler. Katlamaya gelenler serpay (hediye) getirirler. Örneğin yakın akrabalar işliki, börek pohça gibi şeyler pişirip getirirken, daha uzak akrabalar şeker vb. alıp gelirler.

Fotoğraf 28: Nişanın Kette Saçağı (Büyük Sofra Bezi)

Dünürler ilk görüşünde ister düğünde olsun ister düğünden önce birbirlerine un sürerler ve içecek olarak ayran veya süt verilir, çay değil. Bunun anlamı ise aklık yani unun beyaz rengine atıfla bereket ve aklık temennisidir. (Fotoğraf 29)

Fotoğraf 29: Dönürlere Verilen Süt

3.3.8.1. Nişanlılık Dönemi

Türkmenlerde nişanlılık döneminin tipik özelliği kız ve oğlanın düğüne kadar birbirini görmemesidir. Bunun nedenleri arasında inanışlar olduğu kadar, başlık parasının ödenmemesine ya da başka bir nedene bağlı olarak nişanın bozulması durumunda toplumda yanlış yorumlar yapılmasının önüne geçmektir.

“Eskiden nişanlanan kız ve erkek düğün yapana kadar bir birleri ile görüşmez ve konuşmazlardır ancak gerdek gecesi bir birlerini ilk görüp tanışırlardı. Günümüzde ise nişan sonrası görüşüp görüşmeme kız ile oğlana kalmıştır. Ama genelde görüşüp ve konuşurlar hem o sırada bir birlerini daha yakından tanıyorlar. Nişan döneminde zamanında başlık parası ödenmezse ya da aralarında anlaşmazlık olursa nişan bozulur. Bu durumda karşı tarafa verilen başlık parası ve erkek ailesi tarafından kıza verilen altın ve gümüşler geri alınır. Eğer düğün yaptıktan sonura ayrılma söz konusu olursa kız ayrılmak istiyorsa tüm takılar damada eğer damat ayrılmak isterse tüm takılar kıza verilir. Türkmen toplumunda nişan bozma ve ayrılma pek hoş görülen bir olay değildir. Türkmenlerde nişanlısından ayrılan kız ve eşinden ayrılan kadının tekrar evlenmesi pek kolay olmuyor.” (KK.3)

“Nişanlılık döneminde kız ve oğlanın görüştürülmediğini ancak istisna hallede buna izin verildiğini belirtmektedir.” (KK.14)

“Eskiden nişanlanan kız ve erkek düğün yapana kadar birbirleri ile görüşmez ve konuşmazlardır ancak gerdek gecesi bir birlerini ilk görüp tanışırlardı günümüzde ise nişan sonrası görüşüp görüşmeme kız ile oğlana kalmış genel de görüşüp ve konuşurlar hem o sırada bir birlerini daha yakından tanıyorlar. Eskiden nişan bozulmazdı anca nişanlılardan biri ölürse nişan bozulurdu yoksa bozulmazdı. Ama şimdi bir bahane bulurlarsa hemen nişanı bozuyorlar.” (KK.18)

Türkmenlerde nişan bozulması mümkün iken nadiren gelişen bir durumdur.

“Ben bozulan nişan duymadım. Nişandan sonra durumu iyi olanlar hemen düğün yapar durumu iyi olmayanlar bir iki yıl sonra düğün yapar.” (KK.16)

3.3.8.2. Hediyeleşme

Türkmenlerde nişan döneminde taraflar arasında hediyeleşme vardır. Bu hediyeleşme iki türlüdür. Birincisi âdetlere göre yapılan hediyelerdir. İkincisi ise eğer nişanlılık dönemi dini bir bayrama denk gelmişse ayrıca hediyeleşme vardır.

“Hediyeleşme damat ve ailesi tarafından yapılmaktadır. Verilen hediyeler ise damadın ailesinin durumuna göre değişebilmektedir.” (KK.17)

“Nişan yapıldıktan sonra bayramda damat taraf geline hediye götürür. Bayram hediyesini müsait olduğumuz gün götürürüz, saçak (sofra bezi) bohça yapılır, katlama (katmer gibi yapılır ve bol yağda kızartılır) pişirilir, bir ya iki valiz alınır içine elbise, ayakkabı, kol çantası, bir saçak (sofra bezi) şeker götürülür. Kurban bayramında varlıklı olanlar koç, durumu iyi olmayanlar et götürür.” (KK.3; KK.10)

Ancak hediyeinin damat tarafının götürmesi geleneği değişime uğramıştır.

“Türkmenlerde haytlık (bayram hediyesi) önce geline götürülüyordu, damada götürülmezdi şimdi damada da götürülüyor” (KK.6)

Bayram dönemindeki hediyeleşme bayramın niteliğine göre değişebilmekle birlikte, nişanlılık dönemi Ramazan ve Kurban bayramlarına rastlarsa her ikisinde de hediye verilmektedir.

“Nişanlılık döneminde geline Ramazan bayramında ayrı Kurban bayramında ayrı hediye götürülür, Afganistan’da nevrüz hediyesi de götürülüyor, mevsim meyvelerinden gönderiliyor.” (KK.14)

Afganistan’da da Türkiye’de de Nişanlı kıza bayram hediyesini götürülür. Varlıklı insanlar nişandan sonra hemen düğün yaparlar, yoksuz insanlar başlık parasını ödeyemediği için dört yıl beş yıl bekliyorlar.

3.3.8.3. Çeyiz

Türkmenlerde “sep” yani çeyiz hazırlıkları kız ve damat tarafından yapılmaktadır ve düğünden 5-6 ay önce başlamaktadır.

Çeyiz, gelin almayla birlikte damat tarafının evine götürülür.

“Afganistan’da çeyiz düğün günü gelin ile beraber getirilirdi, gelin gelene kadar gelin odası boş olur hiç bir şey bulunmaz, çeyizi taşıyanlara herhangi bir şey verilmez. Çeyizi damat tarafı almak istediğinde gelinin teyzesi ya kardeşi vermemeye çalışır o zaman damat tarafı bir miktar para vererek çeyizi alır.” (KK.3)

“Oğlanın annesi gelinine kendi sakladığı çeyizini, altın gümüş takıları (sepleri) verir. Kızın babası qupa gagrav (geline takılan bir tür tac), halı, torba (duvara ve ya kapıya asılır), çuval, bilezik vb. yapar. Verilen hediyeler kızın kendi malıdır. Bizim zamanımızda gelin alacak olan damat tarafı sadece gelin odasını yapardı diğer lazım olan eşyaları kız getiriyordu. Afganistan’da kız nişanlandıktan sonra çeyizi hazırlamaya başlar. Halı dokur kızın arkadaşları halı dokumaya yardıma gelir.” (KK.3)

Türkmenlerde çeyiz hazırlıkları kapsamında halı dokuması vardır.

“Afganistan’da nişanlanan kızlar 6 ya da 9 metre halı dokur. Bir buçuk metre olan ve dokunan ocak başı (Andkhoy’da ak ev yapılır o evin ortasında ocak yapılır bu dokunan bir buçuk metre halılar bu ocağın iki tarafına seriliyor buna ocak başı denir) halısı dokunur, yastık kılıfı dokunur, ayaklı torba dokunur.” (KK.18)

Türkmenlerde çeyiz hazırlığı kapsamında “ak sandık” âdeti vardır. Evlencek kızlar çeyiz hazırlamada kendilerine Ak sandık da hazırlarlar.

“Afganistan’da Ak sandık vardır, minder, yorgan yapıldı. Düğün tarihi belli olduktan sonra kız çeyiz hazırlamaya başlar. Arkadaşları gelip yardım eder, bohça hazırlarlar.” (KK.16)

Andkhoy Türkmenlerinin çeyiz eşyaları arasında yer alan iki eşya aşağıda fotoğraf 30 ve fotoğraf 31’de gösterilmiştir.

Fotoğraf 30: El Dokuma Torba (duvara asılır)

Fotoğraf 31: El Dokuma Yastık Kılıfı

3.3.9. Düğün

Türkmenlerde düğün, yolunda giden nişanlılık döneminin evlilik ile nihayete ermesidir. Düğün, taraflar arasında belirlenen tarihte ya da düğün tarihi ya da düğün zamanı olarak ifade edilene “sahat” zamanında yapılır. Düğünün duyurulması işini de “carçı” adı verilen kişi yapar.

3.3.9.1. D    n Tarihi ve Davet

Türkmenler d    n tarihinin belirlenmesinin temel koşulu ni anl lık döneminin sorunsuz olması ve başlık parasının da  odenmesidir.

“Ba lık parası ödendikten sonra gelin isteme daveti (Gelin dileme  ak lık) yapılır, damat ailesi kızın evine gidip d    n tarihini belli ederler.” (KK.27)

“A ganistan’da özellikle damadın ailesinin durumu iyiye d    n yedi güne kadar sürebilmektedir. Ancak d    n e lencelerinde kadın ve erkeklerin ayrı olmasına dikkat edilir. Bu yedi gün, dokkuz’dan (tokkuz d    nden iki ve ya    gün önce geline hediye götürülür) yani d    n tarihinden öncedir.” (KK.6)

“D    n tarihini belirlemek için damat tarafından bir kaç aksakall  ve damadın babası kızın babası ile g r    rl r kız taraf  da uygun g r rs  her iki taraf kendi aralarında d    n tarihini ve bazı şartları konuşurlar d    n yapmak için tarihi belirlerler. Tarih belirlenince carcı  a r lacak kişileri davet eder, car ya da para, kumaş vb. Çeşitli hediyeler verilir. Ancak  imdi davetiye, telefon ve sosyal medya aracılığı ile davet yapılmaktadır. D    n tarihi belli olduktan sonra d    ne bir kaç gün kala “tokkuz” (d    nden iki ve ya    gün önce geline hediye götürülür) götürülüyor. Damat taraf  kız tarafına bir koç keserek yarı  i  pi mi  haldeki eti ve türlü hediyeler ile birlikte g t r rl r, bundan sonra kız taraf  d    n haz rl klar na ba larlar, kızın çeyiz olarak g t rece i eşyaları hazırlarlar. Kom uları kızın çeyizi dikmeye yardımla ır. Damat tarafının komşuları yemek pi irmede yardım eder.” (KK.3; KK.18)

“D    n tarihini “kudalar” (d n rl r) bir araya gelerek belirler.” (KK.12)

“A ganistan’da damadın babası abileri kızın evine sahat (d    n tarihini) almaya g diyorlar. İki kişi ata binip her köyün ya  ulusuna (ya  a büyük

olana) söylerdi falan gün düğün var diye düğün çağırısı böyle yapılıyordu. Kadınları ise iki genç kız herkesin evine gidip düğüne çağırırdı. Damadın evinde düğün tarihi belli olduktan sonra düğün başlardı her gece yemekten sonra herkes düğün yerine gelip def çalarak eğlenirlerdi.” (KK.16; KK.17)

“Düğün davetinde eskiden dört kişi carcı olarak tutulurdu ancak şimdi davetiye gönderiliyor.” (KK.6; KK.14)

3.3.9.2. Düğün Yeri

Türkmenlerde düğün olarak genellikle damat tarafının evi ve bahçesi kullanılmaktadır.

“Afganistan Andkhoy’da evin büyük avlusu var orada düğün yapılıyor, erkekler ayrı kadınlar ayrı avluda oluyor, erkekler güreş yapıyorlar saz çalıyorlar büyük bahşılar geliyordu. Düğün yerinin gelen misafirleri ağırlama konusunda yetersiz kalması durumunda akrabalar ya da komşular arasında paylaşım yapılmaktadır.” (KK.16)

Afganistan’da ancak günümüzde düğün yeri konusunda salonların kullanılması söz konusu olmakla birlikte isteyen aileler geleneklerinde olduğu gibi kendi evleri ve bahçelerini kullanabilmektedir. İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri düğün salonlarında ya da Afganistan Türkmenleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğinde düğünlerini yapmaktadır.

3.3.9.3. Kına Gecesi

Kına gecesi Türkmenler için günümüz itibarıyla değişim göstermiştir. Eskiden eğlence niteliğinde bir kına gecesi olmadan “millis” adı verilen kız toplantısı yapılırdı. “Andkhoy’da kız tarafının evinde Millis (Kına Gecesi) adı verilen ve düğünden bir gün önce yapılan bir gece olurdu. Bu gecede kızlar ve kadınlar bir araya gelirler, akşamüstü pilav yapılır gece yarısı da kavurma yapılırdı.

Eskiden Türkmenlerde kına merasimi yoktu, günümüzde İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri ise kına töreni yapmaktadırlar. Dokuz günü isimli gelenekte, düğünden iki veya üç gün önce geline hediyelerle birlikte kına götürülür. O kına ezilip gelinin eline sürülür. Ancak günümüzde kına gecesinin niteliği ve yapısı genişlemiştir. Kınayı da erkek tarafı getirmektedir.

“Türkmenlerde kına gece yok onun yerine “çelpek” (kız evinde kızlar arasında bir kutlama) yapılır ve o gece kavurma, pilav, işliki pişirilir kızın arkadaşları da gece yatmaya gelir.” (KK.18)

“Bugün bilinen haliyle Türkmenlerde kınca gecesi yoktur, eğlenceli kına gecesi Türkiye ve Suudi Arabistan’da gelenektir.” (KK.27)

“Andkhoy’da Çelpek (kına gecesi) ertesinde gelin almaya gelinir ve düğün başlar.” (KK.16)

3.3.9.4. Gelin Alma

Türkmenlerde gelin alma, kına ertesinde sabah saatlerinde damat tarafı kız tarafının evine gider ve gelini alır. Böylece düğün başlamış olur.

Afganistan Türkmenleri düğün günü gelin almaya damadın tüm akrabaları davul zornala ile gelin evine gelirler. Adet gereği gelin ve damadın yengeleri bir birinin üzerine un ve pelverde adı verilen konya şekeri serperler, gelin hazır olduktan sonra ise kecebeye kadar gelini keçe ile getirmektedirler ve damat evine gelene kadar gelini kendine özgü düzenlenen gecebe ile getirmektedirler.

“Afganistan’da gelin almaya damat ailesi ile birlikte herkes gider, defrek (def) çalıp noy noy söyleyip giderler. Gelinin ve damadın yengeleri birbirine un ile pelverdi (konya şekeri) serperler bunun anlamı ise “aklık olsun” yani şirinlik ve hoşluk olsun demektir. Damat ailesi geldi dediğinde gelinin başına

hemen “bürencek” yani duvak örterler. Gelin, eskiden halıya konur kecebe ismini verdiğimiz geline özgü hazırlanmış deve üzerine ahşaptan kurulan bir oturağa bindirilirdi şimdi ise bunun yerini araçlar almıştır. Gelin damadın evine geldiğinde ayağının önünde koç keserler ve bürencek ile Tutu’nun (farklı desenlerden dikilen perde) arkasında oturur. Tutu, odanın köşesine tutulur. Akşam imam gelip nikâh kıyana kadar gelin orada kalır.” (KK.3)

“Gelin alma “gelin alıcılar” denilen bir heyete ya da grupla yapılır ve bunlar def eşliğinde şarkılar söyler. Gelinin taşındığı kecebenin yerini günümüzde arabalar almıştır. Gelin damat tarafının evine getirildikten sonra “yengesi ile kendi odasının kapısına gelir. Burada gelinin kayınvalidesi şeker ve bozuk parayı karıştırarak gelinin eteğine yada üzerine serper sonra gelini odasına Tutu’nun arkasında oturturlar.” (KK.18)

Bu törenlerde çalgı olarak kullanılan deflerin örnekleri aşağıdaki fotoğraflarda gösterilmiştir.

Fotoğraf 32: Türkmen Defi Arka Yüzü

Fotoğraf 33: Türkmen Defi İç Yüzü

Fotoğraf 34: Türkmen Defi Kenarı

Gelini, gelin alıcılara verilmesinde dünürler arasında “aklık” yapılır. Aklık yapılması iyilik, hoşluk, mutluluk vb. olması temennisine dayanan bir ritüeldir.

“İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri gelin alma günü iki dünür birbirlerine un sürüyorlar bunun anlamı aklık (beyazlık) olsun demektir. Sonra anne babasından abilerinden dua alarak gelini damadın evine götürüyoruz. Gelin almaya akrabalarla herkes gidiyor. Gelin damadın evine

geldikten sonra kayınvalidesi şeker ve bozuk parayı karıştırarak gelinin eteğine ya üzerine serper.” (KK.17)

“İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri gelin almaya akrabalarımız ve ailemiz herkes gediyo def çalarak noy noy söyleyerek gelini alıp geliyoruz. Onlar bizleri yani gelin alıcıları unuluyorlar (unlamak, yani unun beyaz rengine atıfla bereket ve aklık temennisi). Bunu da aklık olsun iyi olsun diye yapıyorlar. “Ak” ve ya “aklık” her zaman iyidir. Aklıkla birlikte damat tarafı, kızın babasında dua alıp gelini evinden çıkarıyorlar damadın evine götürüyorlar. Eskiden Afganistan’da gelini halya koyup (ya da sarıp) çıkarıyorlardı. Gelin damadın evine geldiğinde kapı tutuyorlar (gelininin damat evine girmesine engel olma) kapının açılması için de para alıyorlar. Düğünün ertesi günü gelini mutfığa götürüyorlar yağ, un ve şekere elini batırıyorlar, gelinin eli şeker gibi, yağ gibi olsun diye.” (KK.6)

“İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenler genel olarak gelin almaya kalabalık olarak gidilmektedir. Bu heyette ise damat, damadın annesi, babası, kız kardeşi ve yengesi gibi kişilerin olmasına önem verilir.” (KK.10; KK.12; KK.27)

“Gelin almadan sonra, gelin damadın ailesinin evine getirilirdi günümüz gelinin kuaföre götürülmesi durumu vardır. Gelin almaya damat, damadın yengesi, annesi, babası varsa kız kardeşi gidiyor. Gidip gelini alıyorlar, sonra gelini kuafüre götürüp saçını falan yaptırıyorlar düğün saatına yakın düğün salonuna geliyorlar ve düğün orada başlayıp orada bitiyor.” (KK.30)

Afganistan’da Kırsalda ise gelin almaya geleneksel motiflerle süslenmiş deve ile gidilmektedir. (Fotoğraf 35) Türkiye’de geleneksel motiflerle süslenmiş gelin arabasıyla gelin almaya gidilmektedir. (Fotoğraf 36)

Fotoğraf 35: Afganistan’da Türkmen Keccebe (Gelin Arabası)

Fotoğraf 36: Gelin Arabası

3.3.9.5. Düğün ve Düğün Yemeği

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenler düğünlerde düğün yemeği olarak Türkmen pilavı yapılmaktadır, maddi durumu iyi olanlar düğün salonlarında yaparken, maddi durumu iyi olmayanlar ise düğünlerini dernek ya da vakıflarda yapmaktadırlar.

Eskiden Türkmenlerde düğün kırk gece ve kırk gündüz yapılmaktaydı, günümüzde ise ekonomik ve sosyal şartlar nedeni ile bir güne indirilmiştir. Bazı kadın kaynak kişilere göre ise Türkmenlerde düğün merasımı Dokkuz (geline hediye getirilen gün), Kına, düğün ve Yenge toy olmak üzere toplam üç ve ya dört gün sürmektedir. Düğüne her iki tarafında uzaktan ve yakından akrabaları gelmektedir, hatta ülke dışından da akrabalar düğüne gelmektedirler ve bunların konaklamasını ise genellikle burada bulunan akrabaları ağılamakta olup kalan kısmına da konaklama yeri temin edilir. Düğünlerde kadın ve erkek misafirler ayrı ayrı yerde eğleniler.

“Düğün bir günde bitiyor burada eskisi gibi kırk gece kırk gün düğün yok artık, ekonomik hata sosyal şartlardan dolayı öyle şeylere pek raastlanmıyoruz. Düğünde önceleri kadınlar ve erkekler bir arada oluyordu. Ama Suudi Arabistan’dan ve Afganistan’dan gelen son göçlerde haremlik selamlık diye ikiye ayrıldı. Kadınlar kendi içlerinden ayrı salonda eğleniyorlar ve erkekler ayrı salonda oluyolar. Bence ikisi de yanlış değil ama ikisi de doğru da değil. Düğüne şehir ve ülke dışından gelenler çok oluyor. Akrabalarımız falan varsa onların yanına yoksa başka kalacağı yer ayarlıyoruz. İstanbul zeytinburnu’da yedi katlı bir binamız var iki katı bayanlara geri kalana erkekler olmak üzere Türkmenlerin düğün merasimleri, mevlütler hepsi orada yapılıyor.” (KK.30)

“Türkmenlerde uzaktan ve yakından düğüne gelen misafirler damat ailesi, akrabası ve komşuları tarafından konaklatılır. Düğün damat tarafında dokkuz (düğünden iki ve ya üç gün önce geline hediye götürülür) gününden başlar, düğünün ertesi günü yenge toya kadar def çalınır ve kutlama yapılır. Düğünde erkek ve kadınlar ayrı ayrı eğlenirler.” (KK.3)

“Ayrıca Afganistan’da düğün günü, kızın evinde de yemek olarak Türkmen pilavı ve çorba hazırlanır, damat tarafının dokkuz gününde getirdiği koç pişirirler çorba yaparlar sonra damat tarafı geldiğinde kara çanak ikram edilir. Kara çanak, katmeri doğrayıp çorba ile ıslatılıp üzerine de büyükçe haşlanmış et parçalarının konularak hazırlanan bir yemektir.” (KK.3)

“Afganistan’da düğüne uzaktan gelen misafirler düğün olacak evde kalır oranın evleri büyük olduğu için düğün yapılacak evde kalır. Afganistan’da düğün sabah erken den başlar sabah namazını kılındıktan sonra pilavın altın (etini) pişirmeye başlarlar. Saat sekiz ve on gibi gelin almaya gelirler. Düğün damadın kendi evinde yapılır erkekler ayrı, kadınlar ayrı yerde kutlama yaparlar.” (KK.18)

3.3.9.6. Nikâh

Türkmenlerde nikâh işlemeri camı imamın tarafından gelin damadın evine getirildikten sonra akşam üzere damat ve gelin için yapılan odada perede arkasında gelinin ve damadın da hür iradeleri alındıktan sonra şahitler huzurunda imam tarafından dini usullara göre imam nikâhı kıyılarak karı ve koca ilan edilirler. İstanbul’da Yaşayan Andkhoy Türkmenleri önce dini sonra resmi nikâh yapmaktadırlar.

“Türkmenlerde nikâh gelin alma ve düğün günü akşamı imam tarafından kıyılır. Afganistan’da gelin almayla damat tarafının evine getirilen gelin tutunun (farklı desenlerden dikilen perde) arkasında oturtulur ve düğün akşamı da nikâh kıyılırdı.” (KK.3)

“Geleneksel olarak dini nikâh kıyılır ve buna da imam nikâhı denilir.” (KK.17; KK.18)

“Nikâhın kıyılmasında İslam dinin gereklerine göre imam süreci yönetir ve gerçekleştirir. Bu süreç, damat tarafının evinde gelinin tutunun arkasında ve damatla aralarında perde olacak şekilde tamamlanır. İmam ve şahitler huzurunda gerçekleştirilir.” (KK.16)

“İstanbul’da nikâhta kız tarafından abisi ya dayısı olur kızıdan vekâlet alır, kızın babası olmaz oğlan tarafından oğlanın kendisi olur. Vekâlet işlemi falan kişinin oğlunu nikâhına kabul etmek için beni vekil (avkat) tutuyor musun? diye üç kere kıza sorulur kız da üç kere evet der. Evet tanıtıları üçer kez

alındıktan sonra imam dualarını okur ve nikahı kıyarak, tarafların karı-koca olduğunu duyurur ve şahitlere de aynı şekilde teyit ettirir.” (KK.6; KK.13)

“Türkmenlerde geleneksel olarak imam nikâhı sürdürülmekle ile birlikte günümüzde resmi nikâh da kıyılmaktadır. Ancak önce dini nikâh yapılmaktadır.” (KK.10; KK.12)

“Diğer yandan imam ve resmi nikâhın zamanlaması değişim gösterebilmektedir. Genel olarak imam nikâhının ardından resmi nikâh yapılmaktaysa da günümüzde bazen ailelerin farklı karar alması mümkündür.” (KK.30; KK.27)

“Resmi nikâh, eskiden ikincil durumda iken günümüzde mutlaka yapılmaktadır.” (KK.14)

3.3.9.7. Güvey Salma

Güvey, damada verilen isimdir. Güvey salma ise düğün akşamı ve nikâh kıyıldıktan sonra genellikle yatsı namazının ardından (bu zaman dilimi değişebilmektedir) damadın gelinin bulunduğu odaya gönderilmesidir. Başka bir ifade ile güvey salma “gerdek gecesi” olarak bilinen ilk buluşmaya damadın gönderilmesidir.

“Damadı düğün gecesi Ala Don (Kaftan) giydirerek belini sarı şalla bağlarlar eline de büyük bir saçak (sofra bezi) kuru yemiş verip arkadaşları ve damadın yengesi damadı gelin odasına yollarlar. Gelin kendisi ile ekmek ve et getirir (katmer arasına bir parça et koyup) damat odaya girer girmez o ekmekle etten biraz yedikten sonra dışarda bekleyen arkadaşlarına verir arkadaşları da onu paylaşır yerler.” (KK.3)

“Güvey salmada damada don (kaftan) giydirip belini sarı şalla bağlıyorlar.” (KK.16; KK.6)

“Eskisi ki gibi damadın belini bağlayarak arkasına vurarak damadı odasına yolluyorlar.” (KK.27)

3.3.9.8. Yenge Toy

Yenge toy veya yenge gaytme toy diye adlandırılan bu gelenek, gelinle gelen yengeleri uğurlamak için yapılan merasımdır. Afganistan Türklerinde kaytmak veya gaytarmak dönmek demek olup, yenge gaytma olunca yengenin evine dönmesi demektir. Kaytarmak veya gaytarmak bu fiilin geçişli halıdır. Kaytarmak reddetmek geri çevirmek gibi anlamlara gelir. Yenge gaytarmak diye söylenir. Gelinle gelen yengelerin evine gönderilmesi demektir. Yenge gaytarma diye de söylenir. Gelin getirildikten bir gün sonra yapılır (Abdullah, 2017: 88).

Türkmenlerde “yenge”, Türkiye’de de bilinen hali ile damat ya da gelinin yakın erkek akrabalarının (abi, amca, dayı) eşleridir. Evlilik ve düğün sürecinde yengeler pek çok noktada yardımcı, aracı, bilgilendirici ve yönlendirici bir role sahiptir. Bu nedenle evliliğin en başından itibaren “yengelik” önemli bir statü ve görev olarak kavramsallaştırılabilir.

Yengelerin önemine istinaden “yenge toy” geleneği vardır. Yenge toyun asıl anlamı, gelinin damat tarafına götürülüp, düğünün yapılıp, nikâhın kıyılıp, gelinin damada emanet (ya da teslim) edilip her şeyin yolunda gittiğinin teyit edilip düğünün bittiğinin ifadesidir.

“Damat ve gelin tarafından yengeler, kız istemeyle başlayıp düğünün sonuna kadar oldukça aktif ve işlevsel olarak her aşamada yer almaktadırlar.” (KK.10; KK.13; KK.14; KK.16; KK.18)

“Düğünün ertesi gün mal soyulur (hayvan kesilir) yenge toy yapılır. Yenge toy da önceden pişmiş katlakı nan (katmer gibidir ama tandırda ya da fırında pişirilir), katlama (katmer gibi yapılır ve bol yağda kızartılır) ve bir koçu

pişirerek bir sofraya sarıp hediyelerle birlikte iki yengeyi damat tarafından biri kızın evine geri götürür.” (KK.3)

“Yenge gaytmada (yengelerin geri dönmesinde yani yenge toyda) gelin, kayınvalidesine ve kayınpederine selam veriyor onlarda gelinlerine serpay (hediye) veriyorlar.” (KK.17; KK.14; KK.12)

“Yenge Toy gelini getirdiğimiz günün ertesi olur, düğün günü herkese yarın yenge toy var hepiniz gelin diyoruz, yenge toy günü katlakı nan (katmer gibidir ama tandırda ya da fırında pişirilir) pişirilir katlama (katmer gibi yapılır ve bol yağda kızartılır) pişirilir bir koç bütünü ile pişirilir, sonra gelinin yengeleri gidene kadar geline baş (tac) gidirilir gelini kayınpeder ve kayınvalidesinin yanına selam vermeye götürülür orada gelin büyükler otur diyene kadar oturmaz Kayınpederi teşekkür ederim gelinim otur bütün mal varlığım senin der ya da bir koç, inek, altın bilezik vereceğim diye söz veririr. Kayınvalide de bulduğu her şeyi veririr bunlar secade, elbise, kumaş ya da altın olabilir. Sonra sofrayı serip gelinin elini una dokundururlar. Kavrulmuş ete dokundururlar, Gelinin eli bereketli olsun diye, soframız hep ekmekli etli olsun diye. Bu Türkmenlerin bir âdetidir. Sonra görümcesi bir ig (Yün Eğirme Kirman) ile yün getirip geline verir gelinde yünü eğirme kirmanına bir kaç kere dolayıp onun başına gümüş ya da altın yüzük takıp tekrar görümcesine veririr. Bunlar bittikten sonra gelini yengeleri odasına getirir, önceden pişmiş katlakı nan (katmer gibidir ama tandırda ya da fırında pişirilir), katlama (katmer gibi yapılır ve bol yağda kızartılır) ve pişmiş koçu bir sofraya sarıp hediyelerle beraber iki yengeyi damat tarafından biri kızın evine götürür.” (KK.8)

Fotoğraf 37’de yenge toy günü’nde gelin kayınvalidesine selam veririrken gösterilmiştir.

Fotoğraf 37: Yenge Toy Günü Gelin Kayıvalidesine Selam Verirken

Fotoğraf 38: Yenge Toydan Yün Eğirme Kırmanı

3.3.9.9. Gelin Görme

Afganistan Türkmenlerinde damat tarafı gelini getirdikten bir kaç gün sonra damat tarafın akrabaları ve konu komşusunun genç kızları ve gelinleri, gelini ziyaert etmek amacı ile damadın evine gelin görmeye gelirler.

“Gelin görme, düğün ertesi ya da birkaç gün sonra gelinin evinin ziyaret edilmesi, düğün fotoğraflarına bakılması gibi nispeten küçük çaplı ziyaretlerdir.” (KK.10; KK.14)

“Gelin görme aynı zamanda yenge toyla birlikte yapılmaktadır. Görmeye gelen misafirlere hem yenge toy hem de gelin görme birlikte yapılmaktadır.” (KK.6; KK.17)

Gelin görme, daha sonraki zamanlarda da söz konusu olabilmektedir.

“Afganistan’da gelin görmeye çok geliyor ben Merzar-ı Şeriften Andkhoy’a gelin olarak gittim kızlar gelin görmeye çok geliyorlardı yeni gelin gibi süsleniliyordum 6 ay geçse bile.” (KK.14)

3.3.9.10. Gelin Selam

Türkmenlerin vazgeçilmez geleneklerinden olan gelin selamı, düğünün ertesi günü kayınvalide ve kayın pederine selam verir daha sonraki günler de ise damadın yakın akrabalarına selam vermesi için götürülür.

“Gelin selam, düğünün ertesinde gelinin kayınvalidesinin yanına giderek selam vermesi ve elini öpmesidir. Kayınvalide ise gelinine varsa altın yoksa gümüş verir.” (KK.12)

“Gelini selam sonrasında kayınvalide, gelinin eli lezzeti olsun bereketli olsun diye yağa una batırır.” (KK.27)

“Gelin selam bir anlamda gelinin kayınvalidesine saygı ve hürmet göstereceğinin bir nişanesidir.” (KK.14)

3.3.9.11. Güvey Çakılık

Afganistan Türkmenlerinde güvey çakılık gelin ailesi düğünden kısa bir süre sonra damadı evine davet ederler ve damada Afganistan Türkmenlerine has olan don ismini verdiğimiz (Geleneksel Cübbe Hdeiye Edilir).

Güvey Çakılık, gelin görme geleneğine göre biraz daha öne çıkan bir gelenektir.

“Düğünden sonra gelinin ailesi damatlarını davet ediyorlar ve damada don salıyorlar (kaftan giydiriyorlar). Düğünden sonra gelin, kayınvalide ve kayınpederinden serpayını (hediyesini) alana kadar konuşmuyor.” (KK.17)

“Güvey çakılıkta damat, kayınvalidesinin sofrasına belli bir miktar para bırakır.” (KK.27)

“Eskiden düğünden 40 gün sonra gelin ve damat gelinin annesinin evine giderdi. Şimdi ise daha erken davranıyorlar bir ay olmadan gidiyorlar, gelinin annesi daveti ediyor. Davet etmeden gidilmez. Damada serpay (hediye) veriyorlar. Gelin ise düğünden sonra kayınvalide ve kayınpederi ile konuşmaz, bazı gelinler bir çocuğu olana kadar konuşmaz bazı gelinler hemen konuşuyor. Saygıdan ne dese onu yapar sabah namazından sonra selamını verir. Ben de bunu yaptım ama bana izin verdiler ben de konuştum. Saygıdan dolayı kayınvalideler izin verirse konuşuyorlar ama kayınpeder izin vermezse konuşmuyorlar.” (KK.6)

Ancak yine KK.6'nın belirttiğine göre günümüzde bu denli geleneklere bağlılık pek söz konusu değildir.

3.3.9.12. Dünür Davetleri

Dünür davetleri genel olarak damat ve gelin tarafının karşılıklı ziyaretleridir. Gelin görme ve güvey çakılık da bunun içerisinde. Dünür ziyaretlerinde ilk davet kız tarafından gelir.

“Önce kızın ailesini damat ailesi davet ediyor sonra kızın annesi kardeşleri kızı kendisi ile götürüyorlar. Bir kaç gün sonra kız tarafı güvey çakılık yapar, o gün damattın ailesi gelir ve damada, babasına ve kardeşlerine don (kaftan) giydiriyorlar. O günü damatla birlikte gelin de bulunur. Gelinin evlenmiş ablaları, yengeleri ve annesi damada sofraya serer, sofraya işliki nan (Türkmenler ait bir çeşit hamur yemeği) konulur. Damat işlikiden biraz yiyip sofraya gücü yetiği kadar 100, 500 ya da 1000 Tl para koyar ya da bırakır. Bunun yanında kızın yengelerinin sofraları da olur herkes her şeyi getirir ya iki tane ekmek ve katmer vb. damadın önünde 10 ya da 15 sofraya olur, damat onlara da 20, 50 ya da 100 Tl bırakır ve hiç birisini boş bırakmaz. Damat kayınvalidesinin odasına girdiğinde kızın kardeşleri damadın ayakkabısını çalarlar. Damat ayakkabısını çalanlar bir miktar para verip ayakkabısını tekrar alır. Gelin evine döndüğünde büyükleri ile konuşmaz bu saygıdandır.”
(KK.3; KK.12; KK.13; KK.14; KK.16; KK.18)

Katılımcılar bu tür geleneklerin zaman yenildiğini ve artık nadiren rastlanıldığını belirterek geleneklerinin körelmesinden endişe duyduklarını ifade etmişlerdir.

3.4. Ölüm ve Cenaze

Türkmenlerde ölüm konusunda katılımcıların açıklama ve ifadeleri aşağıda aktarılmıştır.

3.4.1. Ölüm

Ölüm, kendimizi bildik bileli anlamlandırmaya çalıştığımız ürkütücü bir olgudur. Hastalık, yaşlılık ve farklı nedenlerden dolayı kişilerin hayatlarına son vermesidir. Afganistan Türkmenlerinde kişinin ölüm anında tüm yakınları yanında yani başucunda olurlar ve kişinin ölümünün kolay olması için yasin-i şerif ve bol kuran-ı kerim okunur, kişinin ağzına su damlatılır.

“Hastalık ya da başka bir nedenle bir kişi yaşamının son anlarına yaklaşmışsa veya bir kişi ölmek üzer ise yanında annesi, kardeşleri babası olur. Yaşlı bir kişi ölmek üzere ise kızı, damadı, oğlu vb. yanında oluyor. Kuran-ı Kerim okuyorlar, ağzına su damlatılır. Canını teslim ettikten sonra hemen çenesi bağlanır.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

“Vefatı beklenen kişinin başında mahrem kavramına göre kişiler bulunur. Eğer erkekse erkek yakınları, kadınsa kadın yakınları başında bulunur. Ancak bu dönemde evde ailenin büyük bir kısmı bulunmaktadır.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30).

3.4.2. Ölüm Olayının Duyurulması

Cenaze duyurusu mahalle camilerinde cami imamı ya da müezzin tarafında filan kişinin babası, annesi, dayısı, çocuğu ve akrabası vefat etmiştir şeklinde duyurusu yapılarak sela okunur.

“Ölüm olayı Afganistan’da cami de ilan edilirdi. Ölen kişinin birinci derece yakınlarının adlarıyla birlikte kendisi tanımlanır ve selası verilir. Örneğin filancanın babası, annesi, eşi vb. şeklinde tarif edilerek duyurulur.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

3.4.3. Ölüye Yapılanlar

Vefat eden ya da ölen kişinin çenesi aşağıya sarkmaması için bağlanır ve ayakları da başparmaklarından bir birine bağlanır, vefat eden kişinin üzeri beyaz bez parçaları ile örtülür, ölen kişinin yakınları kuran-ı kerim okuyarak ruhuna bağışlarlar daha sonra ise defin süreci başlatılır.

“Ölen kişinin çenesinden başına bir bağ bağlanır. Bu şekilde çene aşağı sarkmaz ve kapalı durur. Ayakları da başparmaklarından birbirine bağlanır ve ölen kişinin üzeri örtülür. Yakınları ise başında Kuran’ı Kerim okurlar ve defin sürecini beklerler. Defin ise mümkün olduğunca çabuk halledilmeye çalışılır.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

3.4.4. Yıkama ve Kefenleme

Kişi vefat ettikten sonra islam dinin kural ve usullerine göre yıkama işlemleri gerçekleştirilir. Yıkama işi censiye göre değişkenlik gösterdiği için ölen kişi kadın ise yıkayıcısının kadın olmaları gerekmektedir ve erkek ise erkek yıkayıcılar tarafından ölü yıkama işlemleri gerçekleştirilmektedir. Yıkama işlemleri dört kişi tarafından gerçekleştirilir. Yıkama işlemleri tamamlandıktan sonra ölen kişi beyaz bir beze sarılara kefenlenir. Vefat eden kadın ve erkeğin, bedenleri örtülecek şekilde kefenlenmesi farzdır ve cenaze namazı kılındıktan sonra defin işlemleri gerçekleştirilir.

“Ölünün yıkanması ve kefenlenmesinde iki tür gelenek vardır ve bunlar İslami kurallara göre gelişmiştir. Yıkama işleminde kişinin namahremi olmaz. Örneğin kadının yıkanması işlemini yakınları olan kadınlar yapar. Ya da bu işten anlayan bir kadın tutulur. Yıkama işleminde dört kişi bulunur. Biri tutar, biri yıkar, biri su verir ve biri de diğer işlerle ilgilenir. Yıkama bittikten sonra ikinci aşama olan kefenleme yapılır. Kefenleme işlemi İslami kurallara göredir. Örneğin baştan aşağı tek parça bez kullanılır, düğme, dikiş, işleme vb. bulunmaz. Ayaklar, kollar ve gereken kısımlar bu bezlerle bağlanır.

Yıkama ve kefenleme işlemlerinden sonra cenaze, tabuta konularak defin yerine götürülür. Cenaze namazı kılındıktan sonra defin gerçekleştirilir. Bu süreçte sürekli Kuran okunur ve selavatlar getirilir.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

3.4.5. Defin

Kabrin derinliğinin, bir insan boyu ya da en azından göğüs hizası kadar, uzunluğunun cenazenin boyundan biraz fazla, genişliğinin de cenazenin rahatlıkla defnedilebileceği şekilde olması gerekir. Kabir içinin kible tarafı oyulur. Buna lahit denir. Cenaze defin işlemleri ölen kişinin yakın akrabaları ve komşuları tarafından en kısa sürede gerçekleştirilir. Cenaze mücbir bir sebep olmadığı müddetçe bekletilmez eğer ölen kişni birinci dereceden akrabası uzaktan kısa sürede gelebilecek ise bekletilir, cenaze dini usullere uygun bir şekilde ve genelde aynı günde defin edilmektedir.

“Defin işleminde İslami kurallara riayet edilir. Genel olarak cenazenin en kısa sürede defnedilmesi geleneği vardır. Ancak uzaktan gelecek özellikle birinci derece yakınları varsa makul süre ile bekletme yoluna gidilebilir. Eğer bekleme olanağı yoksa ya da gelecek kişilerin zamanında yetişmesi mümkün değilse defin gerçekleştirilir.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

3.4.6. Cenaze Merasimi

İnsan hayatının en önemli gerçeklerinden birisi de ölümdür. Türkmen toplumunda cenaze merasımı bir vazife olarak kabul edilmiştir. Cenaze işlemleri kişinin yakınları ve komşuları işbirliği ile yerine getirilmektedir.

“Türkmenlerde cenaze merasimi tüm Türkmen toplumun bir vazifesi olarak kabul görmektedir. Kişinin ailesi varsa cenaze merasimiyle ilgilenir ancak bu merasim ve diğer vazifeler çoğunlukla ailenin yakınları ve komşuların işbirliği şeklinde yerine getirilir.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

Vefat eden kişi yoksul, kimsesiz vb. ise yine elbirliği ile cenaze merasimi ve süreci toplum tarafından yerine getirilmektedir. Bu hususta KK.30 şunları ifade etmiştir;

“Burada yaklaşık 4 yıl sivil toplumuna yöneticilik yaptım kimsesiz olan soydaşlarımızdan eğer hasta olan olursa bunların hastane yatışlarını imkânsızlıkları olursa kendi cebimizden ödeyerek onların tedavisini yaptırıyoruz.” (KK.30)

Cenaze merasimi konusunda KK.30 şunları eklemiştir;

“Eğer hakka yürüyen olursa cenazemiz var diye sosyal medya araçlığı ile bütün akrabalara duyuruyoruz. Sonra görevli arkadaşı il mezarlıklar müdürlüğüne gönderiyoruz. Onlar mezar yerlerini hal ettikten sonra belirlenen adreste cenaze namazını kılıp defin işlemini yapıyoruz. O gün akşam gelip vefat eden kişi hakkına bir hatim yapıyoruz, fakirlere sadaka olarak pilav dağıtıyoruz.” (KK.30)

3.4.7. Cenaze Evi

Cenaze evi vefat eden kişinin cenaze işlemlerinin gerçekleştirildiği evdir. Yakınları ve konu komşuları taziye gelirler.

“Cenaze sürecinin başından itibaren vefat eden kişinin evi “cenaze evi” olarak betimlenmektedir. Kişinin yakınları, komşu ve arkadaşları ziyarete gelirler, taziye verirler. Ancak kadınlar ve erkekler ayrı ayrı yerlerde otururlar.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

Ayrıca İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerde ölün kişinin eşyaları ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.

3.4.8. Yas Tutma

Yas sevdiğiniz bir insanın ölümünün ardından uzun bir süre kısmen dünyevi işlerden elini çekmektir. Türkmen toplumunda bu süre eskiden kırk gün iken çağımızda ise nispeten kısa sürmektedir. Yas süresi boyunca vefat eden kişi için her gün dua edilip sadaka verilir, duygusal anlar yaşanır genelde vefat eden kişinin birinci dereceden akrabaları yas tutmaktadır.

“İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde ölen kişinin ardında bir yıla kadar yas tutulması geleneksel olarak yerleşmiş olmakla birlikte günümüzde bu süre nispeten daha kısadır. Ancak büyük oranda en az 40 gün yas tutulur. Yas tutma kişinin daha çok birinci derece yakınlarının gösterdiği duygusal bir matem hali olup, bu süreç düğün, eğlence vb. gibi durumlardan uzak durulur. Yas tutma döneminde ölen kişi için vefatı takip eden, üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerde sadaka verilir. Vefatın seneyi devriyesinde de sadaka verilmektedir.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

Yas tutma konusunda K4, genel bir çerçeve çizerek; yas tutma sürecinde ölen kişinin yakınlarının günlük yaşamdan soyutlanmadığını, bunun günah olduğunu sadece düğün, davet vb. gibi yerlere gidilmediği belirtmiştir.

3.4.9. Mezar Ziyaretleri

Mezar ziyareti Türkmen toplumunda vefat eden kişinin yakınları tarafından yapılan bir dini gelenektir. Mezar ziyaretinde vefat eden kişiye kuran-ı kerim okunarak dua edilir. En çok bu ziyaret bayramdan önce arife günü gerçekleşir.

“Mezar ziyaretleri, genellikle vefat eden kişinin yakınlarınca yapılmaktadır. Mezar başında Kuran’ı Kerim okunur, yas tutulur. Bayramlarda ve daha çok bayram öncesi arife gününde mezar ziyaretlerine önem verilir.” (KK.4; KK.8; KK.21; KK.30)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA YAŞAYAN ANDKHOY TÜRKMENLERİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARI

4.1. Nevruz

Farsça kökenli bir sözcük olan Nevrûz; “nev” yeni ve “rûz” sözcüklerinin bileşimi olup “yeni gün” anlamına gelmektedir (Rayman, 2002: 11). Sözcük Orta Asya leçe ve ağlarında “yenikün, yenkigün, yenyıl, çilpazı” gibi eş anlamlarıyla da kullanılmaktadır (Karaman, 2008: 130).

4.1.1. *Nevruzun Anlamı*

“Nevruz” un ya da “Yeni gün” ün kutsallığı Hun Türklerine kadar geriye gitmektedir. Sonraki nesil Türk boylarında özellikle Orta Asya ve Ön Asya Türklerinde nevrüz özel bir öneme sahiptir (Kafkasyalı, 2005: 150-151). Nevruzun kutsallığını yerleşmesinde etkili olan arka plana bakıldığında; baharın gelmesiyle birlikte kış şartlarında yapılması mümkün olmayan ya da güç olan tarım, hayvancılık, yayla göçü vb. çalışma faaliyetlerinin başlangıcı olarak kabul edilmesidir (Karaman, 2008: 130-133; Kafkasyalı, 2005: 150-153). Aras’ın (2021) aktardığına göre Nevruz Gök Tanrı (Kök Tengri) inanişinin geleneksel mirasıdır. “Nevruz günün ise Güneş balık burcundan koç burcuna girer. Miladî takvimde 21 veya 22 Mart günü geceyle gündüz eşitlenir. Rumî takvimde de 21 Mart günü 9 Mart gününe rastlamaktadır. Divanü Lügati’t Türk adlı eserde ‘On İki Hayvanlı Türk Takvimi’yle birlikte geçen Nevruz, burada yeni yılın başlangıcı olarak ifade edilmektedir.” (Aras, 2021: 347). Çalışma kapsamında kendileriyle görüşmeler yapılan İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmen toplumu için de nevrüz özel ve önemlidir. Katılımcıların nevrüz hakkında görüşleri aşağıda aktarılmıştır.

4.1.2. Nevruzun Kutlanması

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri Nevruz kutlamalarını nadir olarak kutlamaktadırlar, Nevruz bayramı hazırlığı olarak da sadece haft meyve ve semenek tatlısı yaparlar. Durum Afganisyan’da yaşayan Türkmenler için ise daha farklı ve orada nevruz kutlaması daha detaylı bir şekilde yapılmaktadır.

“Nevruz yani yeni yıl baharın gelişini kutluyoruz. Türkmenler nevruga “taze yıl” (yeni yıl) derler. Afganistan’da oyun oynuyorduk, salanıyorduk (salınma) ve karakul çak çak oynuyorduk. (Karakul çak çak; 8 kişi dörder kişi olarak iki gruba ayrılır, gurupların biri yüzüğü avuçlarının içinde saklar karşı gruba yüzüğü bulmalarını ister). Yeni yılda salanırsanız günahların dökülür derler. Yeni yılın gelişini, baharın gelişi ile ağaçların çiçek açmasından biliriz. Eskiden beri kutlanıyor. Yeni yıla bir kaç gün kala evleri temizliyorduk.” (KK.3)

“İstanbul’da yarın nevruz dediğimiz gece haft meyve (Haft meyve; yedi tür kuru yemişi, kuru üzüm, kayısı, fıstık, ceviz, badem, iğde ve leblebi, kaynar suya gece ıslatılır nevruz günü içilir ve gelen misafirlere de ikram edilir.) yapıyoruz. Nevruz günü Sümelek (Buğdayı ıslatıp tepsi üzerine ekilir, sonra bir haftada çimlenir yeşilini kesip alınır altında kalan buğdayı kıyma makinesinden çıkarılır yedi kere süzülür ve suyunu akşamdan sabah kadar kaynatılır, sabah hazır olur.) yapıyoruz.” (KK.3)

4.1.3. Nevruz ve Dini Bayramlar İlişkisi

Nevruz yeni yıl anlamına gelir. Nevruz bayramı Türkmenlerin vazgeçilmez bir geleneğidir, nevruz bayramı öncesi evler temizlenir. Semenek tatlısı, haft meyve gibi tatlılar yapılır. Dini bayramlar ise Ramazan bayramından önce bir ay Allah’ın emirlerini yerine getirmek maksadıyla oruç tutulur ve üç gün Ramazan bayramı yapılır. Kurban bayramında ise kurban kesilir.

“Nevruz, yıl alışık veya taze yıl (yeni yıl) anlamına gelir. Diğer bayramlardan farkı Ramazan bayramında ise bir ay oruç tutuktan sonra üç gün Ramazan bayramı olur. Kurban bayramında ise kurban kesilir. Afganistan’da Nevruzda eskiden oğlak oyunu, yumurta tokuşu ve salanmak gibi oyunlar oynayarak eğleniyorduk, haft meyve, sümelek tatlısı ve ekmeği yapardık. Sümelek pişirirken def çalıp şarkı söyleniyordu. Yeni elbise alıp giyerdik. Nevruzu kutlamak için akraba ziyareti yapardık. Nevruza (yeni yıla) bir kaç gün kala ev temizliği yapıp kendimize yeni elbise alırdık. Nişanlı kıza elbise kuru yemiş götürürdük. Kek, kurabiye, börek, katlama pişiriyoruz. Burada sadece haft meyve ve sümelek yapıp kendi ailemiz içinde kutluyoruz.” (KK.7) (Fotoğraf 39, 40, 41)

Fotoğraf 39: Nevruz Bayramında Yapılan Haft Meyve (1)

Fotoğraf 40: Nevruz Bayramında Yapılan Haft Meyve (2)

Fotoğraf 41: Nevruz Bayramında Yapılan Sümelek Tatlısı Yapılışı

4.2. Ramazan ve Oruç

Oruç kelimesi Türkçeye, Farsçadan geçmiş olup “rûze” kelimesinden gelmektedir. Kelimenin değişimi ise “rûze→urûze→uruç→oruç” şeklindedir (Çalışkan, 2017: 159). Kuran’ı Kerim’de Bakara Suresi’nin 183. ve 184. ayetlerinde “Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır” (Diyanet Meal, Kuran’ı Kerim, 183. ve 184. Ayet) denilerek oruç ibadeti Müslümanlara farz kılınmıştır. Bu kapsamda Türkmenler için Ramazan ayı ve oruç ibadeti, gelenekler arasına yerleşmiştir. Oruç hazırlıkları, Ramazan ayı öncesinden başlar ve Ramazan Bayramı sonunda tamamlanır. Ramazan ayı ve oruç hakkında KK.3 ve KK.7’nin yaptığı açıklamalar aşağıda aktarılmıştır.

4.2.1. Ramazan Öncesi

Oruç ibadetinin hazırlıkları Ramazan ayı öncesinden başlamaktadır. Oruç zamanının tam olarak belirlenmesi, evlerde temizlik, yiyecek hazırlıkları ve oruç ibadetinin önemi konularında genel bir hazırlık söz konusudur.

“Oruç biz Müslümanlara şart olan Kuran-Şerif’in emridir. Eskiden Afganistan’da Ramazan ayını Yaş Ulular (ak saklılar) büyüklerimiz aya bakıp bilerlerdi bize onlar söylerdi ramazana bu kadar kaldı falan gün oruç tutulacak diye. Eskiden köylerde ekonomik durumu iyi olanlar ramazandan bir gün önce bir koç kesip eti kızartarak saklardı ramazan boyunca kızartılan etten yerlerdi. Dinimize göre 7 yaştan itibaren çocuklar oruç tutmalıdır. Üç gün sonra yani ramazanın üçüncü günü çocuklar komşulara akrabalara giderek “Ya Ramazan” söyler onlarda çocuklara şeker, sakız ya da para verirler.” (KK.3)

“Oruç farzdır islamın beş şartından birisi oruçtur. Her Müslümana bir ay oruç tutmak farzdır tutması lazım. Eskiden Ramazanı aya bakıp bilirlerdi şimdi de takvime bakıp biliyoruz. Ramazan gelmeden 15 gün önce genel temizlik yapıyoruz. Erkek çocuklar 7 yaşında ve kızlar ise 9 yaşına girince oruç tutmaya başlıyor.” (KK.7)

Ramazan öncesi dönem hakkında yapılan açıklamalar bakıldığında Yaş Uluların ayın durumuna göre Ramazan ayının geldiğinden belirlenmesi, erkek çocukların 7, kız çocukların da 9 yaşından sonra oruç tuttuğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Ramazan ayına yönelik Türkmenlere özel bir hazırlık vardır.

4.2.2. Sahur

Sahur, oruç ibadetinde imsak yani güneşin doğmaya başladığı/başlayacağı an olarak bilinen imsak vaktinin dolmasından önce gece yemek yenilmesidir. Türklerde Ramazan kültürü içerisinde sahur, önemli bir yere sahiptir (Özden, 2006: 84).

“Eskilerde mahalleden biri demire vurarak sahura kaldırırdı ya da saatin alarmini ayarlardı. Sahurda Türkmen pilavı yenir. Sahurda yenecek pilav altı (eti) iftardan sonra pişirilir, sahura yarım saat önceden kalkıp pirincini pişiririz. Biz Türkmenler pilav yemezsek olmaz, sahurda mutlaka pilav yeriz.” (KK.3; KK.7)

4.2.3. İftar ve Teravih Namazı

İftar, bilindiği üzere orucun açıldığı, yeme içmenin serbest hale geldiği akşam ezanı saatiyle başlar ve imsak vaktine kadar yeme-içme devam edebilir.

“İftarda reçel, hurma, makarna, çorba gibi hafif yemekler yenir. Türkmenler iftarlığa “ağız açma” derler. Durumu elverişli olan bazı aileler büyük iftarlık verir herkesi davet eder, bazıları sadece ailelerini davet edip iftarlık verir.

Kuran- kerim okutulur ya da okunur. Teravih namazına ise önceden sadece erkekler giderdi şimdiler ise kadınlarda Teravih namazına gidiyor. Ramazan ayında zenginler mutlaka fakirlere yardım ederler zekâtını verirler.” (KK.7)

“İftarda her türlü yemek hazırlıyoruz ve ezan okunmadan önce sofrayı kurup Allah’a şükür ederek dua edip dileklerimizi ederiz Allah’u Teâla iftar öncesi dua eden kullarının duasını geri çevirmiyormuş. Her ramazanda bir kere ağız açma (iftarlık vermek) çok sevaptır, bunun için misafirlerimize yani iftar davetlilerimize her türlü yemek yaparız. Herkes bunu yapmak mecburiyetinde değil gücü yeten iftarlık verir. Eskiden kadınların teravih namaz kıldığını bilmediğim için teravih namazı kılmıyordum öğrendiğimden beri yaklaşık 33 senedir Teravih namazı kılıyorum, erkekler camide kadınlar ise evde Teravih namazını kılarlar. Ramazan da iftarlık ve Kuran-Kerim hatim (kuran-kerim okutmak) dışında toplanılmaz ve bir araya gelmezler. Ramazanda fakir fukaraya yardım edilir önce yakınlarımıza sonra başka ihtiyaç sahibi olanlara sadaka ve zekât veririz. Para ya da temel gıda yardımı yapılır yağ, pirinç ve un gibi.” (KK.7)

4.2.4. Ramazan Bayramı Hazırlıkları

Türkmenlerde Ramazan ayı öncesi hazırlıkları olduğu gibi Ramazan bayramı öncesinde de hazırlıklar vardır. Evlerde temizlik, bayram alışverişi, tatlı ve ikramlıklar gibi bir takım hazırlıklar yapılmaktadır.

“Ramazan bayramı için hem kendimize hem çocuklarımıza elbise, ayakkabı ve kuruyemiş alırız. Evde katlama (katmer gibi yapılır ve bol yağda kızartılır), seleçek (Afgan Türkmenlerine has bir tür tatlı), hajur (halbur hurması), kek ve kurabiye pişiririz. İrim (Niyet) çocuk sahibi olmayanlar arife günü niyet edip çocuk kıyafeti diktirir ve onu ileride çocuk sahibi olma niyetiyle saklarlar.” (KK.3; KK.7)

“Arife günü hatim yani kur ‘an-ı Kerim okuturuz ve yemek yapıp fakır fukaraya dağıtırız okunan kuranı kerimi geçmişlerimizin ve peygamber efendimizin ruhlarına bağışlarız.” (KK.7)

4.2.5. Ramazan Bayramı

Ramazan bayramı bilindiği üzere oruç ibadetinin bittiği ve artık Müslümanların yeme-içme serbestisi kazanmasını bildiren bir dini bir ödül gibidir. İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerde bayram sabahı erken kalkar ve erkekler yeni elbiselerini giyerek bayram namazı kılmaya giderler ve kadınlar da bayram hazırlığı yaparlar. Bayram boyunca sofralar şenlenir ve akraba ziyaretleri gerçekleşir.

“Bayram sabahı, erkekler sabah erkenden kalkıp bayram namazı kılmaya giderken hanımlar ve kızlar ise onlar gelene kadar bayram sofrası hazırlarlar serilen sofraya bayramın 4. Gününe kadar kaldırılmaz, erkekler bayramın son gününe kadar akraba ve komşu ziyareti yaparken kadınlar ise bayramın 4. gününden itibaren bu ziyaretleri gerçekleştirmektedirler. Bayram kutlamaya gelenlere bayrama özel hazırlamış olduğumuz çeşitli tatlı ve kuru yemişlerimizden ikram ederiz. İlk önce anne ve baba ziyaretine edilir daha sonra akraba ve komşu ziyaretine gideriz, büyüklerimizin elini öpen çocuklarımıza el öpenin çok olsun evlat diyerek bayram harçlığı verilir.” (KK.3; KK.7)

4.3. Kurban Bayramı

4.3.1. Kurban Bayramının Niteliği

“Kurban, insanlık tarihi kadar eski olan bir ibadettir. Bugünkü şekliyle Hz. İbrahim’den kaldığı anlaşılmaktadır. Kurban, bütün ümmetlere meşru kılınmış, İslam dininin nişanelerinden sayılan mali bir ibadettir. Nisap miktarı (kurban kesme gücünün tayin edilmesinde bir ölçü şekli) malı olan her Müslümana kesmesi emredilen, asaleten veya

vekâleten ifası mümkün olan bir vecibedir. Kurban kesmek, hüküm olarak Hanefi mezhebine göre vacip, diğer mezheplerde müekket (akt'i) sünnettir. Deve, sığır, manda, koyun ve keçi gibi evcil hayvanların erkeği de dişisi de kurban edilebilmektedir (Boran, 2020: 65). Kurban bayramının çok uzun bir geçmişinin olması ve İslam dininde emredilmesi Türkmen geleneklerinin içerisinde güçlü bir şekilde yer bulmasını sağlamıştır.

Bu konuda KK.28, KK.29, K3 ve K7'nin ifadelerinden yola çıkarak kurban konusuna bakış, kurban bayramının niteliği, kurban olarak tercih edilen hayvanın niteliği ve kimlerin kurban kesmesi konusunda bir beklentinin olması durumunu şu şekilde açıklamak mümkündür; Kurban bayramının niteliği;

“Kurban bayramı tüm Müslüman âleminin bayramıdır. Kurban kesme bizlere Allah'ın bir emri ve tüm kötülükleri giderdiği için ekonomik durumu iyi olan her bir Müslüman kurban keserler.” (KK.3)

“Kurban bayramı namazı; “Ramazan bayramı namazı ile Kurban bayramı namazının farkı yoktur.” (KK.29)

4.3.2. Kurban Kesim Zamanı

İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenleri Kurban kesim işlemini bayramın ilk gününün den son gününe kadar gerçekleştirmektedirler.

“Kesim işlemleri ağırlıklı olarak bayramın ilk günü tamamlarlar yetiştiremeyenler ise bayramın son gününe kadar kesim işlemlerini devam ettirebilmektedirler. Kurban ekonomik durumu iyi olan her çiftin kurban kesmesi gerekmektedir eğer ekonomik durumu elvermiyorsa aileden anne ve babanın kurban kesmesi yeterli olacaktır.” (KK.7; KK.28)

“Bayram namazını kılıp geldikten sonra aile ile bayramlaşıp çocuklara harçlık verip daha sonra hemen kurbanı kesiyoruz. Kurban işlerini bitirdikten sonra akrabalara bayramlaşmaya gidiyoruz.” (KK.28; KK.29)

4.3.3. Kurbanlık Tercihi

Kurban kesmek Allahu tealanın bir emridir. Genelde kurban olarak koç seçilir, maddi imkânı düşük olanlar keçi, koyun ve ya 7 kişiden oluşan bir ekip olarak deve ya da sığır keserler. Kurbanlık hayvani bayram namazı eda edildikten sonra kurban sahibi tarafından ya da kesim işinden anlayan kişiye vekâleti verilerek kesme işlemleri gerçekleştirilir.

“Kurban için genellikle koç tercih edilir sebebi ise Allah’u Teâla’nın gökten kurban için koç göndermesidir. Koç dışında inek, deve ve keçi gibi büyük ve küçükbaş hayvanlar da tercih edilir. Kurban kesimini kurban sahibi kesim işlerinden anlıyorsa kendisi ilgili duayı okuyarak Allah rızası için kurbanımı kesiyorum diye hayvanı azarlamadan kesim işini gerçekleştirir, eğer kendisi kesimden anlamıyor ise bilen birine vekâleti vererek kestirebilir ancak en iyisi kendisinin kesmesidir.” (KK.3)

“Vekâlet işlemi, adım falan kişi kendim için ya hanımım için kurban kestiriyorum diyerek vekâlet verir.” (KK.28)

4.3.4. Kurban Hazırlığı

Kurban Hazırlığı; Afganistan Türkmenleri kurban hazırlığı olarak kesilecek kurbanı 1 ya da 2 ay öncesinden alarak beslerken İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri ise kurban için kesilecek hayvanı kurban bayramı sabahı alırlar.

“Afganistan’da kurban kesmeden önce kesim yeri hazırlıyorduk hayvanın başı kibleye olacak şekilde yatırıp ayaklarını bağlayarak önce kelime okunur

sonra da ilgili duayı okuyarak Allah rızası için kurbanımı kesiyorum diyerek orada kesim işini gerçekleştiriyorlar.” (KK.3)

“Kurban hazırlığı kişilerin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Eğer kişinin hayvan saklayacak yeri ve ekonomik gücü var ise 1-2 ay öncesinden hayvanı alıp kendileri bayrama kadar iyice besleyip saklarlar, yeri ve ekonomik durumu elvermeyenler ise bir kaç gün kala hatta bayram gün sabahı alıp keserler, eğer durum elverişliyse daha önceden alıp kendin besleyip yetiştirirsen daha çok sevabı var.” (KK.3)

“Kurban kesilmeden önce bıçak, tahta, kurban kesip Koyacağımız büyük poşet ve tuz hazırlanır. Evde bahçe varsa kurbanı 2 veya 3 gün önce alınır. Olmazsa bayramı günü alıp kesilir. Bazı aileler kurban kesildikten sonra çiğ eti herkese dağıtır, bazıları ise pişirerek verir üç gün bayrama kadar gelen misafirlere et ikram edilir. Kurbanı kelimeyi okuyarak kesiyorlar. Yedi kişi olarak bir kurban kesebilirler.” (KK.28: KK.29: K3; K7)

Afganistan’da kurbanı kesmeden önce koyunu önce sudan doyuruyorlardı ağızına şeker verirlerdi ağızı şirin (tatlı) olsun diye. Bazıları gözünü ve ayaklarını bağlayarak keserdi bazıları gözünü bağlamadan keserdi.” (KK.7)

4.3.5. Kurban Etinin Dağıtılması

Kurban etinin dağıtımını etin üçe bölünerek bir kısmının ihtiyaç sahiplerine ve komşulara dağıtılır, diğer kısmı ise pişirilir ve bayramlaşaya gelen herkese ikram edilir ve kalan diğre bir kısmı ise ailece pırilip yenir.

“Kurban kesildikten sonra bayramlaşma ve etin dağıtılması işi yapılır. Bayramlaşma; Bayramlaşmaya ilk önce anne babadan başlanır. Eğer yoksa yaş ululara (yaşça büyük olanlar) gidilir.” (KK.28: KK.29: K3; K7)

“Kurban etini üçe böleriz ilkini komşulara ve ihtiyaç sahiplerine veririz ikincisini ise pişirerek bayram kutlamaya gelen konu ve komşulara yediririz son bölümünü ise kendimiz ailece yeriz.” (KK.28; KK.29; K3)

4.3.6. Kurban Öncesi ve Sonrası Oruç

Kurban öncesi oruç;

“Kurban bayramına 10 gün kala oruç tutarlar onuncu günü yani kurban bayramın ilk günü bayram namazı kılındıktan sonra kurbanı kesip pişirdikten sonra orucu da onunla bozarlar kurban eti ile orucu bozmak yani iftar etmek sevaptır.” (KK.28; KK.29; K3)

Ancak burada kurban etiyle oruç bozmak hususunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Zira İslam dininde başlanmış bir oruç; belirlenen kurallar, sağlık durumu vb. gibi olağanüstü haller olmadıkça bozulamaz. Kurban etiyle oruç bozmak, kişi aslında o gün oruçlu değildir, ancak bir şey yemeden kestiği kurbanın etinin pişmesini bekler.

“Türkmenlerde Kurban Bayramı sonrasında isteyen oruç tutabilir. “Üç gün bayramdan sonra da altı gün oruç tutulursa çok sevabı vardır. Kurban bayramında iş çok olduğu için işleri bitirdikten sonra anne babaya bayram kutlamaya gideriz sonra kardeşlere ve akrabalara gideriz. Bayramlaşmaya gelen misafirlere kavurma, kızartılmış et, çorba vb. ikram ederiz.” (KK.7)

4.4. Halk Hekimliği

Dağı'nın (2013) aktardığına göre bilinen ilk İslami Türk eserlerinden biri olan Yusuf Has Hacib'in “Kutadgu Bilig” eserinde; ilaç için “em”, tabip için de “emci” sözcükleri kullanılmıştır. Ayrıca çeşitli araç ve otlarla iyileştirme işini yapana “otacılar” den söz edilmiş ve onların insanlar ve toplum için faydalı oldukları belirtilmiştir. Benzer şekilde Türk İslam eserleri arasında önemli bir yeri olan Kaşgarlı Mahmut'un “Divânü Lûgati't

Türk” eserinde de tıbbi ve hekimlik bağlamında; “em, ot (ilaç); atasagun, emçi, otaçı (hekim, ilaç yapan adam, eczacı); ig, kem (hastalık); sükel, talganliğ, talgançil (hasta); argın-, igle-, kemle- (hastalan-); emle-, karta-, katran-, em semle-, yinedh-, yinet- (iyileştir-, tedavi et-), terimleri kullanılmıştır” (Dağı, 2013: 61-62).

Çalışmada görüşleri alınan katılımcılar da Türkmenlerde halk hekimliği uygulamalarından bahsetmiştir. Uygulamalara genel olarak bakıldığında; karantina, diyet, çeşitli bitkisel preperatlar vb. ile dua temelli yöntemler olduğu görülmektedir. Çeşitli hastalık türlerinde Türkmenlerde uygulanan yöntemler aşağıda aktarılmıştır.

4.4.1. Kızamık

Kızamık hastalığı; Kızamık özel bir virüs ile meydana gelen bulaşıcı bir hastalıktır. İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri bu hastalığın geçmesi için pişi pişirerek ve çocuğun üzerine kırmızı kumaş örtmektedirler.

“Kızamık hastalığı için pişi pişiriyorlar, sıcak tutuyorlar hem anne hem çocuk hiç bir yere çıkmıyor.” (KK.3)

“Eskiden üç-dört gün çocuğun ateşi olurdu sonra kızamık çıkıyordu, çocuğu kırmızı kumaşa sararak üzerlik ve şap yakardık, terletiyorduk böylece iyileşen iyi oluyordu iyileşmeyi Allah (c.c.) almak isterse alıyordu. Şimdi herkes doktora gidiyor.” (KK.11)

4.4.2. Sarılık

Sarılık hastalığı genelde küçük çocuklarda görülür ve Afganistan Türkmenlerinde sarılık hastalığını çabuk geçmesi için sarılık olan çocuğun boynuna sarı boncuk, altın takılır ve sarı elbiseler gidirilir, sarılık hala geçmiyorsa din hocasına götürülerek okutulur.

“Sarılık hastalığı için çocuğun boynuna sarı boncuk, altın takıyorlar, sarı elbise giydiriyorlar çocuğun annesi çocuğu emziriyorsa yağlı yemekler yemiyor. Afganistan’da büyük çocuksa hocaya götürerek okutuyorlar hoca da soğana okuyup sonra soğanı boynuna takıyordu.” (KK.3)

“Eskiden çocuk sarılık olursa annesine yumurta yedirilmezdi. Çocuğu sarı altının suyuna yıkardık, üzerlik ve şap yakılırdı. Zerdeçalı ile sütü karıştırarak içirirdiler. Şimdi ise doktora gidiyorlar kan tahlili yaptırıyorlar.” (KK.11)

4.4.3. Boğaz Ağrısı

Boğaz ağrısı;

“Her sabah kahvaltıdan önce tuzlu su ile gar gara yapıyoruz. Evde annemiz ya kayıinvalidemiz varsa onlar boğazımıza mesaj yapıyor.” (KK.3)

4.4.4. Çocuğun Geç Konuşması

Çocuğun geç konuşması;

“Benim bir oğlum geç konuştuğu için birisi bana söyledi üç Cuma günü caminin etrafından dolan, Cuma namazından önce selâ verilirken dolandım her seferinde cami kapısına geldiğimde Fatıha suresi ile salavat okuyarak oğlumun başına elimi sürüyordum. Ve yedi kurbağanın dilini yedirdim.” (KK.3)

4.4.5. Çocuğun Geç Yürümesi

Çocuğun geç yürümesi;

“İki yaşına kadar yürümeyen çocuğun ayaklarına ve beline yağ sürerek mesaj yapıyorlar, çiretiyorlar (çocuğun sırtına jilet atarak bozuk kanın dışarı çıkmasını sağlarlar).” (KK.11)

4.4.6. Yılan ve Akrep Sokması

Yılan ve Akrep Sokması;

“Afganistan’da yılan ya da akrep sokarsa her hangi bir ilaç sürerek hocaya götürüp okutuyorlardı ya da zehri vücuttan çekmek amacı ile akrebin soktuğu yeri emip dışarıya tükürürdüler.” (KK.11)

4.5. Halk İnanışları

Genel olarak halk inanışları, halkın ortak değerlerinden beslenerek gelenekselleşmiş ve yerine yaptırım söz konusu olan ilke ve kurallar olarak kabul edilebilir. Türk halk inanışları da, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası bir sentez sürecinden geçerek İslam’la çelişmeyecek şekilde iç içe geçmiştir (Balaban, 2006: 2). Türk halk inanışları, kuvvet derecesine göre “töre” adı verilen kurallara bürünmüştür. Halk inanışları ve töre; Türklerde öteden beridir kişisel, toplum ve devlet yaşamında temel referans nesneleri olarak yer bulmuştur (Kafesoğlu, 1991: 233-235). Türklerde halk inanışlarının temelinde eski geleneklerle birlikte İslamiyet sonrası oluşan inançların etkisi ve yeri çok güçlüdür. Bu kapsamda Türklerde gerek halk inanışları gerekse törede insan ve adalet öne çıkmaktadır. Diğer yandan Türklerde halk inanışlarında, kişilerin soy-sop gibi diğerlerinden üstün ya da aşağı olduğu bir yargı ya da sınıflama bulunmaz (Akay, 1998: 21; Lewis, 2004: 7-8). Örneğin Yusuf Has Hacib, “doğruluk ve herkesin hakkını vermek” olarak yaptığı kavramsallaştırmada “hak” kavramının önemini ortaya koymuştur (Açık, 2016: 421-422). Özel olarak ise halk inanışları; toplumu ya da bireylerin bazı kavramlara yüklediği anlamları ifade etmektedir. Bu kapsamda katılımcıların Türkmenlerdeki halk inanışlarına ilişkin yaptıkları açıklamalar aşağıda aktarılmıştır.

4.5.1. Kurban/Adak

Katılımcılar Andkhoy Türkmenleirde adak kurbanı kesiminin yaygın olduğunu belirtmişlerdir.

“Türkmenlerde adak çoktur. Türkmenler adağa çok inanıyorlar maddi durumu iyi olanlar kurban kestiriyorlar hiç olmazsa her Cuma günü yedi ekmek sadaka veriyorlar.” (KK.3)

“Bir kişi çok hasta ise, kötü rüya görürse ve ya kaza yapmışsa adak adıyorlar kurban kesilir.” (KK.7; KK.28; KK.29)

“Bir kişinin sıkıntıları olursa ya da kötü rüya görürse bir mal (hayvan) Allah yoluna sadaka diye kurban kesiyorlar. Sonra fakir fukaraya veriyorlar.” (KK.21)

4.5.2. Nazar

İsatnbulda yaşayan Afganistan Türkmenleri nazar olan kişiye ya da nazar olmaması için çocuğa şap ve Üzerlik yakmaktadırlar.

“Nazara inanlar var, Türkmenlerde “tu tu” diyorlar, maşallah diyorlar. Nazar değmesin diye alabağ (siyah ve beyaz ipten yapılmış bir bağ) takıyorlar. Nazar boncuğu takıyorlar. Her gün Ayetel Kürsi okuyorlar,. Nazar değene şap yakıyoruz.” (KK.3)

“Nazar asıl kitapta (Kuran-ı Kerim)’de var. Nazar değmesin diye bir şey yapmıyorlar ama eskiden hocalardan muska alıp takıyorlardı.” (KK.21)

4.5.3. Bereket

“Ben bereket olsun bolluk olsun diye her gün sabah namazından sonra Vakıa suresini okuyorum.” (KK.3)

“Her şeyin başı besmele Allah’ın en büyük adı Besmele hem evde hem dışarda besmele dersiniz her şey bereketli olur. Beş vakit namaz kılarsanız eviniz hep bereket gelir.” (KK.21)

4.5.4. Günler

Günlerle İlgili İnanışlar; Eskiden gelen bu gelenek ve inacı İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenler hala unutmayıp, haftanın bazı günlerinde bazı işleri yerine getirirken bazı günlerde ise o işe yapmazlar burada uğur ve uğursuzluk söz konusudur.

“Cuma gece ve Cuma günü çamaşır yıkamıyorum. Pazartesi ile Perşembe günü oruç tutmak sevaptır.” (KK.3)

“Eskiden bazıları Salı, Cumartesi, Çarşamba günü çamaşır yıkmayın günah oluyor diyorlardı. Salı günü Allah’a yakın ya da yetişmiş ninelere aş (yemek) pişirerek sadaka yapılıyor çamaşır yıkamayın duş almayın diyorlar. Cumartesi günü çamaşır yıkanırsa zenginlikten fakirliğe doğru gideceği düşünülmüştü. Çarşamba günü hiç olmasa öğlene kadar çamaşır yıkmayın diyorlardı” (KK.21)

4.5.5. Peygamber Toy

Afganistan Türkmenleri, Peygamber Toyu’nun yalnızca Türkmenler has bir gelenek olduğunu, Türkmenlerin Peygamber imizin öldüğünden beri bu geleneği yaşattığını söylemektedirler. Peygamberimiz altmış üç yaşın da vefat ettiği için altmış üç yaşına giren her Türkmen, peygamber toyu yapar. Bu toy, 63 yaşına giren büyükler için evlatları

tarafından dayapılır. Bu günde mollalar (hocalar) toplanır, 63 yaşına giren büyüğe hediyeler verilir, kurban kesilir, yemek ikram edilir, kur'an okunur. 63 yaşına giren kişi Allah'a şükür edip tanıdıklarına hakkını helal eder. (Şahin, 2016: 1153)

Akkoyun toy veya Peygamber toy Türkmenler içinde süregelen bir kültürdür. Akkoyun toy, 63 yaşına gelen dede veya ninelere evlatları tarafından yapılan bir toydur. Hz. Peygamber (s.a.v)'in 63 yaşında vefat ettiğini ve bu yüzden 63 yaşına geldiğimizde Hz. Peygamber'in ömrü kadar yaşadığını ve buna şükran için yapılan bir gelenektir. (Makhdom, 2016: 52/53)

“Peygamber Toy, Hz. Muhammed'in vefat yaşına varan kişilerin kurban kesmesi ve Kuran'ı Kerimi hatmetmesidir. Peygamber Toy 63 yaşına giren ve ekonomik durumu iyi olan herkes peygamber efendimizin yaşına girdik deyip ak koyun keserek toy (düğün) yaparlar ve Kuran-ı Kerimi hatim ederek başta peygamber efendimiz olmak üzere tüm geçmişlerimizin ruhun bağışlarlar.” (KK.7; KK.8)

“Peygamber toy gücü yeten insan herkesi davet edip Peygamber toy yapar. Hatim-i Kuran (Kuran- kerim okutmak), ya da ak koyun toy da diyorlar. Ak koyunu alıp keserler nine olsun dede olsun onun adına sadaka yaparlar. 63 yaşına giren her nine ve dede bu toyu ya da sadakayı yaparlar Peygamber toy günü nine ya dede ak elbise giyerler, yünü ak olan koyun kesilir pişirilir ve gelen misafirler ikram ederler. Peygamber toya gelen herkes nineye hediye verirler sonra ninede herkese birer tane ak (beyaz) eşarp verir yani sizlerde benim yaşıma yetin sizlere de Allah yetirsin diye dua ediyor.” (KK.8)

4.5.6. Rüyalar

Türkmenlerde rüyaların yorumlanmasında, görülen şeye göre tasvirler yapılmaktadır. KK.3 ve KK.21'in aktarımıyla bunlardan öne çıkan bazıları alfabetik sırayla şu şekildedir;

Ağlamak; *“Rüyada ağlayan kişi mutlu olur gülen kişi üzülür.”*

Akrep; *“Rüyada akrep görülürse düşman olur.”*

Altın; *“Hamile kadın rüyasında altın görürse kız çocuğu olur.”*

At; *“Rüyada at görmek murat olur, hamile kadın rüyasında at görürse erkek çocuğu olur.”*

Balık; *“Rüyada balık gören kişinin evladı olur.”*

Bit; *“Rüyada bit görürsen servet oluyor diyorlar.”*

Çamur; *“Rüyada çamur görmek iyi değil hastalık ya da başına bir musibet geleceğine işaret eder.”*

Çocuk; *“Rüyada kız çocuk gören kişi adı kötüye çıkıyor, dedikoduya konu oluyor diyorlar. Erkek çocuk iyidir.”*

Diş; *“Rüyada dişler dökülürse iyi olmaz.”*

Gül; *“Rüyada gül görmek iyidir.”*

Gülmek; *“Rüyada gülen kişi ağlar.”*

Gümüş; *“Hamile kadın rüyasında gümüş görürse erkek çocuğu olur.”*

Kan; *“Rüyada kan görmek aydınlık demektir.”*

Karınca; *“Rüyada karınca görmek berekete işaret eder.”*

Kuran-ı Kerim; *“Rüyada Kuran-ı Kerim görmek iyidir.”*

Ölü; *“Rüyada ölen birisini görmek gurbetten bir yakının gelecektir.”*

Peygamber (S.A.V); *“Rüyada Peygamber efendimizi görmek çok iyi olur, Rabbim nasip etsin.”*

Yağmur; *“Rüyada yağmur bereket olur.”*

Yeşillik; *“Rüyada yeşillik görmek iyidir.”*

Yılan ve Akrep; *“Rüyada yılan ve akrep görmek iyi değil düşman olur.”*

Yumurta; *“Rüyada yumurta gören kişinin evladı olur.” (KK.3; KK.21)*

4.6. Giyim-Kuşam

Giyim kuşam konusunda özellikle Türkmen kadınlar tüm vücudu kapatacak elbiseler tercih ederken erkekler ise geleneksel kıyafetleri tercih edebilmektedir. Ancak günümüzde İstanbul’da eski geleneklere göre bir giyim olgusundan söz etmek güçtür.

“Biz Türkmenler kısa elbise giymiyoruz, Türkmen elbisesi uzun, kolu uzun desenli, yakası desenli oluyor. Türkmen elbiselerimizi hem evde hem düğünlerde giyiyoruz. Geleneğimizi unutmadık Afganistan’da iken de Afganların içinde bile biz Türkmen elbiseler giydik. Erkek Türkmen elbiseleri beyaz olur yakaları hem desenli hem desensiz olur, Türkmen don (kaftan) oluyor.” (KK.19)

“Elhamdüllah Türkmen elbisemizi hiç bırakmadık evde, dışarda ve toplantılarda giyiyoruz ama şimdi genç gelin ve kızlarımız buranın elbisesini giyorlar. Nasıl diktirirsen öyle diktir uzun, desenli ve kolu uzun. Erkeklerde özel günlerde Türkmen elbisesini giyorlar kuynek eştan (Afgan elbise) üzerinden Türkmen don giyorlar.” (KK.11)

4.7. Mutfak ve Yemek

Türkmenlerde mutfak ve yemek gelenekleri oldukça zengindir. Bu zenginliği mutfağı gördüğünüzde anlayabilirsiniz.

4.7.1. Mutfak

Türkmenlerde mutfak kadının sorumluluğundadır. Ancak düğün zamanı çok sayıda kişiye yemek pişirildiğinden bu işte ehil aşçılar tutulmaktadır.

“Düğünlerde aşçı tutulur, düğün büyük olduğu için evde ki bayanlar yapamazlar o yüzden aşçı tutulur misafirler için güzel yemek olsun diyerek aşçı tutulur. Aşçı erkek olmalıdır, bu aşçı küçüklükten öğrenmiştir aşçılığı. Aşçıya para ya hediye verilir para olarak pişirdiği yemek miktarına göre verilir. Yemeği yer sofraya oturarak yiyoruz. Yemeğe aile büyüğü başlar, yemekten önce besmele çekiyoruz herhangi bir dua okumuyoruz duayı yemekten sonra okuruz.” (KK.7)

“Afganistan’da Türkmen düğünleri genelde köyde yapılır, düğünde 15 koç kesilerek Türkmen pilav yapılır düğünlerde genelde aşçılar erkek olur bunlar para karşılığı pilav yaparlar, bizim düğünlerde pilavlar büyük kazanlarda yapılır. Eskiden buzdolabı olmadığı için yemeklerimizi bodrumda saklardık, havuç, soğan ve domatesleri ise yere gömerek saklardık. Tandırı tandır ustaları yapar biz ise satın alarak evde kurulumu kendimiz yapıyorduk, tandır kendine özgü yapışkan topraktan yapılıyor.” (KK.4)

“Afganistan’da yemekler çamurdan yapılmış ocaklarda yapıyordu bu durum hala köylerde geçerlidir, doğal gaz olmadığı için odun, hayvan tezeği ve çal çırpı yakarak yemek yapıyorduk. Şimdi ise dünyamız geliştiği için İstanbul’da yemek için ayrı mutfak ve mutfak malzemeleri olduğu için modern geliştirilmiş fırın ve ocaklarda yapıyoruz. Her gün sabah kahvaltı, öğlen yemeği ve akşam yemeği olmak üzere üç öğün yemek yiyoruz. Afganistan’da sabah kahvaltıda ekmek, çay, süt, kaymak ve şeker ile kahvaltı yapıyoruz. Öğlen ise ekmek çorba ve yağlı yemek yapıp yiyoruz. Akşam ise pilav çorba ve çeşitli yemekler yapıyorduk. Yemek hazır olduktan sonra sofrayı hazırlar yemekleri getirir ailece bir sofrada yemeklerimizi yiyoruz, yemeğe ilk ailenin en büyüğü olan erkek besmele çekerek başlar ardından bizler başlıyoruz yemek bitince de şükür duası okur sofrayı kaldırıyoruz. Yemek çeşitlerimiz genellikle pilav, şola, çorba ve barbuniye vs. şeklindedir.” (KK.4)

Aşağıda fotoğraf 42 ve 43’te İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinin mutfağında kullanılan düdüklü tencere örnekleri verilmiştir.

Fotoğraf 42: D d kl  Tencere (1)

Fotoğraf 43: D d kl  Tencere (2)

Fotoğraf 44’de İstanbul’da yaşıyan Andkhoy Türkmenlerin mutfak kültürüne ait bir el dokuması çaydanlık kılıfın görseli yer almaktadır.

Fotoğraf 44: El Dokuma Çaydanlık Kılıfı

4.7.2. Ekmek

Afganistan Türkmenleri ekmeği pazardan almazlar genelde kendi elleri ile gereken malzemeleri alıp evde hamur kırlarlar ve hamur geldikten sonra tandırı odun ve saman yakarak kızgın hale getirir ve hamura şekil vererek tandıra konulur. İstanbulda yaşayan türkmenler ise burada tandır olmadığı için fırında yaparlar.

“Ekmek, yapmak için önce un, su, tuz ve mayayı karıştırır hamur hale gelene kadar yoğururuz mayalandıktan sonra hamuru bezelere ayırıp açıyoruz daha sonra da fırında ekmeğimizi pişiririz.” (KK.4; KK.7; KK.9)

Aşağıda fotoğraf 45’te Türkmen ekmeğinin görseli verilmiştir. Fotoğraf 46’da ise ekmek yapımında şekil vermek üzere kullanılan “tikeç” gösterilmiştir.

Fotoğraf 45: Türkmen Ekmeği

Fotoğraf 46: Ekmeğe Desen Vermek İçin Kullanılan Alet (Tikeç)

4.7.3. Katlakı Nan (Katmer Ekmeği)

“Un, yağ, tuz ve su karıştırılarak hamur yoğurulur sonra bezelere ayrılarak her bir bezeyi yufka büyüklüğünde açılır ve eritilmiş kuyruk yağ ya sıvı yağ sürüp rulo şeklinde sararak kendi etrafında dolayıp tekrar merdane ile servis

tabak büyüklüğünde açıp fırında pişiriyoruz. Eritilmiş kuyruk yağı, tereyağı süreriz normal yağda katlakı nan'ın (katlı ekmeğ) katları açılmaz.” (KK.4; KK.7; KK.9)

Aşağıda fotoğraf 47’de Katlakı nan (katlı ekmeğin) yapılışı ve fotoğraf 48’de ise pişirilmiş bir katlı ekmeğin gösterilmektedir.

Fotoğraf 47: Katlakı Nan (Katmer Ekmeği) Yapılışı

Fotoğraf 48: Katlakı Nan (Katmer Ekmeği)

4.7.4. Etli Ekmek

“Un, su, tuz ve maya karıştırarak hamur yoğuruyoruz. İç malzemesi kuzu ve ya dana eti, soğan ve domatesi küp küp doğrayıp ve tuz karabiber ile karıştırıyoruz. Hamur mayalandıktan sonra hamuru kalın ve servis tabağından büyük olacak şekilde açıyoruz içine hazırladığımız malzemeyi koyup rulo şeklinde sarıp etrafına da dolayıp tekrar merdane ya da elimizle açıp üzerini desenleyerek fırında pişiriyoruz Afganistan’da tandırda pişirirdik.” (KK.4; KK.7; KK.9)

Fotoğraf 49 ve fotoğraf 50’de etli ekmek gösterilmiştir.

Fotoğraf 49: Etli Ekmeğin Yapılışı

Fotoğraf 50: Etli Ekmek

4.7.5. Sütlü Ekmek

“Sütlü ekmek un, maya, süt, tuz ve şekeri karıştırıp yoğuruyoruz hamur mayalandıktan sonra bezelere ayırıp açılır ve fırında pişiriyoruz.” (KK.4) Fotoğraf 51’de sütlü ekmek görseli verilmiştir.

Fotoğraf 51: Sütlü Ekmek (rek)

4.7.6. İşliki

“Türkmenlere ait bir çeşit hamur yemeğidir. Un, tuz ve su ile hamur yoğurulur. İ malzemesi için kemiksiz et, soğan ve domates kp küp doğranır. zerine karabiber ve tuz eklenir en sonda iki kaşık un ile bir bardak kaynar su ile hepsi karıştırılır. Hamuru iki bezeye ayırıp her birini tabak büyüklüğünde açarız. Birini tepsiye koyup hazırladığımız i malzemeyi içine koyarak diğer beze ile üzerini kapatırız ve fırında pişiririz. Afganistan’da el yapımı çamur ocaklarda yapıyorduk şimdi doğal gazlı ve elektrikli fırında yapıyoruz.” (KK.4; KK.7; KK.9) Fotoğraf 52’de “Türkmen İşliki” görseli verilmiştir.

Fotoğraf 52: Türkmen İşliki

4.7.7. Elde Kesilen Makarna

“Yumurta, un, bol tuz ve su ile hamur yoğrulur, kesilmesin diye bol tuz atıyoruz. Hamuru iyice bol unla açıp elde tahta üzerinde ya da makinede kesiyoruz.” (KK.4; KK.7; KK.9)

4.7.8. Manti

“Un, tuz ve su ile hamur yoğrulur. İç malzemesi et, soğan, ince ince doğranır tuz ve karabiber atıp karıştırıyoruz. Hamuru bezelere ayırıp un kullanarak merdane ya da oklava ile açıyoruz sonra kare şeklinde kesip ortalarına hazırladığımız malzemeden koyarak mantıyı kapatıyoruz en son olarak özel mantı tencerede pişiriyoruz.” (KK.4; KK.7; KK.9)

Fotoğraf 53: Manti

Fotoğraf 53'te ve fotoğraf 54'te mantının yapılışı, fotoğraf 55'te ise pişmiş ve servis edilmiş mantı gösterilmiştir.

Fotoğraf 54: Manti Yapılışı

Fotoğraf 55: Pısmış Mantı

4.7.9. Yoğurt

“Su katılmayan sütü ılık ısıtarak maya koyup ağzını kapatıyoruz. Sıcak süte maya atarsak süt kesiliyor.” (KK.4; KK.7; KK.9)

4.7.10. Reçel

“Reçeli elmadan, havuçtan, ayvadan vb. her türlü meyveden yaparız. Elma reçeli: önce suyu kaynatırız sonra elmayı atarız elma piştikten sonra iki bardak suya bir bardak şeker katarız. Güzel koksun diye isteğe bağlı olarak kakule atıyoruz. Eskiden her şey doğal yetişirdi şimdi ise her şey ilaçla yetiştiriliyor. Eskiden ekmek türlerini tandırda yapardık şimdi ise fırında yapıyoruz.” (KK.4; KK.7; KK.9)

4.7.11. Tatlı

“Türkmenlerde tatlı kültürü pek yok. Yemeğin yanında salat ve yoğurt tüketilir. Murabba (reçel) yapıyoruz havuç, üzüm, kayısı, elma vb. Havuç

reçeli havucu ayrı şekeri ayrı kaynatarak sonra liman tuzu ya da limon sıkarak karıştırıyorduk sonra havuç reçeli ortaya çıkıyor. Çocuk küçük iken fazla sert şeyler vermeyiz sulu yemek tüketmesine özen gösteririz.” (KK.4)

Fotoğraf 56: Bayramda Yapılan Seleçe Tatlısı (1)

Fotoğraf 56, 57, 58’de seleçe tatlısı ve hajur (halbur hamur) tatlıları gösterilmiştir.

Fotoğraf 57: Bayramda Yapılan Hajur (Halbur Hurması) (1)

Fotoğraf 58: Bayramda Yapılan Hajur (Halbur Hurması) (2)

4.7.12. Türkmen Pilavı

“Türkmen pilavının hazırlanmasında gereken malzemeler şunlardır; basmatik uzun taneli pirinç, yağ, soğan, havuç, kuru üzüm, kırmızı et tuz ve su. İlk önce pirinci suda yaklaşık 30 dakika ıslatırız, sonra havucu, soğanı, domatesi doğrarız. İlk önce tencereye yağı koyup ısındıktan sonra eti iyice kızartırız ardından soğanı, sonra da domatesi atıp su ve tuz ekleyerek 15 dakika düdüklü tencerede eti pişiririz. Daha sonra havuç, üzüm ve pirinci atıp üzerine az miktarda su ekleyip pirinç suyunu çekene kadar bekleriz sonra tencerenin kapağını kapatıp 10 dakika kısık ateşte pişiririz.” (KK.4)

4.7.13. Dopiaza

“Etli ve soğanlı bir tür haşlama yemeğidir. Et kadar soğan lazım oluyor, kemikli eti önce biraz yağda kızartılır sonra 5 ya 6 tane soğan, sarımsak, isteğe bağlı acı biber ve tuz atılır üç bardak suyu da koyup 10 dakika düdüklü tencerede pişiriyorum 10 dakika sonra tencereyi açıp gene iki tane soğanı büyük büyük doğrayıp tencereye atıp pişiriyorum.” (KK.4; KK.7; KK.9)

4.7.14. Kelle Paça Çorbası

“Önce kelle ve paçaları temizliyoruz temizlik işlemleri tamamlandıktan sonra kokusunu gidermek için iyice kaynatıp suyunu döküyoruz. Kelle paça çorbası için gereken malzemeler şunlardır; kelle paça, soğan, domates, sarımsak, zencefil ve baharat. İlk önce tencereyi ocak üzerine koyup altını yakarız sonra bu malzemelerin hepsini tencereye atarak su ilave ettikten sonra tencerenin kapağını kapatarak iyice pişene kadar kaynatıyoruz.” (KK.4)

Fotoğraf 59’da kelle paça gösterilmiştir.

Fotoğraf 59: Kelle Paça

Fotoğraf 60’ta ve fotoğraf 61’de kelle paça çorbasının görseli sunulmuştur. Çorbayı içmek için kullanılan kaşıkların tahta olması dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 60: Kelle Paça Çorbası (1)

Fotoğraf 61: Kelle Paça Çorbası (2)

4.7.15. Yörme

“Andkhoy Türkmenlerine özgü bir yemek türüdür. Yörmenin malzemeleri şunlardır; hayvanın sakatat kısmı, su, tuz, baharat, soğan ve domates. İlk önce sakatatı çok küçük bir şekilde doğruyoruz sonra soğan ve domatesi de

küçük küçük doğruyoruz ve baharatı da atıp hepsini karıştırıyoruz ve kuzu gömlek yağını içine koyup diktikten sonra kaynatıyoruz daha sonra ise önceden hazırlamış olduğumuz çorba ile beraber pişiriyoruz. Hazır olduktan sonra katlakı nan (katmer) çorba kâsesine doğrayıp üzerine de çorba ekledikten sonra afiyetle yiyoruz.” (KK.4)

Fotoğraf 62’de pişmiş yörme görülmektedir.

Fotoğraf 62: Yörme

Fotoğraf 63’te henüz pişirilmemiş bir yörme bulunmaktadır.

Fotoğraf 63: Yörmenin Pişmemiş Hali

4.7.16. Sambusa (Börek)

“Un, tuz ve su ile hamur yoğurulur. İç malzemesi et, soğan, domates ve sarımsağı küp küp doğrayıp tuz ve baharat ile karıştırılır. Hamuru bezelere ayırıp her birini yufka büyüklüğünde açtıktan sonra tereyağı sürüp katlanır. Daha sonra katladığımız hamurdan ceviz büyüklüğünde keserek tekrar açıp içine hazırladığımız iç malzemeden koyarak üçgen şeklinde kapatılır üzerine yumurta sarısı sürülür isteğe göre çörek otu serpip daha sonra eskiden tandırda günümüzde fırında pişirilir.” (KK.4) Fotoğraf 64’te “sambusa” görseli yer almaktadır.

Fotoğraf 64: Sambusa (Börek)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinin dilleri ve kültürlerini yaşatma konusunda oldukça muhafazakâr davrandıkları görülmektedir. İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenleri atalarından öğrendikleri düğün, doğum, sünnet gibi merasimleri yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Yine günlük yaşamdaki bazı âdetlerini (saç, peygamber, sünnet toyu gibi) yürütmeye gayret göstermektedirler.

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerde doğum, hamilelik sürecinden doğum sonrasında kadar önem verilen bir süreçtir. Kadınlar hamile kalmak istediklerinde bir köy tavuğu kestikten sonra tavuğun derisinin içine iç organlarını koyup anne adayın karnına bağlayarak gün boyu bekletirler ve bu süreçte üç gün boyunca yıkanmazlar. Çocuğu olmayan bazı çiftler toplum tarafından dışlanabilmekte ya da bir eksikleri olduğu varsayılmaktadır. Hamilelik, doğum, doğum sonrası ile çocuk sahibi olmak isteyenler doktora başvurumaktadırlar. Hamilelikten korunma İstanbul’da yerleşik Türkmenler için söz konusu olmakla birlikte Afganistan’da örneği görülmemektedir.

Cinsiyet tahmininde annenin karnı önde ve geniş ise erkek, yuvarlak ve nispeten küçük ise kız olarak kabul edilir. Türkmenlerde erkek çocuklar kız çocuklara göre daha fazla değer görmektedir. Dünyaya gelen her çocuk için kız ve ya erkek için kutlama yapılır ve kurban kesilir.

Doğum sonrasında müjdeleme, bebeği yıkama, ad koyma, bebeğin ilk sütü, çocuk ziyareti, kırklama, ilk saç ve ilk tırnak gibi ritüeller vardır. Doğum sonrasında kadının acılarının azaltılması ve hızla iyileşmesi için karabiberli tavuk çorbası içirilir. Çile sonrası yani doğumdan sonra anne ve bebek yıkandıktan sonra bebek, itibar gören bir Hocaya verilir, Hoca da besmele çekerek kucağına aldığı bebeği kibleye çevirir, kulağına ezan okuyarak adını koyar.

Bebek doğduktan ve adı konulduktan yaklaşık 40 gün sonra “kırklama” ritüeli yapılır. Kırklamanın mantığı annenin artık çocuğun bakımlarını tam olarak kendisine geçmesini

ifade eder. Zira Türkmenlerde bebeğin ilk kırk gününde anne ve çocuğun bakımında aile, yakınları yardımcı olmaktadır. Çocuk töreni dünürler arasında daha özel olarak tertip edilir. Gelin ve damadın aileleri karşılıklı olarak birbirlerine yemekli davet verirler ve hediyeleşmeler olur. Örneğin erkeklere “Ala Don” (Türkmenlere mahsus Kaftan) kadınlara ise battaniye ya da kumaş verilir. Eğer bebek ilk çocuk ve erkek ise bu süreç daha coşkulu olabilir. Ancak doğum her zaman canlı olmaz. Bazen ölü doğum söz konusu olabilir. Bu durumda aileler sonraki çocuklarının sağ ve sağlıklı olması dileğiyle yeni doğan sonraki çocuğun adına “durdu” sözcüğünü eklerler.

Çocuğun dişinin çıkmasını ifade eden diş buğdayı adı verilen ritüel çocuğun ilk dişinin görülmesinde “diş patrak” diş buğdayı yapılır. Diş patrak’ta mısır patlatılır, çörek (ekmek) yapılır yumurta haşlatılır. Sonra çocuğun babaannesi çocuğun başından mısır döker, çocuk çabuk yürüsün diye ayağının iki tarafından yumurta ve çörek yuvarlar.

İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde doğumla ilgili olarak hamile kalmama durumunda, hamile kalmak için Molla’ya (hocaya) müracaat etme geleneği yaşamayan halk bilimi unsurlarındadır.

Türkmenlerde çocuğun sünnet olma yaşı değişebilmekle birlikte genellikle 1-13 yaş aralığı tercih edilir. Özbeklerde bu yaş 7-9 arasında değişmektedir. Genel olarak İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde sünnet, çocuğun doğumunun 7. gününden itibaren yaptırılabilir. Genel olarak tekli yaşlarda en çok da 7 yaşa kadar bu işlemin yapılması gerektiğine inanılmaktadır.

Sünnet merasimi hazırlıkları ailelerin ekonomik durumlarına bağlı olarak çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Bu kapsamda sünnet olacak çocuğa yeni elbise dikilir, yorgan yastık nevresim takımı hazırlanır. Çocuğunu sünnet yapacak aile gelen misafirlere verilecek hediyeleri ve ikramları hazırlar. Maddi durumu iyi olmayan aileler çocuklarına yeni elbiseler yeni nevresim takımı alıp yeni elbiseler dikerek aile içerisinde merasim yaparlar, sünnet düğünü yapmazlar. Zenginler ise büyük hazırlıklarla sünnet düğünü yaparlar.

Andkhoy Türkmenleri ve İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenleri de, sünneti sosyalleşme aracı olarak görülmekte olup dini merasimlerle iç içe yapılmaktadır. Düğün hazırlıkları yapılırken davetler de yapılır. Eski zamanlarda “okuma” denilen usule göre davet yapılırken günümüzde bu elektronik posta ile yapılmaktadır. Sünnet düğününde pilav ve kavurma pişirilir yanına da meyve ve salata ikramları yapılır. Ancak sünnet düğünü ailelerin ekonomik durumlarıyla ilgili olabildiğinden bazı aileler düğün yerine sadece Kuranı Kerim okutarak da sünnet merasimini yerine getirebilmektedir. Ayrıca günümüzde sünnetçi tarafından sünnetin yapılmamakta bu işlem hastane ortamında gerçekleştirilmektedir.

Andkhoy Türkmenlerinde yedi tür evlilik biçimi vardır. Bunlar; kız denişik şekli, kız kaçırma, iç güvey, beşik kertmesi, baldızla evlenme, akraba evliliği, çoklu evlilik ve yabancıyla evliliğidir.

Türkmenlerde evlilik yaşı genellikle oldukça küçük olup 14 yaşından itibaren yapıldığı belirtilmekle birlikte İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinin 18 yaş ve üzerinde evlendikleri görülmektedir. Kadın katılımcıların büyük bir kısmı ortalama olarak 18 yaş ve üzerinde evlendiklerini belirtmişlerdir.

Eş seçiminde geleneksel olarak ailelerin beğendiği kişi ile evlenilmektedir. Ancak gençlerin tercihlerine de saygı duyulmaktadır. Kız evine ilk ziyaret genellikle tanışma olduğundan baba iştirak etmez. Baba, ikinci ya da üçüncü ziyarete katılır ve bu defa kızın evinden “nan” (ekmek) götürülür. Eğer kızın ailesi kabul ederse oğlanın ailesine iki nan verir. Bu, söylenildiği anlamına gelir ve en son oğlan tarafından erkekler gelip kette saçak (büyük sofra bezi) götürürler.

Türkmenlerde başlık parası uygulaması vardır ve bu uygulama evlenmek isteyen gençleri ve ailelerini zor durumda bırakabilmektedir. Başlık parası, kızın ailesi tarafından talep edilen bir bedeldir. Başlık parasının anlamı; analık hakkı gibi gerekçelere dayanmaktadır.

Düğüne kadar ki; söz, nişan ve gelin alma süreçlerinde her bir aşamada Türkmenlerde yerleşik gelenekler vardır. Bu geleneklere uyulmasına önem vermektedirler. Her ne kadar İstanbul'a yerleştikten sonra bazı değişimler olsa da düğün süreci geleneklerinin korunmasına önem verilmektedir. İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde kız denişik şekli, kız kaçırma, beşik kertmesi, baldızla evlenme, başlık parası geleneği görülmemekle birlikte az da olsa, iç güvey, iç güveysi, birden fazla kadınla evlilikte görülmektedir.

Türkmenlerde ölüm, defin ve cenaze merasimlerinde İslami usullere göre gelenekler yerleşmiştir. Yıkama işleminde kişinin namahremi olmaz. Örneğin kadının yıkanması işlemini yakınları olan kadınlar yapar. Ya da bu işten anlayan bir kadın tutulur. Yıkama işleminde dört kişi bulunur. Biri tutar, biri yıkar, biri su verir ve biri de diğer işlerle ilgilenir. Yıkama bittikten sonra ikinci aşama olan kefenleme yapılır. Kefenleme işlemi İslami kurallara göredir. Taziye evi ziyareti geleneği devam etmektedir. Bayramlarda ve daha çok bayram öncesi arife gününde mezar ziyaretleri yapılması yaşayan halk bilimi unsurlarındandır. Yas tutma döneminde ölen kişi için vefatı takip eden üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerde sadaka verilmesi, vefatın seneyi devriyesinde de sadaka verilmesi kısmen yaşayan unsurlardır.

Türkmenlerde ve İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde Ramazan ayı ve oruç ibadeti için öncesinden başlamak üzere çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Bu ayda Türkmenler oruç ibadetine özel bir önem vermektedir. Durumu elverişli olan bazı aileler büyük iftarlık verir herkesi davet eder, bazıları sadece ailelerini davet edip iftarlık verir. Kuran- Kerim okutulur ya da okunur. Ramazan bayramında ise bayram sabahı, erkekler sabah erkenden kalkıp bayram namazı kılmaya giderken hanımlar ve kızlar ise onlar gelene kadar bayram sofrası hazırlarlar serilen sofraya bayramın 4. gününe kadar kaldırılmaz, erkekler bayramın son gününe kadar akraba ve komşu ziyareti yaparken kadınlar ise bayramın 4. Gününden itibaren bu ziyaretleri gerçekleştirmektedirler.

Türkmenlerde, Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı gibi özel ve önemlidir. Kurban edilecek hayvan tercihi genellikle koçtur. Koç dışında inek, deve ve keçi gibi büyük ve küçükbaş hayvanlar da tercih edilebilir. Kurban etini üçe bölünür, ilkini komşulara ve

ihtiyaç sahiplerine verilir, ikincisini ise pişirerek bayram kutlamaya gelen konu ve komşulara ikram edilir son bölümünü ise evde tutulur. Günümüzde artık İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde Kurban Bayramı ile ilgili olarak yaşatılmayan halk bilimi unsuru olarak kurban evlerin önünde değil, kesim merkezlerinde kesilerek eve getirilmektedir. Diğer taraftan İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde kurban öncesinde ve sonrasında oruç tutulması âdetinin terk edildiği gözlenmektedir.

Türkmenlerde halk hekimliği uygulamaları yaygındır. İstanbul’da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde Halk Hekimliği ile ilgili olarak yaşatılan Halk Bilimi Unsurları arasında Çocuğun geç konuşması durumunda Cuma günü sela verilirken caminin etrafından dolanıp, her seferinde cami kapısına gelindiğinde Fatiha suresi ile salavat okunması ve çocuğun başına elinin sürülmesi âdeti kısmen yaşayan âdetlerdendir. Çocuğun geç yürümesi durumunda ise ayaklarına ve beline yağ sürerek mesaj yapılması, çocuğun sırtına jilet atarak bozuk kanın dışarı çıkmasının sağlanması geleneği yaşayan halkbilimi unsurları arasındadır. Sarılık hastalığı için çocuğun boynuna sarı boncuk, altın takılması, sarı elbise giydirilmesi, çocuğun annesi çocuğu emziriyorsa yağlı yemekler yememesi geleneği ve hocanın soğana okuması sonra soğanın çocuğun boynuna takılması âdeti kısmen yaşamaktadır.

Türkmenlerde geniş bir halk inancı çeşitliliği vardır. Nazar, bereket, özel günler, rüyalar vb. hakkında inanışlar söz konusudur.

Giyim kuşam konusunda özellikle Türkmen kadınlar tüm vücudu kapatacak elbiseler tercih ederken erkekler ise geleneksel kıyafetleri tercih edebilmektedir. Ancak günümüzde İstanbul’da eski geleneklere göre bir giyim olgusundan söz etmek güçtür.

Türkmen mutfağı et ağırlıklı olmak üzere oldukça çeşitlidir. Türkmen mutfağının vazgeçilmezi ise “Türkmen Pilavı”dır. Bununla birlikte Konya yöresinde de aynı adla anılan Etli Ekmek (pide türü), Katlakı Kan (Katmer), İşliki, Mantı, Dopiaza, Kelle Paça Çorbası, Yörme ve Sambusa (Börek) gibi yemekler yaygındır.

KAYNAKÇA

- ABDULLAH, Mohammed. Qhasem, *Afganistan Türklerinde Aile ve Evlilik (Andkhoy Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017
- ABDÜLHAMİTOĞLU, Necip, “Afganistan Türkleri”, *Türk Kültürü*, Sayı: 229, 1982, s.s. 413-422.
- ACAR, H. İbrahim, “Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, 2011, ss.367-388.
- AHMETBEYOĞLU, Ali, *Afganistan: Üzerine Araştırmalar* (No. 7), İstanbul: Tarih ve Tabiat Yayınları, 2002.
- AKBAŞ, Kevser Gürcen, “Türklerin Düğün Geleneklerinde Özgün Bir Tasarım: Gelin Habercisi Çengel”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, 2020, ss. 409-422.
- AKYÜZ, Murat ve Bayram TOPLU, “Afganistan’da Yaşayan Türki Uluslar Ve Dilleri, *TURAN: Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Cilt: 9, Sayı: 34, 2017, ss. 200-206.
- ALPTEKİN, Mehmet ve Dilek ALPTEKİN, “İskender Pala’nın Şah Ve Sultan Adlı Romanında Halk Bilimi Unsurları”, *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt :1, Sayı: 2, 2017, ss. 193-224.
- ANDİCAN, A. Ahat. (1989). Afganistan ve Türkler, İstanbul: *Türk Kültür Dünyası Araştırmaları Yayınları*.
- ARAS, Enver, “Türklerde Nevruz Bayramı”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2021, ss. 113-138.
- ATAYİ, Muhammet İbrahim, *Afganistan’ın Tarihinde Bakış*, Kabil: Bungah İntişaratı Meyvend Yayınları, 2005.
- AYAN, Ekrem ve Abdul Shukoor KOYUK. S., “Afganistan Türkmenleri (Kuzey Bölgesi)”, *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2021, ss. 451-459.
- AYDIN, Bahar, *Halide Edip Adivar’ın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- BAKIRCI, Nedim, “Dede Korkut Kitabı’nda ve Halk Hikâyelerinde Evlilik”, *TÜRK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 15, 2018, ss. 1-20.
- BALABAN, Tuğrul, *Sandıklı Halk İnanışları ve Uygulamaları*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

- BARLAS, Kıyameddin “Afganistan Türklerinin Dünyü ve Bugünü”, *Türk Kültürü*, Sayı: 371, 1994, ss.129-139.
- BARLAS, Kıyameddin, *Afganistan Türklerinin Dünyü ve Bugünü*, Türk Kültürü Ankara: Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 1987.
- BAŞAR, Hayati, *Eski Türklerde Aile*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- BATOOR, Qari Feriaghun, “Afganistan’da Cumhuriyetin Kuruluşu”, *Anasay*, Sayı: 5, 2018, s.s. 13-31.
- BAYUR, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi Cilt III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1950.
- BİLGİÇ, Dilek, Gülbahtiyar DEMİREL, ve Gülseren DAĞLAR, “Gebelerin Gebelik Dönemine Ve Doğuma İlişkin Mitlerinin Belirlenmesi”, *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, Cilt: 49, Sayı: 1, 2018, ss. 59-64.
- BORAN, Mustafa, “Kurban İbadeti ve Bazı Güncel Meseleler”, *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2020, ss. 64-84.
- BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayın evi, 1992.
- BURGET, Fazıl Ahmet (1999). *Afganistan Türk Soylularının Edebiyatı*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir.
- ÇALIŞKAN, Muhammed Selman, “Ramazan Orucunun Teşrii”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 6, 2017, s.s. 158-192.
- DAĞI, Fahri, *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), Balıkesir: T.C. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- DAĞLI, Ahmet, “Halkbiliminde Saha Araştırması ve Kültürün Gelecek Nesillere Aktarılması Konusunda Problemler ve Bir Çözüm Önerisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 40, 2015, ss. 35-47.
- DERİH, Eminullah, *Afganistan Der Kern Bistum*, Peşaver: Danış Yayınları, 2001.
- DİKMEN, F., Topaloğlu, Y., Atalay, İ., ve Bosnali, S. (2019). Hatay/Ovakent Afganistan Göçerlerinin Kültürel Evrilmesi Üzerine 1. Kafkas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (23), 47-72.
- DİLEK, İbrahim, “Altay Türklerinde Çocuğun Doğması ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar”, *Bilig Dergisi*, Sayı: 1, 1996, ss. 51-54.
- DUPREE, Les, Afghanistan: (iv.), 1982. <https://iranicaonline.org/articles/afghanistan-iv-ethnography> (Erişim Tarihi: 28.04.2021).

- EKİCİ, Metin, *Halk Bilgisi (Folklor): Derleme Ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2016.
- FERHENG, Muhammed Sıddık, *Afganistan der Penç Karn-i Ahir*, İran: Irfan Yayınları, 1994.
- FEVZİ, Firuz, “Modern Afganistan’ın Demografik Yapısı”, *EkoAvrasya Dergisi*, Sayı: 16, 2011, ss. 99-115.
- GABAR, Gulam Muhammed, *Afganistan Der Meseyri Tarih (2 Cilt)*, Peşaver: Havra Interpress, 2009.
- GÜVENÇ, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, 7. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- HAJIYAR, Ferhad Ali, *Afganistan’ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- HANCIOĞLU, Hümeysra, “Gelenek Üzerine”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2016, s.s. 1-14.
- HECKMAN, Friedrich, Göçmenlerin Almanya’da Ulusal Kimliği ve Entegrasyonu (279-284), *Türk-Alman Sempozyumu*, Hamburg: KörberStiftung, 1997.
- <http://guneyturkistan.wordpress.com>, 2: URL1 Güney Türkistan hakkında genel bilgi (Erişim Tarihi: 04.09.2021).
- http://www.bgs.ac.uk/afghanminerals/docs/copper_A4.pdf, Afganistan mineralleri, (Erişim Tarihi: 16.07.2021).
- <https://sozluk.gov.tr/> Töre (Erişim Tarihi: 04.08.2021).
- <https://www.mepanews.com/afghanistan-etnik-grup-haritasi-21807h.htm>, Afganistan etnik grup haritası, (Erişim Tarihi: 16.07.2021).
- İŞCAN, Behiye Sıla, *Mahmut Makal’in Eserlerinde Halk Bilimi Unsurları*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- JARRING, Gunnar, *On The Distribution Of Turk Tribes In Afghanistan*. Lunds Univeritets Arsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 35. Nr 4., 1939.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, (26. Baskı), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992.
- KAFKASYALI, Ali, Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2005, s.s. 149-172.
- KALAFAT, Yaşar, *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Halk İnançları*. Ankara: Asam Yayınları, Grafiker Ofset, 2000.

- KARAMAN, Ramazan, Anadolu’da Nevruz Kutlamaları, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, 2008, s.s. 129-145.
- KAZIM, Abdullah, Kotada-i Bist Şeş-Saratan 1973 Sokut Saltanat ve İlan Cumhuriye, *Afghan German Online*, 1-5, 2007.
- KİREN, Akın, *Afganistan’ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye’nin Rolü (2001-2011)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- MAKHDOM, Abdulahad (2016). Afganistan Türkmenlerinin Sosyo-Kültürel ve Dini Durumu (Mezar-ı Şerif Örneği), (Yüksek Lisans Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- MERÇİL, Erdoğan, Afganistan Türkleri. *Türk Kültürü*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1979.
- MOHAMMADİ, Abdullah, *Üniversite Öğrencilerinin Din Anlayışı (Afganistan-Kabil Üniversitesi Örneği)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- MUSAVİ, Sait Ali, *Tarih-i Tahlili Afganistan Az Zahir Şah Ta Karzai*, Kabil: Belh Yayınları, 2009.
- NİJMAN, Jan, *Geography: Realms, Regions, and Concepts* (20. Ed.). New York: Wiley, 2020.
- OĞUZ, Esin Sultan, Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, 2011, s.s. 123-139.
- OĞUZ, Öcal ve Selcan GÜRÇAYIR, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Ankara: Geleneksel Yayınları, 2010.
- ÖGEL, Bahaddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. 2. Baskı, Ankara: Kömen Yayınları, 1979.
- ÖGER, Adem, “Uygur Türklerinin Doğum Âdetleri”, *Electronic Turkish Studies*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2012, s.s. 1679-1694.
- ÖKTEN Şevket, “Zorunlu Göç Zor(Un)Lu Kabul: Ceylanpınar Afgan Göçmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 28, 2012, s.s. 171-186.
- ÖNCÜL, Kürşat, “Kültürleşme Açısından Türk Kültüründe Sünnet”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 20, 2019, s.s. 123-129.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2016.
- ÖZDEN, H. Ömer, “Türk Ramazan Kültürü”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 30, 2006, s.s. 83-109.

- ÖZDİNÇ, A., ve Ertin, H. (2021). “Sünnetin Kısa Tarihi Ve Kültürümüzde Sünnet”, *Tıbbi ve Sosyal Yönleriyle Sünnet Cerrahisi*, (Ed. M. F. Şimşekoğlu, B. Özaltay), İçinde; ss. 17-30, İstanbul: Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı.
- ÖZSERVET Yasemin Çakırer, “İstanbul Zeytinburnu İlçesi’nde Afgan Türklerinin Ulusötesi Kentleşme Ağlarının Analizi”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2013, s.s. 163-182.
- ÖZTÜRK, Rıdvan, “Afganistan Türkmenlerinin Ferhengi Encümeni ve Güneş Dergisi”, *Turkish Studies*, Cilt: 4, Sayı: 3, 2009, s.s. 1805-1818.
- PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2012.
- RAYMAN, Hayrettin, “Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler”, *Milli Folklor*, Cilt: 7, Sayı: 53, 2002, s.s. 10-15.
- SAĞOL, Güliden, Türklerde Evliliğin Algılanışı-Evlenmek Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle. *Şinasi Tekin'in Anısına-Uygurlardan Osmanlıya*, 661-684, 2005. (http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/gulden_sagol_yuksekkaya_turklerde_evliligin_algilanisi.pdf)
- SAKALLI, Erol, “Ahıskalı Türklerde Sünnet Geleneği”, *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2020, s.s. 332-346.
- SARAY, Mehmet, *Afganistan ve Türkler*, İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1997.
- SARAY, Mehmet, *Dünden Bugüne Afganistan*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1987.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Afganistan Türklerinin Dini, İnanç ve Yasayışları (Kuzey Afganistan Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- SEZEN, Lütfi, “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 27, 2005, s.s. 185-195.
- ŞAHİN, Savaş, “Afganistan’daki Türkmen Varlığı ve Kültürü Üzerine”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 3, 2016, ss. 1144-1160.
- TABAKOĞLU, Ahmet, *Afganistan Tarihi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul: Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları, 1998.
- TAN, Nail, *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul: Kitap Matbaacılık, 2003.
- TAN, Nail, *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler*. İstanbul: Hagem Yayınevi, 1995.
- TAŞ, Hülya, *Bursa Folkloru; Bursa ili Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2002.

- TEKE, Selcan Gürçayır, “Alan Araştırmacısı Olarak Sedat Veyis Örnek ve Alan Çalışmalarına Katkıları”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 21, Sayı: 82, 2015, ss. 299-310.
- TEZCAN, Mahmut, “Beşik Kertme Nişanlı Geleneği İve Çayırbağı Köyü Uygulaması”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, Cilt: 13, Sayı: 1, 1980, s.s. 239-257.
- TUNA, Turhan S., “Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği”, *BİLİG*, Sayı: 38, 2006, s.s. 149-160.
- TUNÇ, Emrah, *Sivas'ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Türkiye Diyanet Vakfı Haber Bülteni, *Türk-İslam Dünyası- Afganistan*, Sayı: 46, Ankara Ocak 1997.
- WILLIAMS, Raymond, *Anahtar Sözcükler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- YAGMUROV, A., *Turkmeni Afganistana. Turkmeni Zarubecnogo Vostoka*, s.s. 101-136, Aşgabat, 1993.
- YANARDAĞ, Alaadin, “Örf Ve Adetler Sosyolojisi”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, 2017, s.s. 39-63.
- YELER Abdülkadir, “Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler”, *İmgelem*, Cilt: 5, Sayı: 9, 2021, s.s. 419-445,
- YEŞİL, Yılmaz, “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”, *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 9, 2014, s.s. 117-136.
- YILDIRIM, Dursun, *Türk Bitiği- Araştırma/İnceleme Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- YILDIRIM, Dursun, *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınevi, 2016.
- ZİYAYI, Najiba, *Afganistan Türklerinin Dini, İnanç ve Yasayışları (Kuzey Afganistan Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

EKLER

EK 1: Kaynak Kişi Bilgileri

Kod İsim	İsim Soyisim	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu	Medeni Hali	Görüşme Tarihi
KK.1	H.Ç.	1964	Andkhoy	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	01.09.2021
KK.2	N.Ç.	1964	Andkhoy	Ortaokul	Terzi	Evli	10.01.2022
KK.3	H.G.	1969	Andkhoy	Orta Okul	Ev Hanımı	Evli	02.09.2021
KK.4	H.G.	1959	Andkhoy	Kuran Kursu	Ev Hanımı	Evli	03.09.2021
KK.5	S.G.	1977	Andkhoy	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	10.01.2022
KK.6	L.G.	1975	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	10.01.2022
KK.7	H.N.	1964	Andkhoy	Orta Okul	Ev Hanımı	Evli	04.09.2021
KK.8	F.G.	1961	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	01.09.2021
KK.9	H.H.	1985	Andkhoy	Lise	Ev Hanımı	Evli	18.10.2021
KK.10	H.N.	1969	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	11.01.2022
KK.11	H.K.	1968	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	11.01.2022
KK.12	M.N.	1964	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	11.01.2022
KK.13	R.M.	1979	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	11.01.2022
KK.14	N.Ş.	1976	Andkhoy	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	12.01.2022
KK.15	Z.U.	1971	Andkhoy	Lise	Ev Hanımı	Evli	10.01.2022
KK.16	H.H.	1962	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	10.01.2022
KK.17	S.T.	1984	Andkhoy	Lise	Ev Hanımı	Evli	08.01.2022
KK.18	M.A.	1963	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	19.10.2021
KK.19	R.G.	1985	Andkhoy	Lisans	Terzi	Evli	12.01.2022
KK.20	A.M.	1991	Andkhoy	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	19.10.2021
KK.21	H.G.	1985	Andkhoy	Lise	Ev Hanımı	Evli	15.01.2022
KK.22	K.G.	1993	Andkhoy	Lise	Terzi	Evli	12.01.2022
KK.23	H.A.	1952	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	08.01.2022
KK.24	H.V.	1974	Andkhoy	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	11.01.2022
KK.25	H.H.	1987	Andkhoy	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	11.01.2022
KK.26	S.Ç.	1962	Andkhoy	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	11.01.2022
KK.27	Ş.S.	1961	Andkhoy	Okuryazar Değil	Terzi	Evli	15.01.2022
KK.28	A.D.	1964	Andkhoy	Lise	İşsiz	Evli	19.10.2021
KK.29	H.Ç.	1961	Andkhoy	Lise	Ticaret	Evli	06.01.2022
KK.30	A.G.	1968	Andkhoy	Lise	Ticaret	Evli	11.01.2022

EK 2: Etik Kurulu Raporu

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTISI

OTURUM TARİHİ
28 Ocak 2022

OTURUM SAYISI
2022-01

KARAR NO 8: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi 701941011 numaralı Ay Maral BAHMAN'ın "İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde halk bilimi unsurları " adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi 701941011 numaralı Ay Maral BAHMAN'ın "İstanbul'da yaşayan Andkhoy Türkmenlerinde halk bilimi unsurları" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Feriðun YILMAZ
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR
Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
Üye

Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR
Üye

Prof. Dr. Vejdi BİLGİN
Üye

Prof. Gülay GÖĞÜŞ
Üye

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU
Üye

